

P. II
228

CONVORBIRI LITERARE

No. 2.—Vol. 2.

BUCUREȘTI, APRILIE 1910.

Anul XLIV.

DIRECTOR: S. MEHEDINȚI

CUPRINSUL

Insemnări privitoare la istoria culturii românești.

P. Cerna.—Primăvara (versuri).

D. Z.—La sorți.

Al. G. Florescu.—Chinul (piesă în trei acte).

P. P. Negulescu.—Din filosofia renașterii (Epicureismul).

I. A. Rădulescu-Pogoneanu.—O corespondență din anul 1874 între Eminescu și d-l Maloirescu. Pregătirea lui Eminescu pentru o catedră de filosofie la universitatea din Iași.

M. I. Chirițescu.—Grânarii (scene din viața de provincie).

Alexis Catargi.—Criza politică din Anglia.

Dr. Ilie Bacinschi-Maldăneanu.—D-l Philippide și Gramatica d-lui Weigand.

* * * *Cronica literară și științifică:* 1) Fapte, 2) recensii, 3) reviste.

Al. Tzigara-Samurcaș.—*Cronica artistică:* Expoziția Tinerimii artistice.

Virgil Madgearu.—*Cronica economică:* Cea mai nouă «anchetă» a celui mai nou minister.

Viator.—*De la Românii de peste hotare:* «România Jună» și d-nul T. Maloirescu.

BUCUREȘTI

Instlt. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1910.

Prețul unui exemplar, Lei 1,75.

Pm 2615

Din publicațiunile colaboratorilor mai vechi

Literatură, Filosofie, Istorie.

ALECSANDRI V. Poezii, teatru, proză.
BOGDAN I. Vechile cronic moldovenești până la
Ureche, Buc. 1891.
— Cronici inedite, Buc. 1895.
— Vlad Tepeș, Buc. 1896.
— Documente brașovene, Buc. 1905.
— Album paleografic, Buc. 1905.

CARAGIALE I. L. Teatru, povești, schițe.
CONTA V. Începători de Metafizică.

CREANGĂ I. Povești și amintiri din copilărie.
EMINESCU M. Poezii și proză.

MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 4 vol.
— Critice, ed. II, 3 vol.
— Logica, ed. V, 1 vol. 1898.
— Einiges Philosophische in gemein-
fasslicher Form. Berlin 1861, 1 vol.
— Patru romane trad. 1 volum.
— Precedente Constituționale, 1 broș.
— Aforisme asupra înțelepciunii în
viață, de Schopenhauer, trad. din
limba germană, ediția 4, 1 vol.
1902.

MAIORESCU T. Reforma Instrucțiunii publice,
volum, 1891.

— «In contra Socialismului» trad. din
H. Spencer, broșură, 1893.

— Copilul Kyolf, traducere din Ibsen,
1 vol. 1895.

NAUM A. Traducer., Iași, 1875.
— Versuri, Iași, 1890.

— Povestea vulpii, Buc. 1903.

NEGRUZZI IACOB. Opere complete, 6 vol.

ONCIUL D. Zur Rumänischen Streitfrage, Inns-
bruck 1887.

— Geschichte der Bukowina, Wien, 1899.

— Originile Principatelor române, Bu-
curești 1899.

— Din Istoria Românilor, Buc. 1906.

VOLENTI N. Poezii, Iași 1891.

ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele 1 volum, 1888

— Fără titlu, 1 volum, 1883.

— Albe orizonturi, 1 volum 1895.

— Lume Nouă și lume veche (roman).

— Viața la țară. roman.

ABONAMENTUL :

Pe jumătate de an, 10 lei; pe un an, 20.

Pentru instituturile de cultură, ofițeri și profesori secundari :

Pe jumătate de an, 6 lei; pe un an, 12.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți :

Pe jumătate de an, 5 lei; pe un an, 10 lei.

Pentru Austro-Ungaria, 12 coroane.

Pentru străinătate, 25 lei.

*

Manuscrisurile pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți** profesor universitar, strada Racoviță 12. (Telefon, 17/34). Manuscrisurile ne-
publicate nu se înapoiază.

*

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de
seamă în *Convorbiri Literare*, sânt rugați să trimeată câte un exemplar pe
adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiunile
periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

*

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze „In-
stitutului de Arte Grafice **Carol Göbl** S-sor I. St. Rasidescu“, Str. Doamnei
No. 16, București.

*

Pentru numere eventuale neprimite, administrația nu răspunde
decât celor ce reclamă până într-o lună de la apariția numărului.

*

Colecția Anului 1906, 1908 și 1909 costă 15 lei. Colecția Anului 1907 costă
100 lei.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2.—Vol. 2.

BUCUREȘTI, APRILIE, 1910

Anul XLIV.

Stănescu

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI

UNITATE CULTURALĂ. *Studiul istoriei Românilor la Cernăuți.* Cea mai mare greșală în organizarea învățământului românesc a fost, la începutul renașterii noastre, lipsa de luare-a-minte pentru studiul istoriei Românilor, a limbii române și a pământului românesc. Cultura noastră ar fi ajuns cu mult mai departe decât este, dacă între cele dintâi catedre universitare ar fi fost și cele ce au de obiect studiile mai sus pomenite.—Acest sentiment îl au acuma Românii bucovineni, cerând cu atâta insistență o profesură pentru istoria națională la Universitatea din Cernăuți. Într-o adunare recentă (13 Martie a. c.), tineretul bucovinean a protestat contra oropsirii studiilor de istorie românească, din partea celor ce le lasă pe seama unui curs despre «Sud-Estul» (!) Europei.

„De decenii întregi ne-am tot plecat și am cerșit, și în dreapta și în stânga pe la cei domni mari, să se îndure de noi și să ne dea posibilitate de a ne cunoaște trecutul neamului nostru. Tot promisiuni goale și scuze banale a fost răspunsul ce l-am primit. În ultimii ani am înnoit iar cererea noastră justă și modestă, dar într-o formă mai demnă, și autoritățile competente ne-au fost asigurat că cu începerea anului școlar 1910—1911 se va crea cu siguranță o catedră pentru istoria Românilor. Cât de mare este amărălrea noastră, când auzim din gura ministrului instrucțiuni publice, că Românii pot fi fericiți, căci înaltul guvern a bifurecat catedra profesorului Milkowicz, așa că un al doilea profesor va ceti despre istoria sud-estului Europei, care va avea dreptul (!) însă de a vorbi și despre trecutul Românilor“.

Protestarea aceasta ni se pare totuși destul de anodină.

În fața procesului de rutenizare, care a cotropit o bună parte din vechiul nostru ținut moldovenesc, o manifestare după care am putea judeca mai bine tăria sentimentului național la Bucovineni ar fi adâncirea tineretului în studiul limbii și istoriei românești. Dar astfel de studii ori cursuri nu atârnă atâta de „plecăciune” și de „cerșire”, ci chiar

de studenții bucovineni, întrucât dorul de limbă și de istoria neamului va fi în sufletul lor destul de puternic, pentru ca să-i îndrumeze pe unii spre docența universitară de la care nu-i poate opri nimeni. — Vina trebuie deci căutată la izvorul ei adevărat.

Speranța trebuie să o punem în noi întâi, și-apoi la „Înaltul guvern“.

AUTONOMIA UNIVERSITARĂ. Fiind vorba de reorganizarea învățământului juridic de la cele două universități din Iași și București, s'au strecurat în proiectul de lege și un număr de catedre care au provocat o mare rezistență din partea colegiului universitar.

Cu această ocazie a circulat mult în discuțiile publice termenul de autonomie universitară. Acestui cuvânt i s'a dat însă de neprietenii universității o explicație abuzivă. Autonomia a fost prezentată ca o flămură, care chiamă lumea la împotrivire în contra puterii legislative.

Interpretarea corectă e alta: autonomie înseamnă *răspundere*, iar aceasta implică neapărat *putința* răspunderii.

Mijloacele bănești ale universităților noastre sânt limitate. Ori-ce catedră nouă presupune o nouă cheltueală, — mai ales când e vorba de laboratorii.

Cine știe mai bine nevoile universității? Evident corpul profesoral. Dacă corpul didactic universitar, când laboratoriile și seminariile în ființă n'au ceea ce le e necesar, mai cere încă înființarea de catedre nouă și nouă laboratorii, atunci slăbiciunea învățământului cade în răspunderea universităților. Dacă din contra, universitatea vrea mai întâi să organizeze cum se cade catedrele, laboratoriile și seminariile existente, iar inițiativa deputatului X sau Y introduce încă în universitate alte catedre (și unele modalități de recrutare mai mult sau mai puțin independente de colegiul și senatul universitar), atunci, firește, slăbiciunea învățământului nu mai poate cădea în sarcina universității. Autonomia sa încetează, căci încetează facultatea de a mai *răspunde* de situația sa.

Prin urmare, după cum în armată nu se face nici o schimbare în distribuirea trupelor, fără consultarea prealabilă a generalilor; după cum pentru lucrările publice trebuie consultat corpul tehnic, etc., deasemenea și pentru organizarea învățământului superior consultarea universităților e neapărat necesară.

Autonomia nu e un cuvânt gol, ci o necesitate. Ea nu înseamnă răsvrătire, ci *răspundere* și simț de răspundere pentru mersul culturii universitare.

Concepția aceasta — ori care ar fi fost împrejurările care au scos-o la iveală — e un semn de real progres în istoria culturii românești.

RENAȘTERE RELIGIOASĂ? Împrejurarea cu canonicul Baud a stârnit în societatea românească o vie mișcare, culminând în trimi-

terea unei delegațiuni la Mitropolitul Primat, precum și în alte manifestări de solidaritate națională. S'a pomenit și de o apărare a confesiunii prin școale; — tineretul adică să fie îngrădit față de influența celor ce pot face proseliți printre Români.

Față de pasivitatea de până aci în chestiunile bisericești, mișcarea aceasta pare a însemna zorile unei renașteri religioase.

De-bună-seamă, toți cei ce au o concepție largă despre cultură și o serioasă concepție despre idealul statului românesc vor urmări cu mare interes o astfel de manifestare în sinul bisericei noastre de stat. Adresele de mulțumire și procesiunile la mitropolit sânt însă abia indicațiuni, simple fapte exterioare.

De renaștere nu va putea fi vorba decât în clipa când cugetul religios al maselor va fi permanent stimulat. Iar în această direcție toată inițiativa rămâne clerului, nu mulțimei. Se așteaptă deci de acum înainte cuvântul cel adevărat al clerului român.

Cei ce au fibra sentimentului religios încă vie și au urmărit cu interes și folos personal predicile preoților din alte țări, unde fiecare Duminică și sărbătoare e prilej de „cuvânt viu“, aceia așteaptă semne mai vădite. Amvonul bisericilor române e însă, după câte știm, mut. Cazaniile sânt prea puțin lucru pentru o parte a societății noastre. Predicile compuse de unii sau de alții, și citite după revista „Biserica ortodoxă“, sânt uneori și mai puțin. Trebuesc personalități mari și propovăduitori cu adevărat inspirați. Amvonului îi trebuie multă știință (mai multă decât laicilor) și mult talent (mult mai mult decât laicilor).

Când valul auditorilor se va îndrepta Duminică spre cutare ori cutare biserică, fiindcă acolo va vorbi despre cutare problemă etică sau socială vestitul orator bisericesc (cutare), abia atunci vom putea vorbi de o renaștere religioasă în România.

CUVINTE RARI. N'am răpăluit-o (reparat-o).

Cotrobont (contrabandă). Trașpont (transport).

Luminată (= limonadă).

O luat îndelicători (= interogator)!

N'avem nici o trăsătură (neînțelegere) cu ei ca vecini (cu Câmpulungii din Bucovina).

Când o butit (= a eșit grabnic) năroiul de pe Pietrosul la Pisc; o tăuit apa Bistriții (a ieșit-o, oprit-o, a făcut-o tău, baltă).

bătugă, rășniță, rânză = stomacul pasărilor.

măzgărie = lunecuş pe drum după ploae.

vârzăluesc = grăesc și eu așa negândit.

multigan, mărigan (augmentativ dela mult, mare).

ciocoaze = ciocoime.

Săciu = un fel de gard rău de nuele.

Corovatică, o pasăre în Dorna.

L-o '*măgăinat* în tot felul pe slugă (= l-o smomit, l-o ademenit).

Ca *greutate*, începe într'un car; da' ca *mahală* (= volum) nu.

Du-te *întins* (de-a-dreptul) la moară.

Nu te mai *ostoi* (= liniștești) din plâns.

Mi-am *distoet* inima (m'am răzbunat).

Eră *cumpănitor* peste moșie (administrator).

La bureți se chiamă *cârțulie* foițele de pe didisupt, iar tulpinii i se zice *ciocan*.

ciriki = măcieși care nu cresc mari.

Am botezat *de simbră* (în tovărășie).

Omătu ista-i gros, nu-i *pușariu*.

Lemnul plopului îi *călțos* și de-aceea nu se rupe de grabă când îl tai.

Am făcut căruța *dărăburi* (= bucăți).

El li mai *blăznic* (sfios), nu cutează a se rugă. (Broșteni, Suceava).

G. T. K.

CIUDĂȚENII. Cuvântul „extra-școlar” începe să capete un înțeles special și mai mult peiorativ. După același calapod vedem apărând acum formațiuni nouă: *peri-școlar*, *post-școlar*, *pre-școlar*... Cei ce-și mai aduc aminte prepozițiile versificate:

ante, apud, ad, adversus

vor putea contribui mai departe la crearea unor astfel de expresii ciudate.

PRIMĂVARA

Cu făptura ei de floare
Și cu daruri noi,
Veșnica biruitoare
A sosit la noi.

Trandafirii aarorii
Sânt obrazii ei,
Văl de-argint ea are norii
Albi și subțirei.

Naltă, mândră, stă 'n picioare,
În rădvan domnesc...
Gingaș chip de fată are,
Brațul voinicesc.

Via străneste 'n aer zâna
Roibi hrăniți cu jar:
Cai de vânt scăpați din mână
Crantului Ghenar.

Babaind innaintează
Pe un pod de nori,
Până iese 'n drum de rază
Străjuit de flori...

La rădvanul ci, în soare,
Să privești nu poți!
Ard la osii pietre rare —
Fulgere la roți.

Ferecați de cară-i de-aar
Vin, în pas zorit,
Crivăț cel nebun și Faur
Cel neisprăvit.

Ea-și privește cu mândrie
Prinșii de războiu —
Chiac de bucarie
Roibilor apoi...

Și rădvanul de lamină
Trece scăpărând —
Brazi și palteni i se 'nchină,
Freamătă pe rând;

Apele i-aruncă perle,
Când o simt trecând;
Grauri se rotește și mierle —
O petrec cântând.

Fulgeră din sbor... Sub roate
Ia ce-i slab sau mort:
Sfarmă crengile uscate,
Rape-al iernii tort.

Năraie pe unde trece
Caibarile vechi —
Și cu sufletul petrece
Tinere perechi.

Peste ochii lor adie
Văluri de colori ;
De la sânul ei, sglobie,
Le aruncă flori...

Flori de rug, flori de zăpadă
Sboară 'n lanci merea—
Ah, și una fu să cadă
Drept la pieptul mea!

Semn zeița face 'n pripă
Roibilor să stea —
Ah, și ei oprese o clipă
Drept la poarta mea!

«Fii la noi binevenită,
Tu, regina mea!
Mâi, de-acu, la noi, iubită,
Nu te depărtă!»

Ea mă mângâie c'o mână...
— Țineți-o, voi, sorți! — !!
Mult nu poate să rămână:
Sânt și alte porți!

Das ea safletul aiare,
O petrec în văi,
Peste vârfuri de pădure,
Pe cotite căi...

Dintr'un timp, se 'nnalță tare,
Ureă în țării...
După ea se iau în zarc,
Stol de ciocârlii.

Dar și sborul lor se curmă
Și cântarea lor —
Codrii verzi rămân în armă,
Flori jelesc de dor...

Printre raze mii, nebuna
Se topește 'n sbor —
Păra-i fâlfâie tot una
Cu mătasea lor.

P. CERNA.

LA SORTI

Într-o dimineață de Ianuarie, când soarele se ridică pe cerul Italiei, sfios, de pare tânăr, intrau în Villa Borghese tot felul de străini, pe toate porțile, părând că aleargă după ceva, caută pe cineva, pe când, în realitate, ei nu alergau decât după himera fericirii. Iluzionari, oamenii au, în așezarea lor sufletească, un izvor nesecat de plăsmuiri. Și chiar cei mai stăpâniți de realitate, bancherii, industriașii, Thomas Grandgrind el însuși, simt trebuința de a fugi câte odată din preajma realității, de a trăi cu adevărat într-o lume ideală, în care e lumină toată ziua, e cald iarna, sunt flori peste tot, și unde pare a se ridica umbra augustă a trecutului.

Noi eram, atunci, o tovărășie de tineri, cari trăiam cu puține nevoi, sănătoși, îngrijiți, destul de cuviincioși și mai cu seamă hotărâți să nu ne însurăm, ceeace ne da o poziție plăcută, atât față cu doamnele mame, cât și cu fiicele lor. E curios! Fiziologii pretind că femeia nu se pleacă cu inlesnire decât celui ce vrea s'o ia de soție. Noi, pe atunci, vedeam limpede că nu e adevărat. Femeia are tragere de inimă către cel ce nu o plictisește, — ca și bărbatul de altminteri. Ceea ce face că ambele sexe fug de legitimitate.

Dar asta eră filozofia noastră de atunci. Astăzi poate gândim altfel. Că doar nimic nu e mai statornic decât omul la filozofie.

Prin urmare, în dimineața aceea de Ianuarie, intră în Villa Borghese o mulțime de străini, printre cari și amica noastră a tuturilor, Miss X., fiica unui american milionar, care fusese adusă de părinți să se mărite la Roma cu un

nobil italian. Noi o numeam Santa Margherita sau numai Margherita, scurt, dintr'o asemănare ce avea cu un cap de Carlo Dolci, o admirabilă vedenie, cu ochi albaștri ca floarea de glicină.

Îmi aduc aminte, par'că ar fi ieri, de încântătoarea fată. Nimic din ființa ei nu spunea de unde vine și cine este. O eleganță de cea mai rafinată origină, o grație de muză, mâni de patriciană, ochi plini de taină și, mai presus de toate, un surâs de o transparență dusă până la abstracțiune.

Intră în Villa Borghese călare. Un strigăt de admirație eșii din toate piepturile. Nu se putea vedea ceva asemuitor! Cu capul plecat ușor pe umărul stâng; cu frâul lăsat în voie, par'că ar fi înlesnit calului să zboare sub bolta văzduhului; cu părul blond, strâns sub pălăria bărbătească; cu bustul palpitând de viață,—eră o priveliște fermecătoare.

Ea ne făcu semn să o înconjurăm de toate părțile, spre a o despărți de pretendentul cel mai înfocat, care și fusese primit de părinți, iar acum puneă asediul în jurul fetei. Noi am fi fost în stare să-l rupem în bucăți, dacă ne-ar fi dat fata dezlegare. Dar, din nenorocire, îi plăcea și ei. Noi simțeam lucrurile, și ne prigoream în tăcere, neavând nici măcar curajul să ne împărtășim unii altora necazurile. Italianul avea rasă. Se uită la noi, cu un zâmbet, în creșiturile ochilor, în care nu știai bine dacă se ascunde mirare sau dispreț, sau și una și alta. Noi nu puteam râde de el, fiindcă n'aveam de ce. Eră tânăr, elegant și frumos. Încălecă bine. Prin urmare, nimic.

Margherita părea a înțelege truda noastră. De aceea, ne spuse verde că s'a hotărât. Și, răsând, ne pofti la masă și ne făgădui, ca semn al prieteniei sale, să ne sărute pe toți,—lucru nevinovat, dar american.

Își poate fieștecine închipui cât eram de ploați. față cu o asemenea perspectivă. Căci așa e omul de bine adus la suflet, în cât, ceea ce ar fi făcut, fiecăruia, în parte, o nespusă plăcere, tutulor la un loc le eră nesuferit.

În sfârșit ne întoarserăm dela plimbare, ne dreserăm

crestele, revărsându-și fiecare individualitatea în ticurile și deprinderile sale, până ce veni vremea mesei. După masă trebuia să se urmeze ceremonia sărutatului.

Margherita trecu într'un salonaș, cu noi toți. Eram cinci înși. Fata aduse două pălării, punând în cea d'întâi cinci numere, dela 1 pân' la 5, iar în cea de a doua numele fiecăruia dintre noi. Cel d'întâi eșit la sorti, fu amicul nostru cel mai îndrăzneț, un portughez. Acesta sărută fata din fugă. Cel de-al doilea era un danez, om de gust, care făcea lucrurile cu zmerenie. El își ștergea gura cu batista cea mai neprihănită și se apropia cu solemnitate de obrazul fetei, care tremura, — când, de odată, par'că ar fi eșit din pământ, italianul fidanțat făcu o mișcare, de aruncă pe amicul nostru sub canapea. Fata, în culmea indignării, rănită în simțimântul ei cel mai american, de respect al libertății individuale, se repezi către el, dar, pe drum, leșină și-i căzû drept în brațe...

Poftim de te mai încrede în femei!

Italianul fugi cu fata, iar noi rămaserăm să ne scoatem prietenul de sub canapea.

De unde ar urmă, ca învățătură, că tot mai bine e să tragi la sorti numărul unu.

D. Z.

CHINUL

PIESĂ ÎN TREI ACTE

(Urmare)

ACTUL II

Odaia de lucru a lui Dinu Mureș. Birou, bibliotecă, cămin, scaune, jețuri.

SCENA I

Marioara, Dinu.

(Marioara împodobește cu flori vasurile de pe cămin. După câteva clipe intră și Dinu)

MARIOARA

Așa curând?

DINU

Îți pare rău?

MARIOARA

Nădăjduiam să-ți pot găti odaia înainte de a te întoarce....
Știu că-ți plac florile.

DINU

De unde știi?

MARIOARA

Mai deunăzi când ți-ai văzut odaia împodobită cu flori,
mi s'a părut că privirea ți se înveselise, și toată ziua ai
arătat mai dispus.

DINU

Dragă Marioară!

MARIOARA

Cum le găsești?

DINU

Minunate.

MARIOARA

Vezi mimoza asta: e floarea mea favorită. E atâta veselie și căldură într'insa... Ne vine iarna din țările calde, și par'că boabele ei mărunte ne aduc de acolo picături de soare.

DINU

Ce poetă, logodnica mea!

MARIOARA

Sunt fericită azi, fericită că te văd din zi în zi mai puțin intristat. Intristarea din săptămânile trecute mă pusese pe gânduri.

DINU

Eram obosit din cauza lucrărilor mele. Nu-ți poți închipui cum uneori în medicină căutarea adevărului te muncеște și te chinuește.

MARIOARA

Dar și ce mulțumire sufletească, atunci când îl descoperi și-l statornicești!

DINU (intristându-se deodată)

Nu întotdeauna. (schimbând vorba) Nu m'ai întrebat de unde viu?

MARIOARA

De unde?

DINU

Am reținut locuri de drum pentru noi.

MARIOARA

De pe acum? Dar mai avem două săptămâni.

DINU

Mi-a fost teamă că nu voi mai găsi, ș'apoi par'că astfel mi-am astâmpărat nerăbdarea de a pleca, de a pleca amăn-doi, departe de aci, cu gândul numai la fericirea noastră

MARIOARA

De ce n'am rămâneă mai bine în București, lângă mama D-tale? N'ar fi mai plăcut? Spune drept: nu ți se pare călătoria de nuntă o prejudecată nesuferită?

DINU

De loc. Pentru acei a căror căsătorie nu este decât un târg sau o invoială siluită, călătoria face parte din formalitățile matrimoniale. Ș'apoi mai este și o diversiune necesară: privești în afară, spre a nu fi nevoit să-ți îndrepti prea mult privirea alături de tine. Pentru acei cari ca noi socotesc căsătoria ca împreunarea a două suflete, o asemenea călătorie le desăvârșește mulțumirea, frumusețea priveliștelor și a lucrurilor întregind fericirea ființelor.

MARIOARA

Dar când îți muți privirea, îți muți și gândul dela tovarășul asupra căruia ar trebui ațintită, căci a călători însemnează a cam jertfi, lucrurilor, ființele.

DINU

Ba, însemnează mai cu seamă a pricepe și a gusta mai bine unele lucruri alături de unele ființe.

MARIOARA

Fie; să plecăm. La urma urmelor, altă dorință n'am decât aceea de a nu mă împotrivi voinței D-tale... și acum, când ți-am inveselit puținel odaia, mă duc... Inchipuește-ți că n'am văzut încă pe tata astăzi...

DINU

Mama e acasă?

MARIOARA

Se imbracă. O așteaptă o vizită în salon: D-na Budescu. Spun drept, n'am avut curajul să-i țin de urit... Cum o găsești?

DINU

Pe D-na Budescu?

MARIOARA

Da.

DINU

Nesuferită.

MARIOARA

Nu e așa? ... La revedere, Dinule, peste o jumătate de ceas mă și întorc. (Ese)

SCENA II

Dinu, Zoe.

(Dinu însoțește până la ușă pe Marioara; apoi se îndreaptă spre birou, ia o carte și începe să citească. Se aude bătând la ușă.)

DINU (fără a ridica capul)

Intră!

ZOE (intrând)

Eu sunt. Bună ziua.

DINU

D-ta!

ZOE

Liniștește-te; nu vin pentru o consultație. Datoram o vizită mamei D-tale. Mi-a trimis vorba că, nefiind gata, să o aștept puțin în salon. Mi se cam urise singură... Am îndrăznit să bat la ușa D-tale.

DINU (fără convingere)

Bine ai făcut.

ZOE

Ba, foarte rău, spune drept. Dar îți datoram și D-tale ceva.

DINU

Mie?

ZOE

De trei săptămâni, de când ești logodit, n'am avut încă parte să-ți aduc și eu urările mele.

DINU

Îți mulțumesc.

ZOE

De câte-ori am venit aci, n'am avut plăcerea să te in-

tălesc. Nădăjduiam să te pot felicita cu prilejul deschiderii cursului D-tale, dar ai găsit nimerit să-l tot amâi. Și în această privință, am să-ți mai spun ceva. Nu știi ce impresie neplăcută au produs amănările acestea. Am avut tocmai la masă alaltăeri și pe ministrul instrucției publice și pe decanul Facultății de medicină; amândoi păreau foarte nemulțumiți de această împrejurare. Ți-am luat bine înțeles apărarea.

DINU

Îți sunt foarte recunoscător. Ce vrei? Un logodnic are cam mult de lucru cu formalitățile și preliminarele căsătoriei.

ZOE

Firește. (Un timp) Să-ți mai spui ceva, dar să nu te superi.

DINU

Nu mă supăr.

ZOE

Te-am întâlnit de câteva ori cu logodnica pe stradă; te-am văzut cu dansa și la teatru, și mă uit și acum la D-ta. Ei bine, nu-ți poți închipui ce rău îți șade rolul de logodnic.

DINU

Ce spui?

ZOE

E un rol așa de greu de îndeplinit, pentru D-ta mai ales. E cam greu de a păstra o dreaptă măsură între o bucurie care, împinsă prea departe, ar scădea față de lume, din demnitatea și corectitudinea omului de știință, și între o cum-pătare care, de ar deveni excesivă, ar putea fi tălmăcită față de logodnică drept semn de indiferență prea timpurie.

DINU

Cu sfaturile D-tale minunate, m'aș putea îndrepta. Mai am două săptămâni.

ZOE

Două săptămâni! Par'că eră vorba să se săvârșească cununia abia peste o lună.

DINU

Am mai scurtat din termen... M'am prea grăbit, nu e așa? Altă pornire de logodnic neînvățat.

ZOE

O! îți pricep nerăbdarea. De alminteri, foarte bine faci că te însori. În țara noastră, un bărbat trebuie să fie însoțit. Becherii nu sunt luați în seamă. La noi, căsătoria îți dă oarecum o situație socială; pentru unii este chiar o carieră. Pentru D-ta, eră o necesitate.

DINU

O necesitate ?

ZOE

Bine înțeles, spre a inspira o mai deplină încredere și a te bucura deci de o clientelă mai numeroasă. Clientela medicului de boale nervoase se compune firește în majoritate din femei. Ce vrei? bărbații se cam tem de medicii neînșurați. Căutarea boalei într'adevăr, pe lângă îngrijiri, mai cere câte odată și destăinuri, cam gingașe une-ori. Și unele și altele pot crea o intimitate primejdioasă.

DINU

Zi mai departe, mă faci să petrec.

ZOE

Ce bine mi-ar părea de te-aș putea înveseli! Arăți necăjit astăzi.

DINU

Ești fizionomistă?

ZOE

Câte odată... cu acei cari mă interesează.

DINU

Te interesez ?

ZOE

Mult.

DINU

Cum așa?

ZOE

De ți-aș spune-o, ai sări în sus.

DINU

Spune.

ZOE

De alminteri, îți pot vorbi de acum înainte cu inima deschisă. (Schimbând tonul) Nu știi cum m'am măritat.

DINU

Ba știu, la primărie și la biserică.

ZOE

Aceasta este partea oare cum polițienească a căsătoriei; eu îți vorbesc de cea sentimentală... Doctorul, ca și D-ta, sosise din străinătate cu o reputație de mare învățat... Il zărisem de câteva ori; cu dânsul însă nu isbutisem să vorbesc... Frumos nu eră. dar...

DINU

Dar îți plăcea.

ZOE

Tocmai. Nu mă fermecase bărbatul, ci omul de știință... Auzisem pomenindu-se neconținut de dibăcia lui de chirurg, de operațiile lui îndrăznețe. Toate acestea mă amețeau și mă turburau. Doamne! ce neroade sunt une-ori fetele!.. Și iată că într-o zi, așa din senin, imi pusei în minte să-l și iau de bărbat. El nici nu se uită la mine... Ce eră de făcut?... Mă hotărâi de odată să-mi rup ceva, un picior sau un braț, spre a fi căutată de dânsul.

DINU

Mare jertfă!

ZOE

Eră tocmai iarna. În fiecare dimineață mergeam la Cismegiu.

DINU

La Cismegiu?

ZOE

Da, la patinaj. Plănuisem o cădere pe gheață... Vroiam o frântură elegantă.

DINU

Și ai izbutit?

ZOE

O scrânteală doar la picior, la piciorul drept. Tata, după stăruințele mele, chemă îndată pe doctor la căpătâiul meu; și după trei săptămâni... eram logodiți.

DINU

Intimitate și destăinuri!

ZOE

Și acum pricepi de ce ți-am povestit romanul logodnei mele.

DINU

Par'că tot nu...

ZOE

Ți l-am povestit pentru a-ți lămuri că mi se împlinește tot ceea ce vroesc.

DINU

Cu condiție de a nu vroi decât lucruri ce se pot împlini.

ZOE

Am dorit totuși ceva ce nu mi s'a împlinit.

DINU

Anume?

ZOE

Vroiam să fiu iubită de D-ta.

DINU

De mine.

ZOE

O! izbuteam de aș fi avut timp... Dar te-am cunoscut prea târziu, și te-ai logodit prea de vreme... Doamne! liniștește-te. Nu mă leg de oamenii însurați... Și acum spune drept, cunoști o situație mai ciudată decât aceea a unei femei care face din senin logodnicului alteia o așa mărturisire?

DINU

Da, cunosc pe aceea a bărbatului care o ascultă.

ZOE

Ce vei fi gândind de mine?

DINU

Că ai rămas tot copila din Cismegiu.

ZOE

Medicii nu văd decât cazuri patologice ; îți vei inchipui că sunt bolnavă. Te-ai înșelă... Nu sunt o femeie stricată ; dar am nenorocitul obicei de a spune tot ce-mi stă pe suflet... Puteam să tac. De ce, dacă e lucru trecut ? (Cu o foarte ușoară emoție) Ș'apoi o dragoste nedestăinuită prea îți muncește inima. Vezi, de când ți-am mărturisit-o, mă simt și ușurată... Păcat ! Ți-aș fi adus o rază de veselie și de tinerețe în viață.

DINU

Mă găsești bătrân.

ZOE

Nu ești de vină. Mai toți oamenii de știință se nasc bătrâni.

SCENA III

Aceiași, un servitor.

SERVITORUL

Un lucrător dela tipografie dorește să vorbească cu conașul.

DINU

N'am vreme.

SERVITORUL

Zice că are o vorbă urgentă cu D-voastră.

ZOE

Nu te îngriji de mine. Trec alături. Tot aștept pe mama d-tale.

DINU

Să intre atunci. (Ese servitorul)

ZOE

La revedere, și fără supărare, nu e așa ? (Ese răsând. Dinu rămâne pe pragul ușii)

SCENA IV

Dinu, un lucrător.

LUCRĂTORUL

Să trăiți, d-le doctor!

DINU

Cine ești d-ta?

LUCRĂTORUL

Șeful de atelier însărcinat cu tipărirea și corectura cărții d-voastre.

DINU

Ce te aduce? Ai nevoie de ceva scris se vede?

LUCRĂTORUL

Tocmai, d le doctor.

DINU

V'am mai trimis vorbă că deocamdată n'am. Mai așteaptă câteva zile.

LUCRĂTORUL

Apoi, de! d-le doctor! Mare păcat, căci grozav de interesantă este lucrarea d-voastre.

DINU

Nu știi cât mă bucură această părere a d-tale!

LUCRĂTORUL

D-l doctor își cam bate joc de mine, înțeleg... Rău face, căci mie mult îmi place medicina. De! dacă n'am avut parte de părinți cu dare de mână! M'aș fi făcut și eu medic, de ași fi avut cu ce să învăț... Când omul n'are ce mânca, se mai gândește el la învățătură? Muncește și el cât poate ca să nu moară de foame... Așa m'am făcut și eu tipograf. Dar la tipografie, eu sunt doctorul lucrătorilor. De câte ori se îmbolnăvește vre-unul, la mine vine. Și le dau sfaturi și ierburi, și de! nu mi-a murit nici unul până acum.

DINU

Ca să-mi povestești despre destoinicia d-tale ca medic, de aceea ai cerut să vorbești cu mine?

LUCRĂTORUL

Mă ertați, d-le doctor; doar în treacăt vi le spusei toate acestea, ca să vă arăt că de nu-mi plăcea medicina, nu citeam cu luare aminte manuscrisul d-voastre, și de nu-l citeam, nu dădeam de o greșeală ce s'a strecurat într'insul.

DINU

Nu, zău, ai haz!

LUCRĂTORUL

Oi fi având, nu zic ba, dar greșeală este, și tocmai de aceea am venit la d-voastră.

DINU

O greșală? Unde? Nu înțeleg.

LUCRĂTORUL

Nu vă supărați, d-le doctor. Caut și eu să scap de răspundere; de câte ori se strecoară câte o greșală de manuscris, se zice că e greșeală de tipar; și de tipar tot eu răspund.

DINU

Dar spune odată, care greșeală?

LUCRĂTORUL (scoțând niște manuscrise din buzunar)

La începutul cărții d-voastre, la capitolul I, se zice așa — asta e manuscrisul de acum două luni — (citește): „... Nebunia sub formă de degenerescență mintală se moștenește în proporție cam de 85 %”. Și apoi, în manuscrisul pe care mi l-ați trimis acum în urmă de tot, ziceți așa (citește): „se știe că nebunia sub formă de degenerescență mintală se moștenește în proporție cam de 40 %”.

DINU (foarte turburat)

Ai dreptate, e o scăpare din vedere.

LUCRĂTORUL

Bine înțeles, preă eră mare nepotrivirea... Imi ziceam și eu: apoi, d-l doctor Mureș este un medic iscusit, nu este din acei cari nu știu ce spun.

DINU (acelaș joc)

Îți mulțumesc că mi-ai semnalat greșeala; trebuie îndreptată.

LUCRĂTORUL

Și cum să o îndreptez? Optzeci și cinci sau patruzeci?

DINU (după o ezitare și îngânând de abia o vorbă)

Patruzeci.

LUCRĂTORUL

Atunci trebuie tipărită din nou foaia dela început.

DINU

O veți retipări.

LUCRĂTORUL

Are să fie o nouă cheltuială.

DINU

Voiu plăti... (Revenindu-și în fire). Îți mulțumesc încă odată.

LUCRĂTORUL

Vă salut, d-le doctor. (Ese)

SCENA V

Dinu, Ana.

ANA

Ai treabă?

DINU

Deocamdată nu.

ANA

Nu aștepti pe nimeni?

DINU

Pe nimeni.

ANA

N'ai vreă atunci, Dinule, să vezi pe bolnava despre care ți-am vorbit.

DINU

Care bolnavă?

ANA

Biata femeiea ceea, pe care am cunoscut-o pe vremuri; ştii bine, văduva judecătorului de ocol...

DINU

A! da, îmi aduc aminte.

ANA

E aşă de greu bolnavă de piept. Apoi mai este, sărmana, într'o mizerie!

DINU

Bine, am să mă duc s'o văd. Unde şade?

ANA

E chiar aci, aşteaptă jos. (Dinu sună).

SCENA VI

Aceiaşi, un servitor.

DINU

E o bolnavă jos, care vrea să vorbească cu mine. Du-o alături în camera mea de consultaţie...

SERVITORUL

Bine, conaşule. (Ese).

SCENA VII

Dinu, Ana.

ANA

Îţi mulţumesc Dinule. Nu ştii ce demnă de interes este această nenorocită!... şi o femeie cu creştere aşă de bună!... Cum te simţi astăzi?

DINU

Bine, foarte bine.

ANA

Munceşti preă mult, crede-mă. De ce nu te odihneşti?

DINU

Să mă odihnesc acum la tinerețe! Se poate un asemenea sfat, mamă!... Dar viața ne este dată pentru a munci.

ANA

Viața ne este dată mai întâiu de toate pentru a fi trăită.

DINU

A trăi viața nu însemnează a se odihni în așteptarea bucuriilor și a desfătărilor ușoare. Însemnează a scoate dintr'însa tot ce ne poate da ca frumusețe, ca adevăr; însemnează a lupta, a se trudi, a se jertfi, a birui! (Sărutând mâna Anei). Iată ce însemnează, mamă. Și acum mă reped să-ți văd bolnava (Ese).

SCENA VIII.

Ana, Marioara

(Ana înduioșată urmărește pe Dinu cu privirea, stă câteva clipe pe gânduri, apoi se duce spre dreapta.—Intră Marioara).

MARIOARA

Dinu a plecat?

ANA

E alături, cu bolnava despre care ți-am vorbit ieri.

MARIOARA

A! da, știu... Cum l'ai găsit astăzi pe Dinu? Nu e așa, par'că mai vioiu?

ANA

Da.

MARIOARA

Zilele trecute, văzându-l dus pe gânduri, îmi tot inchipuiam că începe să-i pară rău că mă iea de soție.

ANA

Se poate să ai astfel de gânduri?

MARIOARA

Îmi inchipuiam că intimitatea logodnei îi dăduse poate prilejul să descopere în mine cusururi pe cari înainte nici nu le bănuia.

ANA

Dar nu e zi în care să nu-mi vorbească de adâncă lui dragoste pentru d-ta.

MARIOARA

Și mie mi-o spune; în cuvintele lui însă par'că simțiam uneori un fel de sfială, de suferință chiar.

ANA

Avea și el pe atunci, se vede, necazurile lui. Are atât de mult de lucru. Dar dela o vreme s'a mai înviorat. Cu cât s'apropie ziua nunței, cu atât el pare mai mulțumit... Pe când eu din zi în zi mă întristez mai mult...

MARIOARA

D-ta! De ce?

ANA

Să nu crezi că nu mă bucură fericirea voastră! Dar vezi, Marioară, d-ta nu știi ce e Dinu pentru mine...

MARIOARA

Cum să nu știu!

ANA

A fost bucuria, nădejdea, scopul vieții mele. Am trăit mereu împreună unul lângă altul, unul pentru altul. Nu ne-am despărțit niciodată până acum trei ani, când am fost rechemată în țară de boala mamei. Il însoțisem la Paris, unde, în contra voinței mele — căci îl știam nervos, impresionabil — vroia să învețe medicina.

MARIOARA

E prima și singura dată, imi inchipuesc, când a stat împotriva dorințelor d-tale.

ANA

Singura, da. Ș'apoi Parisul imi lăsase amintiri dureroase; nu mai fusesem acolo din primii ani ai căsătoriei mele, dela moartea bărbatului meu. Și timp de trei ani, până când a închis ochii, am căutat pe mama, nedeslipită dela căpătâiul ei, și sufeream văzând că îngrijirile imi erau neputincioase, dar sufeream par'că și mai mult — de ce n'aș măr-turisi-o — fiindcă nu aveam pe Dinu lângă mine. Se vede

că așa vreă vieța: să privești mai mult înainte decât înapoi... Și acum înțelegi?

MARIOARA

Da, înțeleg, nu te poți împăca cu plecarea noastră. Dar vom lipsi numai două luni.

ANA

Nu vorbesc de călătoria voastră de nuntă, e firească. L'am sfătuit și eu pe Dinu să plece. Când însă vă veți întoarce, voi rămâne singură în această casă mare, și voi, copiii mei, veți sta departe de mine. Ce greu îmi va veni să nu-l mai simt iarăși pe Dinu în jurul meu!

MARIOARA

Încă de mică mi-am pierdut mama; n'am avut deci prilejul să mă bucur de mângăierile, de dragostea acea caldă de care se bucură atâția copii mai norociți ca mine. Dar din ziua în care m'ai strâns la piept, am simțit că am regăsit în d-ta o mamă. Vroiam tocmai să recâștig timpul pierdut, să trăiesc în totdeauna lângă d-ta, în casa d-tale.

ANA

Lângă mine, în casa mea?

MARIOARA

Aceasta n'o spun sub impresia vorbelor ce le-ai rostit acum, ci este una din dorințele pe cari încă din primele zile ale logodnei, am arătat-o lui Dinu, și Dinu a încuviințat-o și cu câtă bucurie încă, dar nu vroia să ți-o spue, decât mai târziu. Să te faci că nu știi nimic, nu e așa?

ANA

A! iubita mea copilă. Vezi, nu îndrăznisem până astăzi... Dar cu cât se apropie ceasul despărțirii, cu atât mă muncă mai mult acest gând... Cum să-ți mulțumesc... Plâng de bucurie: iată cum îți pot arăta recunoștința mea... ș'apoi vei vedea cât de puțin mă voi amesteca în viața voastră... Eu nu sunt din acele mame cari privesc pe noră ca o rivală sau o vrăjmașă, sunt din acele cari văd într'însa un copil mai mult de iubit.

MARIOARA

Mamă!

SCENA IX

Aceleași, Dinu.

DINU (eșind din stânga și adresându-se prin ușă către bolnava rămasă în odaia de alături).

Imbracă-te ; când vei fi gata, intră aci. Te aștept.

ANA

Ce e cu bolnava ?

DINU

Rău.

ANA

Pierdută ?

DINU

Aproape.

MARIOARA

Mai e totuși o speranță ?

DINU

Atât de mică . . . Cu îngrijiri însă, cu îngrijiri multe, ar putea, nu să scape, dar să o mai ducă puțin.

ANA

Și i-ai spus adevărul, după obiceiul tău ?

DINU

Nu încă.

ANA

Ai să i-l spui ?

DINU (cu glasul pe jumătate)

Nu cred.

ANA

D-rul Leandru aveă deci dreptate că nu trebuie spus adevărul bolnavului.

DINU (acelaș joc).

Mi-e milă de dânsa.

ANA

Bine că ți-ai schimbat ideile Și cine ți le-a schimbat ?

DINU

Experiența.

ANA

Experiența? Așa de repede?

DINU

Prea repede, da. Par'că mi-e și rușine.

ANA

Să nu-ți fie rușine de mai multă blândețe.

DINU (schimbând vorba)

Și acum lăsați-mă, căci am încă o vorbă cu bolnava.
(Ese Ana și Marioara).

SCENA X.

Dinu, o bolnavă.

DINU (deschizând ușa din stânga)

Intră.... (Intră bolnava).... Ia sezi. (Dinu ia o coală de hârtie și începe să scrie). Îți prescriu aci doctoriile pe cari le vei lua, precum și regimul ce trebuie urmat.

BOLNAVA (vorbind cu oarecare greutate)

Nu știu cum să-ți mulțumesc, D-le Doctor... Dumnezeu să-ți dea sănătate, noroc și viață lungă... (Un timp. Apoi pe când Dinu scrie). Cum mă găsești, D-le Doctor! (Dinu nu răspunde). Rău, nu e așa?

DINU scriind înainte)

Nu.

BOLNAVA

Ba rău... Și de când mă tot caut... și e de geaba.. Dar am atâta încredere în D-ta!... Eu n'aș fi îndrăznit, dar mama D-tale care e bună și miloasă, a voit cu ori-ce preț. Mi-a spus că ai mai vindecat pe un prietin al D-tale care suferea de aceeași boală...

DINU (acelaș joc)

Da.

BOLNAVA

Și când mă gândesc cum eram odinioară, și văd cum am ajuns acum, mă întreb de ce vreau să mai trăiesc...

Nenorocită, bolnavă, fără rude, fără prieteni... și totuși vreau să trăiesc. (Dinu ridică ochii și privește pe bolnava) Pentru ce? Știi eu? Pentru că viața e un obicei luat, pentru că mă tem de necunoscut, pentru că o clipă de bucurie răscum-pără atâtea zile de durere, pentru că ființa omenească trage mereu nădejde... Speranță de vindecare desăvârșită nu pot avea.

DINU

Ba poți avea.

BOLNAVA

Știi bine că nu... Doar atâtea îți cer să mă faci ca să o mai duc câțiva ani.... câțiva ani... Nu e așa că se poate?

DINU

Te vei vindeca.

BOLNAVA

Mi-o spui ca să mă liniștești... Nu, D-le Doctor, de vindecare nu poate fi vorba. Sunt osândită, o știu. Tata și bunicu-meu au murit amândoi de oțică.

DINU

Tata și bunicul?

BOLNAVA

Ce neomenie, ce grozăvie, ce nedreptate, să fii jertfa boalei altuia!

DINU (foarte turburat)

Da, e nedrept, e grozav!

BOLNAVA

Mulțumesc lui Dumnezeu că n'am avut copii, căci aș fi dus astfel mai departe molima. Vezi, știam cum imi muriseră părinții, și ce însemnă o asemenea boală... și totuși m'am măritat. Și după câțiva ani trebuia să duc la rândul meu povara moștenirii. Dar soarta, orcât de nemiloasă a fost, tot m'a cruțat puțin, căci neavând copii, nu pot fi invinuită că am fost față de dâșii o mamă criminală.

DINU (foarte turburat)

Taci, nu vorbi astfel!

BOLNAVA

Da, o mamă criminală, și m'ar fi blestemat de sigur copiii, tot așa precum uneori, în clipele de desnădejde, mi-am blestemat și eu părintele.

DINU (acelaș joc)

Taci, taci!...

BOLNAVA

De ce să tac?

DINU

Fiindcă... fiindcă... îți face rău...

BOLNAVA

Da, ai, dreptate, mă simt istovită... Așa mi se întâmplă de câte ori pomenesc de biata mea soartă... Mă duc...

DINU

Da... du-te... și liniștește-te... și fii incredințată că te vei însănătoși.

SCENA XI

Acciași, Șerban.

ȘERBAN (intrând repede)

...Îți aduc o veste neașteptată... A! De știam că nu ești singur...

DINU

Doamna se duce.

BOLNAVA

La revedere, D-le doctor; îți mulțumesc din adâncul sufletului.

DINU (remițându-i ordonanța)

Urmează cu luare-aminte tot ce stă scris aci, și peste vre-o cinci, șase zile, am să trec pe la D-ta.

BOLNAVA

Nu știu cum să-ți arăt recunoștința mea. Îți mulțumesc încă odată, D-le doctor (Ese).

SCENA XII

Dinu, Șerban

ȘERBAN

Cine e?

D'NU

O nenorocită care nu mai are decât câteva luni de trăit.

ȘERBAN

Sărmana! O fi mahnit-o veselia mea.

DINU

Când omul e nenorocit, nenorocirea lui îl stăpânește prea mult pentru ca să mai poată lua seama la mulțumirea sufletească a altora.

ȘERBAN

Și acum să-ți spun vestea.

DINU

Spune.

ȘERBAN

Mă însor.

DINU

Tu?

ȘERBAN

Da, eu. Ce zici de una ca asta?... Ciudat, nu e așa?

DINU

Ce ți-a venit?

ȘERBAN

Tu ești de vină.

DINU

Eu?

ȘERBAN

De când te ai logodit, mama nu-mi mai da pace: „De ce nu te-ai însură și tu ca Dinu? Ce mai fiu, Dinu!“ Și așa mai departe... Vechiul ei cântec!... Ca să scap de atâtea muștrări, m'am hotărât să-i fac pe plac. La urma urmelor, nu e nici cea dintâiu, nu va fi nici cea din urmă a mea prostie.

DINU

O domnișoară?

ȘERBAN

O domnișoară. Nu o cunoști, nici eu nu prea. Frumușică, nu tocmai bogată, dar bine crescută. Semne particulare: nu cântă la clavier.

DINU

Și e lucru hotărât?

ȘERBAN

Nu încă.

DINU

Ce mai aștepți?

ȘERBAN

Consimțământul tău.

DINU

Al meu?

ȘERBAN

Consimțământul medicului.

DINU

Al medicului?

ȘERBAN

Da. Ascultă-mă, să vorbim serios. Cunoști mare mea dragoste, recunoștința mea adâncă pentru tine. Știi că te-am

privit și că te-am iubit ca pe un frate mai mare, că ți-am urmat întotdeauna sfaturile, și că am avut în tine o încredere oarbă. Am să-ți dau astăzi o nouă dovadă de această încredere, și să-ți cer la întrebarea mea un răspuns tot așa de sincer ca și demersul ce-l încerc acum pe lângă tine? Ții minte de întoarcerea mea din Elveția, dela Davoz?

DINU

Da, țiu minte.

ȘERBAN

Imi mergea mai bine, dar totuși nu eram încă vindecat. Eram într-o seară la tine acasă la Paris, și stăteam de vorbă în odaia ta de student, numai noi amândoi. Imi amintesc cele mai mici amănunte din ziua aceea, căci cuvintele pe cari mi le-ai spus în acea seară, m'au mișcat așa de adânc, în cât mi-au rămas întipărite până astăzi în minte. Imi vorbeai de ultimele tale lucrări, de descoperirile și de teoriile tale asupra eredității cu un foc, cu un entuziasm!... Îți aduci aminte?

DINU (turburat)

Da, imi aduc...

ȘERBAN

Și de odată privindu-mă drept în ochi, mi-ai spus în tocmă aceste cuvinte: „Șerbane, ești mult mai bine, dar nu încă bine de tot. În curând, cu oarecare îngrijiri te vei însănătoși, crede-mă, cu desăvârșire. Dă-mi totuși până atunci cuvântul tău de om cinstit că nu te vei însura înainte de a-mi fi cerut învoirea. Nu trebuie să aduci boala în casă; e în interesul tău, al soției tale, al copiilor tăi“. Am înțeles îndată ce însemnau vorbele tale și ți-am dat cuvântul. Astăzi mă țiu de el și te întreb: „Dinule, imi dai această învoire“?

DINU (foarte turburat)

Eu? eu? pe mine mă întrebi?

ȘERBAN

Ce? Nu sunt încă vindecat? Mi-ai ascuns oare adevărul când, examinându-mă acum câteva luni, imi spuneai tocmă altfel?

DINU

Ești sănătos, Șerban, îți jur că ești sănătos?

ȘERBAN

Și-mi dai consimțământul?

DINU

Ți-l dau.

ȘERBAN

Îți mulțumesc, Dinule. Nu-ți poți inchipui ce bine-mi pare. Nu doar că mă temeam de răspunsul tău, dar îmi simț acum conștiința așa de împăcată! Crede mă, de nu ți-aș fi urmat sfatul de odinioară, de n'aș fi venit să-ți cer dezlegare, m'aș fi socotit cel din urmă mișel.

DINU (foarte turburat)

Șerban! Șerban!

ȘERBAN

Dar ce ai?

DINU (stăpânindu-se)

Ești un om cinstit.... Vino în brațele mele....

ȘERBAN

Dinule! (Se îmbrățișează) Și acum mă duc. Nu știi ce mulțumit sunt... Păcat că e timpul scurt; am fi făcut nunțile împreună. (Ese).

SCENA XIII

Dinu, Ana, Marioara.

(Dinu coprins de o emoție puternică, stă pe gânduri. Apoi de odată, ca împins de o voință energică, deschide ușa din dreapta).

DINU

Mamă! Marioară!

MARIOARA

Ce se întâmplă de ești așa turburat?

DINU

Să vă spun o veste: Șerban se însoară.

ANA

Cine ți-a spus-o?

DINU

Chiar el adineaori.

MARIOARA

Acum îți înțeleg emoția.

DINU

Nu o poți înțelege.

MARIOARA

De ce?

DINU

Mai venise Șerban pentru ceva: să mai ceară învoirea de a se însură.

ANA

Învorearea? Cum asta?

DINU

Îți aduci-aminte că Șerban fusese pe vremuri foarte greu bolnav. Pe când nu era încă pe deplin vindecat, îl sfătuisem, de teama mai întâiu a înrăirii stărei lui și apoi a contagiunii și a eredității acestei boale, să nu se însoare mai înainte de a-mi fi cerut consimțământul.

ANA

Și i l-ai dat?

DINU

Da, căci e vindecat.

MARIOARA

Ce purtare cinstită aceea a D lui Roiu.

DINU

Nu e așa.... că e cinstită?

ANA

Căți alții în locul lui ar fi dat uitărei un asemenea sfat.

MARIOARA

Fără a mai pomeni pe toți acei cari l'ar fi urmat poate

dar cari, în caz de împotrivire a medicului, i ar fi nesocotit povăța, numai dintr'un egoism primejdios, și ar fi dus astfel boala mai departe.

DINU

Dintr'un egoism primejdios, sălbatec chiar, dacă vrei, dar firesc. Tot omul vrea să guste din acele fericiri, cari stau la îndemâna tuturor, căsătoria, iubirea, paternitatea.

MARIOARA

În dauna sănătății altora ?

DINU

Dar ce-i el de vină ?

MARIOARA

Mai toți bolnavii poartă întru câtva răspunderea boalei lor.

DINU

Sunt alții însă cari duc pe nedrept cu dâșii germeni otrăvitori moșteniți din tată în fiu.

MARIOARA

Pe aceștia îi plâng din tot sufletul.

DINU

Mă mișcă așa de puternic mila D tale !

MARIOARA

Tocmai pe D ta, Dinule ! De ce ?

D'NU

Fiindcă-mi liniștește remușcarea.

ANA

Remușcarea ?

DINU

M'am purtat mișelește cu D-ta, Marioară.

MARIOARA

Cu mine, Dinule !

ANA

Ce însemnează?...

DINU

Nu e așa, că nu te-ai îndoit o clipă de iubirea mea? Când acum câteva săptămâni, ne-am mărturisit dragostea unul altuia, ai simțit, D-ta ca și mine, că nu se împreunau numai două mâni, ci că se legau două vieți... Doamne! ce depărtate, îmi par astăzi clipele acele de fericire!

MARIOARA

Dinule..... prevăd că ai să mă faci să sufăr!

DINU

O să suferim grozav amândoi!...

ANA

Voi să suferiți? De ce?

DINU

Ai încredere în mine, Marioară, nu e așa? Îți dai prin urmare seamă că trebuie să fie puternic cuvântul care mă face să renunț la fericirea visată.

MARIOARA

A! Dinule! N'aveam dreptul să mă tem de fericire prea mare?

ANA

Dar ce însemnează aceasta? Vorbește odată.

DINU

A! da! am să vorbesc... Tot chinul bietului meu suflet, toată nemernicia lui toată revolta lui în sfârșit am să vi le desvelesc fără rușine în toată goliciunea și uriciunea lor. Frumos n'are să fie, nici curat, v'o spun dinainte... Îți amintești, Marioară, ziua în care ne logodisem.

MARIOARA

Frumoasa zi!...

DINU

În aceeași zi eră să nască și să piară totodată fericirea mea.

ANA

Să piară?

DINU

Cine nu știe cum se pun mai toate căsătoriile la cale? Două ființe se întâlnesc, se simt atrase una spre alta, fie prin foloase materiale, fie prin o pornire, uneori a simțurilor, câte odată și a sufletelor... și e de ajuns. Dar ce cunoști din aceste ființe, din inima, din cugetul și mai cu seamă din sănătatea lor? Doar chipul, înfățișarea; doar ceea ce poți prinde dintr'o intimitate de trei, patru săptămâni, în care și unul și altul își stăpânesc, și'și încătușează firea. Dar în adâncimea sufletului lor, ce soiu de conștiință trăește? Dar în vinele lor ce fel de sânge curge? De ai fi fost ispitită, Marioară, să pui o așa întrebare și să capeți și un răspuns, ai fi descoperit în mine porniri de mișel și moștenite stigmate de nebun.

MARIOARA

D-ta! Dinule!

ANA

Tu, mișel! Să nu-l crezi, Marioară! Că părintele său a murit nebun, da, nu tăgăduesc. Am ascuns și eu adevărul, cât am putut. Ș'apoi? E vre-o rușine?

DINU

Dar a murit și bunicul tot nebun.

ANA

De unde știi?

DINU

Dela bătrânul servitor care-l îngrijise și de urma căruia am dat la țară.

ANA

De ar fi și așa, cu ce scop mi le spui toate acestea?

DINU

Cu ce scop?... Duc grozava povară a unei asemenea eredități.

ANA

Nu e nici o ereditate, mi-ai spus-o chiar tu.

DINU

Te-am mințit spre a-ți smulge adevărul.

ANA

Tu! tu! M'ai mințit!

DINU

Îți cer ertare, mamă. Am făcut o ticăloșie... Da te-am mințit, te-am mințit ca să pot afla... Și te tot întrebam și mi dădeai amănunte, și încetul cu încetul mă încredințam că nebunia de care murise tata eră cea mai ereditară din toate... A! da! am vrut să știu odată adevărul, eu, care mă tot laudam că-l spun bolnavilor mei... Văd acum ce e... E grozav... De ce n'am avut îndată curajul, Marioară, de a strică logodna? De ce? Fiind că te iubeam...

MARIOARA

N'ai nevoie să te desvinovățești.

DINU

Te înșeli; m'am purtat ca un ticălos cu D-ta. Dar ticălos m'am purtat și cu mine însu-mi.... Muncisem ani întregi spre a descoperi un adevăr științific, cercetasem, adâncisem, și rezultatele muncii mele pe cari eră să le arăt în prelegerile dela Universitate, în cartea mea ce sta să apară, toate cercetările acele cu care mă făleam, am căutat de odată, dintr'un egoism fricos, să le nimicesc, să le distrug cât mai repede. (Mișcare din partea Anei) A! lasă-mă să vorbesc... Am vrut — ascultați-mi toată spovedania — să mă conving pe mine însu-mi despre falsitatea cercetărilor și încheierilor mele. Toate câte puteau întări părerea mea științifică de odinioară le dădeam la o parte; de cel mai mărunț indiciu însă care ar fi putut o zdruncina, mă agățam cu o patimă desnădăjduită... Și în lupta aceasta, care nu eră decât lupta dintre omul de știință și ființa omenească, ajunsese cea din urmă să biruiască... Deschiderea cursului meu dela Facultate am amânat o în două rânduri, de frică și de zăpăceală. Nu mai știam ce părere să desvolt, și apoi simțiam că toate privirile erau să se îndrepteze spre mine, nu pentru a cunoaște adevărul științific, ci spre a afla ce crede despre ereditatea nebuniei fiul nebunului... Cărții mele, îi schimbam pe nesimțite încheierile. Adineaori tocmai venise dela tipografie un lucrător și-mi arăta

„nepotrivirea trecută de mine cu vederea între două cifre cari se băteau cap în cap: cea d'ntăiu, sinceră, eră rezultatul unei munci neobosite de ani de zile; cea d'a doua, mincinoasă, fusese ticluită de mine, fără nici un temei științific, dar sub indemnul spaimei.

MARIOARA

Cine-ți spune că n'ai descoperit tocmai acum adevărul?

DINU

Cine mi-o spune? Conștiința mea de om cinstit. De când se tot frământă! A izbucnit în sfârșit și ea! De altminteri, o vorbă eră de ajuns ca să o trezească. Acea vorbă a rostit-o Șerban, când îmi cerea învoirea de a se căsători. A mai rostit-o și bolnava ta, victimă și dansa a unei boale moștenite... Dar astăzi răsufli și eu; de trei săptămâni trăiam într'o minciună și o fățarnicie de fiecare clipă.... Imi pare că, jertfindu-mi astăzi fericirea, îmi răscumpăr ticăloșia..... (Cu durere) Și acum, Marioară, iartă-mă.... și nu te mai gândi la mine, precum voiui căută și eu, dar cu câtă durere, să te scot din mintea și inima mea.

MARIOARA

Să fie cu putință!

ANA

Te mândrești cu conștiința ta de om cinstit! Crezi tu oare că e cinstit să-ți retragi cuvântul dat și să jertfești fericirea, liniștea, reputația Marioarei — căci cine știe ce va șopti și lumea — unor ipoteze științifice așa de slab statornicite încât poți trece cu ușurință dela una la alta?

DINU

Tu, mamă, să mă sfătuești astfel!

ANA

Da eu! Câți copii de nebuni, sănătoși la minte n'am întâlnit, sănătoși ca noi toți, ca mine, ca Marioara, ca tine, da, ca tine, căci eu te cunosc. Îți cunosc cugetările, îți cunosc simțimintele: eu ți le-am dat. Și-ți este mintea luminoasă, și-ți este conștiința senină, și n'am nici o grijă pentru tine. Nu te-am născut oare eu din carnea mea, din

sângele meu ? Şi eu nu sunt nebună. Tatăl tău ? Dar care e partea lui pe lângă a mea ? Luni, luni întregi te-am purtat în pânze, şi într'o reculegere de fiecă clipă, te-am zămislit cu dragoste, cu evlavie, pot zice. Şi ai fi, tu, fiul lui mai mult decât al meu ? Asta ! nu ! nu ! De aceea, fii fără teamă, Dinule, goneşte-ţi vedeniile şi aruncă-te în braţele Marioarei. (De aci înainte şi până la sfârşitul scenei, Ana stă aproape nemişcată în prada unei emoţii puternice).

DINU

Nu, mamă ! Suferinţele tatălui meu ţi-au otrăvit viaţa. N'am dreptul, când ştiu ce soartă m'aşteaptă, să-mi chinuesc la rândul meu nevasta.

MARIOARA

Soarta ce te aşteaptă ? O ştiu... din dragostea puternică ce-mi stăpâneşte sufletul.

DINU

Judeci cu inima, iar nu cu mintea.

MARIOARA

Parcă mintea nu-mi spune că sunt şi excepţii.

DINU

Aşa de puţine, încât nu am dreptul să mă pun la adăpostul lor.

MARIOARA

Apoi chiar de ar fi cum zici, atâta lucru ştiu şi eu că o astfel de boală nu izbucneşte de cât în anumite condiţii de nelinişte, de necazuri, de suferinţe ; ei bine, lasă-mă să-ţi fac viaţa dulce şi uşoară, să te feresc de orice supărare, să te păzesc cu dragoste în potriva oricărei turburări sufleteşti.

DINU

Toate sunt în zadar. Devotamentul şi iubirea D-tale n'ar împiedica nimic.

MARIOARA

Aşa crezi D-ta, Dinule. Fie ; dar până atunci n'avem oare ani întregi de trăit în deplină fericire ?

DINU

Ani de fericire, cu această vecinică amenințare asupra capului meu? Nu, Marioară, nu! Ș'apoi vorbești de ani de fericire! De unde știi? Câteva luni, câteva zile poate.

MARIOARA

Să trăim și acele puține zile.

DINU

Și când mă va lovi boala?

MARIOARA

Atunci voiu fi lângă D-ta spre a te îngriji și a te vindeca.

DINU

A mă vindeca! Ce zici, mamă, tu care ai vrut să vindeci pe tata, și ai văzut cum a murit.

MARIOARA

Taci, Dinule, nu mai vorbi astfel! De-ai ști cât sufăr!... Nu-ți poți da seamă de jertfa ce mi-o ceri.

DINU

Imi jertfesc și eu dragostea. Dar nu suntem numai noi doi în joc, eu osândit și D-ta resemnată, mai vor fi și copiii. La dâșii nu te-ai gândit... Când vom ține în brațele noastre pe bieții noștri copilași, când îi vom mângâia pe frunte, nu ne vom simți oare criminali de a fi aruncat în acele frunți germeni de nebunie?

MARIOARA

Copiii!

DINU

Ispăși-vom păcatul nostru, dacă vom fi izbutit să le ascundem adevărul? Ș'apoi de l'ar afla vreodată, precum l'am aflat și eu, putea-vom înfruntă privirile lor nenorocite și vecinica lor invinuire de a fi căutat fericirea în afară de ceea ce eră datoria noastră?

MARIOARA

Copiii !

DINU

Vezi, Marioară, trebuie să ne supunem soartei.

MARIOARA

Dar nu pot, nu pot... Prea e aspră !

DINU

De ce să ne zbatem mai departe în frământări zadarnice ?
S'a sfârșit cu fericirea !

MARIOARA

S'a sfârșit ?

DINU

Trebuie să se sfârșească ! Nenorocirile ce ne-ar aștepta,
nu se pot pune în cumpănă cu durerea de azi.

MARIOARA

Nu mă mai vrei ?

DINU

Fii tare, Marioară.

MARIOARA

Doamne !

DINU

Uită-mă.

MARIOARA

Să te uit eu !

DINU

Vom fi suferit grozav, dar cel puțin vom fi avut mângâierea că ne-am purtat cinstit...

MARIOARA

Nu mă mai vrei !... Să știi, însă Dinule, că nu te-am iubit decât pe D-ta... că nu voiu iubi pe altul... și că toată viața mea, îți voiu rămânea credincioasă.

DINU

Nu.... Nu te mai gândi la mine. Mie, fericirea nu mai mi este îngăduită ; D-ta mai ai dreptul să nădăjduiești... (Ese disperat).

SCENA XIV.

Ana, Marioara

MARIOARA

Dinule ! Dinule !

ANA (ca deșteptându-se dintr'o cugetare lungă și dureroasă)

Aibi încredere, Marioară, îți l aduc eu înapoi !...

C o r t i n a.

(Va urmă)

AL. G. FLORESCU

DIN FILOSOFIA RENAȘTERII

EPICUREISMUL

(Urmare).

III.

Contemporanii lui Lorenzo della Valle nu s'au înșelat dar, când au văzut în dialogul „De voluptate“ o reinviere a epicureismului antic, — a acelei doctrine ce eră considerată încă la începutul renașterii, sub influența tradițiilor medievale, ca un simbol al încredulității și ca o quintesență a tot ce eră rău și josnic în concepția păgână a vieții. Câtă groază inspiră, ca atare, epicureismul, ne-o poate arăta o afirmare a lui Giovanni Villani, cronicarul florentin din veacul al XIV-lea, care zicea, că marile incendii ce au bătuit Florența în 1115 și 1117 au fost o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru păcatele locuitorilor ei, — între altele pentru „secta cea nelegiuită și desfrănată a epicureilor ¹⁾“. Iar Dante, în Infernul său, puneă pe epicurei printre ceilalți heretici blestemați de Biserică, a căror pedeapsă eră să se svârcolească vecinic, pe „câmpul flăcărilor“ în cosciugurile lor întredeschise ²⁾.

Nu e dar de mirare, că apariția dialogului „de voluptate“ a stârnit o adevărată furtună. Lorenzo della Valle a trebuit să părăsească Pavia și a ră-

¹⁾ Opere, IV, 29 și VI, 46. Cf. Burckhardt, op. cit., II, p. 222.

²⁾ Cântul al 9-lea și al 10-lea.

tacit câtva timp fără țintă hotărâtă, prin nordul Italiei. La Milano a încercat, în 1433, să dea dialogului său o formă mai blândă, lăsând însă neatinse principiile epicureismului ¹⁾. A trecut apoi prin Genua, Mantua, Ferrara, fără să se poată fixa nicăeri, până când împrejurările l-au pus în contact cu Alfonso, regele din Neapole, care l-a angajat ca secretar și la curtea căruia și-a petrecut mai tot restul vieții.

Cultul clasicismului nu era de loc rar la curțile principilor italieni, mai ales fiindcă era foarte la modă. La curtea lui Alfonso, însă, acest cult avea o sinceritate și o vioiciune, cari ne explică, între altele, extraordinara libertate de gândire și de cuvânt a umaniștilor neapolitani. „Aragonesul” — cum i se zicea mai pe scurt regelui — era un mare admirator al antichității. Această admirație era așa de adâncă și de neprefăcută, în cât nu-l părăsea nici chiar pe câmpul de războiu. Așa bunăoară în 1435, pe când asedia Gaeta, în mijlocul grijilor de tot felul ale unei campanii primejdioase, n’a uitat să oprească pe soldați să iea, pentru nevoile luptei, pietre din ruinele vilei lui Cicero, cari se aflau în apropiere. Iar seara, când se retrăgea în cortul său, puneă să i se citească, regulat, comentariile lui Caesar. În timp de pace însă, preferințele sale se îndreptau mai mult către filosofie. Încă de pe vremea când se afla în Spania, stase în corespondență cu Lionardo Bruni și căutase să-și procure printr’însul o traducere bună a operelor lui Aristoteles. La Neapole, curtea sa era plină de umaniști, cari n’aveau numai, ca aiurea, rolul să-i dea, prin simpla lor prezență, un oarecare lustru literar. Regele îi adună regulat în jurul său,

¹⁾ În ediția operelor filosofului, citată mai sus, nu se găsește decât prima redacție a dialogului „de voluptate”. Redacția a doua se găsește într’o altă ediție mai rară, apărută la Louvain în 1483, sub titlul „de vero bono”.

în ședințe, dela cari curtesanii obicinuiți erau excluși, și îi puneă să-i citească din autorii vechi și să discute asupra înțelesului lor. Aceste ședințe se țineau de regulă în biblioteca palatului; regele avea obiceiul să iea loc la o fereastră, de pe care se deschidea o vedere splendidă asupra golfului de Neapole și asupra Vesuviului. Chestiuni literare, istorice, filosofice, teologice, formau obiectul acestor discuții, la cari Alfonso luă parte activă și în timpul cărora domnea cea mai mare libertate și familiaritate. Regele ținea, ca învățații să-l considere ca egal, și îi plăcea să-i servească cu mâna sa, oferindu-le fructe și băuturi răcoritoare. Cu drept cuvânt s'a zis, că nicaieri în Italia, nici chiar în statele republicane, nu puteau literații să lucreze cu atâta libertate și lipsă de griji, ca sub egida acestui suveran, care îi apăra chiar și de brațul inchiziției romane și de fanatismul calugarilor ¹⁾.

Această atmosferă i-a permis lui Lorenzo della Valle să se stabilească, în fine, la Neapole, unde, profitând de protecțiunea regelui și de libertatea ce i se acordă, a început o nouă serie de polemice, și mai violente decât cele de până acum. Unele dintre'Insele au un caracter strict istoric și filologic. Așa a fost celebra sa critică a dreptului papilor de a stăpâni Roma și Italia, în scrierea intitulată „De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio“, apărută în 1440. În cursul studiilor sale asupra izvoarelor dreptului canonic, Lorenzo della Valle a fost adus să cerceteze mai de aproape pasajul din decretul lui Gratian, prin care împăratul Constantin dăruia papei Silvestru, fiindcă îl botezase, pe lângă palatul său din Roma, orașul Insuși, Italia întreagă și întregul imperiu de apus. Barbaria

¹⁾ Voigt, Die Wiederbelebung des klassischen Alterthums, I, 460.

limbei în care eră scris și care nu se potrivea cu veacul lui Constantin, precum și numeroasele greșeli de fapt și contraziceri, l-au făcut pe umanistul italian să se îndoiască de autenticitatea acestui pasagi, și, după studii mai îndelungate, a încercat să demonstreze, că el a trebuit să fie ticluit de vreun călugăr ignorant din evul mediu. Și Nicolaus Cusanus, filosoful de care vom vorbi mai jos, avusese îndoeli de această natură și le arătase fațiș la conciliul din Basel. Dar meritul unei demonstrații filologice și istorice îi rămâne lui Lorenzo della Valle. Caracterul polemic, foarte violent, al scrierii de care vorbim, se explică prin faptul, că ea a servit și ca armă, în lupta politică dintre regele Alfonso și papa Eugen al IV-lea, luptă care eră pe atunci (1440) în toiul ei.

Dialogul „de professione religiosorum“, rămas mai multă vreme inedit,¹⁾ poate fi considerat ca o aplicare a principiilor epicureismului. Un călugăr se lăudase fața de Lorenzo della Valle, că chiar dacă ar duce aceeași viață ca un laic, tot ar fi mai bine răsplătit după moarte, din pricina profesiei sale desinteresate, care constă în a se ruga pentru binele altora. Filosoful îi răspunde, că viața călugărilor e, în principiu, mai rea decât a laicilor, fiindcă e sau nefirească sau nelegiuită. Castitatea, pe care călugării sunt datori s'o pazească, e o crimă contra naturii, iar cei ce se abat dela această datorie comit o crimă contra religiei, întru cât își calca jurământul. Indemnurile naturii trebuiesc respectate și ar fi mult mai bine, ca preoții și călugării să fie însurați, decât să vatăme maestatea bisericii, um-

¹⁾ A fost publicat de cunoscutul filolog J. Vahlen în 1869, împreună cu alte două lucrări ale filosofului, sub titlul „Laurentii Vallae opuscula tria“.

bland pe căi nepermise¹⁾. Din această cauză, monăstirile, departe de a fi locașuri de viață ideală, se pot compara cu „asilul lui Romulus“ întru cât ceeace se adună într'insele e pur și simplu ... drojdia omenirii.

În fine, în dialogul asupra libertății voinței, Lorenzo della Valle reia vechea problemă a raportului dintre predestinație și responsabilitatea morală. Dacă Dumnezeu e a tot știutor și cunoaște mai dinainte faptele oamenilor, atunci, aceste fapte sunt predestinate, și, neputând să nu se întâmple, nu sunt libere. Dacă însă oamenii nu pot să nu facă faptele pe cari le fac, dacă cu alte cuvinte nu sunt liberi în hotărârile lor, atunci, ce devine responsabilitatea lor morală? Boethius, dela ideile căruia pornește dialogul, căutase deslegarea acestei probleme în natura inteligenței divine, care nu e supusă legii timpului, în care trecutul și viitorul se confundă într'un vecinic prezent. În acest înțeles, Dumnezeu știe tot, dar nimic nu e predeterminat, adică nimic nu e hotărât „mai dinainte“, — un asemenea termen neavând sens când e vorba de inteligența divină. Lorenzo della Valle caută deslegarea problemei în deosebirea dintre inteligența și voința divină. Cunoștința nu e acțiune și nu implică nici dorința, nici voința. Dumnezeu poate prin urmare să știe mai dinainte faptele oamenilor, dar să nu le dorească și să nu le voiască, așa în cât oamenii rămân liberi să le facă sau nu. Aci se ridică însă o întrebare foarte gravă. Dacă Dumnezeu știe mai dinainte faptele oamenilor, atunci știe mai dinainte când au să facă rău, și dacă nu dorește, nici nu voește să-i împiedice, nu mai

¹⁾ „Utinam, utinam episcopi, presbyteri, diaconi essent unius uxoris viri et non potius, venia sit dicto, non unius scorti amatores“. De professione religiosorum dialogus, în Vahlen, Vallae opuscula, p. 127.

are dreptul să-i pedepsească. Ce rol are dar răul în planul creațiunii? E oare o putere independentă, care mărginește atotputernicia creatorului? La aceste întrebări, zice Lorenzo della Valle filosofia nu poate să răspundă; să le lăsăm dar pe seama „luminilor credinței“¹⁾.

Aceste atacuri nu puteau, firește, să nu producă nemulțumiri mari în cercurile bisericești. Cât timp însă regele Alfonso fusese în luptă cu papa Eugen al IV-lea, iar acesta însuși fusese incurcat în certuri intestinale cu conciliul din Basel, călugării n'au avut curajul să atace, la rândul lor, pe Lorenzo della Valle. Mai târziu, când lucrurile s'au limpezit, când schisma din sânul bisericii catolice a încetat și regele din Neapole a devenit aliatul papei dela Roma (1443), inchișiția a crezut că poate, în sfârșit, să intervină. Prilejul i l-a dat o discuție a filosofului cu un călugăr din ordinul minoriților observației, Fra Antonio da Bitonto, care predică la Neapole, în postul paștilor din 1444, cu un succes extraordinar. Lorenzo della Valle s'a dus și el să-l asculte și fiindcă predicatorul afirmase, că simbolul credinței sau „crezul“ — cum îi zicem noi în biserica noastră ortodoxă — a fost compus de cei 12 apostoli, fiecare redactând câte un articol, i-a făcut o vizită acasă, cerându-i să-i dovedească această afirmare. Părerea filosofului eră, că simbolul credinței a fost alcătuit de conciliul din Niceea. În timpul discuției ce s'a produs, s'au schimbat de ambele părți cuvinte violente, și, ca să-și răsbune, Fra Antonio și-a atacat adversarul câteva zile de-a rândul de pe amvonul bisericii unde predică,

¹⁾ E locul să relevăm aci, în treacăt, influența pe care a avut-o acest dialog al lui Lorenzo della Valle asupra lui Leibniz, care l'a admis în parte în Teodiceea sa, adăugându-i o continuare proprie (cf. *Théodicée*, Part. III, §§ 405—412; în ediția completă a operelor lui Leibniz de I. E. Erdmann, p. 620 ss.).

ațând masele populare împotriva lui. Temându-se de turburări de stradă, regele Alfonso a intervenit și a poruncit călugărului să se astâmpere. Nemulțumit însă cu atât, Lorenzo della Valle a organizat o discuție publică în catedrala orașului, ca să respingă atacurile predicatorului și să arate tuturor origina adevărată a simbolului credinței. Prevăzând însă noi scandaluri și, poate, o revoltă a maselor înfierbântate de călugări, regele, care era bolnav în pat, a cerut amânarea discuției, pretextând că ar fi dorit să asiste și el. Luând această intervenire ca o victorie a sa, filosoful a lipit pe ușile bisericii versurile:

Rex pacis, miserans sternendas Marte phalanges
Victoris cupidum continuit gladium.

Această îndrăsneală a infuriat și mai rău cercurile bisericești și le-a hotărât să înceapă un proces în regulă, ascunzându-l sub masca discuției dorite de adversarul lor. Lorenzo della Valle a fost dar invitat să poftască la catedrală. Când s'a prezentat însă, s'a găsit în fața unui tribunal inquisitorial constituit după toate regulile și care a început să-i ia interogatoriul. La întrebarea, ce păreri are asupra simbolului credinței, filosoful a răspuns, că îl socotește redactat de conciliul din Niceea și a adăugat, că e gata s'o dovedească. Inquisitorul i-a replicat, că această părere e o heresie, și că n'a fost chemat înaintea sfântului tribunal ca s'o dovedească, ci ca să abjure. Atunci acusatul s'a inclinat ironic și a declarat, că împărtășește în această privință părerile sfintei biserici. Printre alte capete de acuză se găseau și unele puncte din „Dialecticae disputationes“. Cercetat asupra lor, filosoful a răspuns, că deși sfânta biserică nu se pricepe la lucrurile acestea, are totuși asupra dialecticei aceleași păreri ca sfânta

biserică. În asemenea condiții interogatoriul nu putea duce la nici un rezultat. Inchisitorul a cerut atunci ca acusatul să abjure, în bloc, toate heresiile sale, pentru ca să-l silească să refuze și să-l poată astfel condamna la moarte. Lorenzo della Valle a evitat însă răspunsul așteptat, contestând competența tribunalului inquisitorial de a se ocupa de cazul său, iar la eșirea din biserică a ocărit strașnic pe călugări, în fața lumii adunate. Regele a fost astfel silit să intervină din nou, chemând la sine pe inquisitori, poruncindu-le cu asprime să se astâmpere, și prevenindu-i, că nu va permite nici odată ca inchișiția să plictisească, în regatul său, pe învațați.

Restul vieții lui Lorenzo della Valle n'a fost mai liniștit. Numeroase polemici, al căror caracter, mai mult literar, ne împiedecă să le cercetăm aci, au turburat ultimii ani ai acestui om, al cărui rol a fost, până la sfârșit (1457), să lupte spre a liberă cugețarea timpului său de sub jugul autorităților tradiționale.

IV.

Câteva cuvinte încă, spre a deosebi epicureismul renașterii de cel antic. Cel dintăiu e filosofia unei lumi tinere, a barbarilor de abia deșteptați la binefacerile civilizației și cari, sorbind cu lăcomie toate plăcerile ei, caută o justificare teoretică a nevoii lor violente de a se bucura de viață. Cel din urmă e filosofia unei lumi îmbătrânite, a grecilor ajunși de mult pe culmile unei civilizații rafinate, și cari, constatând cu tristețe, că această civilizație singură, cu toate foloasele ei, nu-i scutește de suferințele ce întunecă viața, își caută scăparea într'o formulă etică de renunțare măsurată și de alegere prudentă a căilor fericirii. În adevăr, la Lorenzo della Valle

nu găsim, sub firma epicureismului, decât un hedonism aproape identic cu acela al școalei cyrenaice. Etica lui Epicur era însă, mai presus de toate, o etică a libertății. Altfel cum s'ar mai fi deosebit de aceea a lui Aristipp, care propovăduia de asemenea plăcerea, ca unic scop al vieții?

E aci un punct, asupra căruia trebuie să ne oprim un moment, spre a desăvârși caracterizarea curentului filosofic pe care îl studiem. Aristipp, întemeietorul școalei cyrenaice, susținea, că, scopul unic al vieții fiind plăcerea, omul trebuie să caute să se bucure, cât mai mult, de toate situațiile, în cari întâmplător l'ar pune împrejurările. O asemenea concepție era însă foarte anevoie de tradus în practică. Ii trebuia pentru aceasta adeptului școalei cyrenaice un temperament special și foarte rar,—presupunând că ar fi în adevăr posibil,—o sensibilitate care să vibreze numai la părțile luminoase ale vieții și să nu fie atinsă nici de cum de părțile ei întunecate. Tocmai acestea sunt însă, din nefericire, cele mai numeroase. Pentru imensa majoritate a oamenilor și în condițiile obicinuite ale vieții, cauzele de suferință sunt cu mult mai mari și mai dese decât cauzele de plăcere. Iacă de ce Hegesias, unul din urmașii lui Aristipp, zicea, că dacă plăcerea e scopul vieții, atunci toți oamenii trăesc în zadar. Caci nimeni nu se poate lauda, în momentul morții, că a atins scopul, pentru care s'a născut. La suferințele de fapt, de cari sunt copleșiți oamenii, se mai adaugă în acest cas și suferința teoretică, ce isvorăște din conștiința, că urmăresc un ideal irealisabil.

Fiindcă dar părțile triste ale vieții sunt cu mult mai numeroase decât cele vesele, evitarea durerilor e mult mai importantă pentru fericirea noastră decât căutarea plăcerilor. Idealul vieții devine astfel, pentru Hegesias, indiferența. Pentru ca să putem scăpa de

dureri, trebuie să înăbușim în noi toate pornirile și toate dorințele, toate interesele și toate aspirațiile, cari ne fac să ne agităm neconținut, — întru căutarea fericirii. Căci pe drumul, care ne închipuim că duce la plăceri, și din pricina grabei, neliniștei și orbirei, cu care alergăm pe el, întâlnim cele mai multe suferințe. Ca să scăpăm dar de durere, trebuie să renunțăm și la plăcere. Scopul vieții este indiferența. Aceasta concepție eră iarăși anevoe de pus în practică, fiindcă presupunea de asemenea un temperament rar, dacă nu imposibil, o stăpânire de sine absolută, care singură ar fi în stare să înăbușească toate pornirile firești ale sensibilității și toate aplecarile innăscute ale inteligenței. Dacă am urmări dar ca scop al vieții indiferența absolută, am urmări iarăși un ideal irealisabil. Iacă de ce Epicur a împreunat aceste două doctrine într'una singură, mai adâncă și mai omenească decât amândouă. Nu se poate tăgădui, zice el, ca ceea ce face pentru noi valoarea vieții este plăcerea. În această privință, Aristipp avea dreptate. Dar plăcerile sunt rare și durerile nenumărate; iar căutarea aprigă a plăcerilor este ea însăși o cauză de durere. Hegesias avea deci și el dreptate, când ne sfătuia să înăbușim pornirea firească a sensibilității noastre către fericire. Numai că, aceasta înăbușire nu e posibilă în mod absolut, și dacă voim s'o realizăm cu orice preț, ne creăm prin aceasta chiar un izvor nou de suferințe, fiindcă nesocotim nevoile de căpetenie ale corpului și sufletului nostru.

Nu trebuie dar să ne interzicem căutarea plăcerilor; suntem însă datori să ne mărginim la ceea ce e strict necesar pentru buna noastră stare fizică și morală, adică la plăcerile „naturale și necesare“. Mai departe, trebuie să căutăm a ocoli durerile, liberându-ne de tirania nevoilor (bogație, lux, vani-

tate, etc.) cari complică în zadar viața, și din cari isvorăsc cele două mari categorii de plăceri primejdioase: cele „naturale, dar nenecesare” și cele „nenaturale și nenecesare”.

Fiindcă totuși durerile sunt uneori inevitabile — ca cele pe cari ni le pricinuesc boala sau bătrânețea — trebuie să căutăm a le echilibra, când sunt prezente, prin plăceri curate și durabile, cum sunt cele intelectuale, sau prin amintirea lor. Așa facea Epicur însuși, când scria, în momentul morții, unui prieten: „Intr’o zi fericită, care este totdeauna cea de pe urmă a vieții mele, îți scriu aceste rânduri. Durerile, pe cari le simt, n’ar putea fi mai mari decât sunt. Eu le acoper însă cu mulțumirea sufletească ce isvorăște pentru mine din amintirea cercetărilor mele filosofice ¹⁾).

Epicureismul antic caută dar fericirea mai mult în renunțarea la plăceri decât în urmărirea lor. Lipsa durerii corporale și liniștea sufletească i se păreau lui Epicur singurele bunuri pozitive în viață. De aceea repetă lămurit și pe înțelesul tuturor: „Când zicem, că plăcerea este scopul vieții, nu înțelegem prin aceasta plăcerile desfrânatului sau ale celui ce gustă fără măsură din toate. Ci înțelegem să nu fie omul bolnav la trup și neliniștit la suflet. Căci nu mâncarea și băutura neîntreruptă, nu dragostea necumpătată de femei, fac viața plăcută, ci cugetul treaz și limpede care arată omului pricinele aplecărilor sale și gonește inchipuirile zadarnice, din cari isvorăsc mai toate încurcăturile sufletului ²⁾”.

Epicureismul antic eră astfel o etică a libertății. Fericirea stă în înălțarea sufletească a omului, atât deasupra propriilor sale nevoi, cât și deasupra im-

¹⁾ Fragm. 122 și 128 (ed. Usener).

²⁾ Ad Menocceum (ed. Usener), 64, 8.

prejurărilor din afară. De aceea zicea Epicur, că „adevăratul rod al mulțumirii de sine“, pe care o dă omului doctrina sa, „este libertatea“ și încheia cu cuvintele: „să sluiți cu credință filosofia, ca să ajungeți la adevărata libertate ¹⁾“.

Această deosebire dintre epicureismul antic și acela al renașterii ne arată încă odată, ce adâncă și intimă legătură este uneori între formele pe cari le iau doctrinele etice și caracterele dominante ale timpurilor când apar.

P. P. NEGULESCU.

¹⁾ Fragn. 199 (ed. Usener).

O CORESPONDENȚĂ DIN ANUL 1874 ÎNTRE
EMINESCU ȘI D-L MAIORESCU. PREGĂTIREA LUI
EMINESCU PENTRU O CATEDRĂ DE FILOSOFIE
LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI.

Vorbind, acum patru ani, în această revistă, de traducerea în românește a *Criticei rațiunii pure* întreprinsă de Eminescu, ne dam cu părerea că această lucrare a poetului trebuie să fi fost în legătură cu vreun gând mai mare din viața sa, și adăugăm că putem afla o deslușire, în această privință, într-o corespondență din anul 1874 între d-l Maiorescu și Eminescu.

D-l Maiorescu a binevoit a ne pune la îndemână acele scrisori: două ale sale și patru ale lui Eminescu. Ele ne deschid o întreagă lume din viața poetului.

Sântem la începutul anului 1874. Eminescu se află atunci la Berlin, avea 24 de ani și începuse a fi între Români un nume cunoscut și apretiat: în 1870—71, ca student la universitatea din Viena, el luase parte la constituirea și la discuțiunile societății «România jună», organizase, împreună cu d-l Slavici, marea serbare de la mormântul lui Ștefan-cel-Mare, scrisese în ziarele românești din Pesta remarcabile articole privitoare la situația politică a Românilor din Ungaria, publicase în «Convorbiri literare» *Venere și Madonă*, *Epigonii*, *Făt-frumos din lacrimă*, *Mortua est*, *Inger de pază*, *Noaptea*, *Egiptul*, *Sărmanul Dionis*, *Inger și demon* și *Floare-albastră*. Ceea ce însă îi dedese dintr-o dată o notorietate

deosebită, eră faptul că, cu un an și ceva mai înainte (în Septembrie 1872), fusese relevat de d-l Maiorescu, în «Direcția nouă», îndată după Alecsandri, ca «un poet în toată puterea cuvântului», deși nu publicase până la acea dată decât cele dintâi cinci din poeziile de mai sus și povestea «Făt-frumos din lacrimă».

Activitatea aceasta de jurnalist și de poet a studentului în filosofie așa de matur în preocupările sale și așa de profund în cugetare eră floarea ce răsărea dintr'o muncă neobosită a acestui tânăr român spre asimilarea celei mai înalte culturi a omenirii, în două centre universitare de valoare Vieni și a Berlinului. La un temperament ca al lui Eminescu, scopul acestei asimilări eră cu totul impersonal: el aveă sete de știință nu spre a ajunge ceva, ci spre a se lumina pe sine însuși și a gusta tot farmecul ce-l varsă peste viața noastră acea lume ideală a științei, a poeziei și a filosofiei — negreșit, nu spre a păstra numai pentru sine dobânda acestor comori sufletești, ci, instinctiv, spre a o pune în slujba *neamului* întreg.

Neavând însă în vedere o carieră și fiind deprins, prin viața lui de copil rătăcitor, a se lăsa în voia soartei, tânărul Eminescu eră lipsit în munca sa de cultură de acel cadru precis ce-l impune un gând practic de viitor dorinței înflăcărare de a cunoaște și a îmbrățișa toate. Din câte știm, din câte putem constata din manuscrisele și din caietele de cursuri, și din câte putem induce din scrierile sale, vedem că pe studentul Eminescu îl interesau în deosebi filosofia, arta, istoria, științele politice și sociale. Cititor pasionat cum eră, el s'a cultivat mai mult singur. Dar a urmat și la universitate. La Viena, știm că a ascultat, între altele, cursurile vestiților profesori Rudolf Ihering și Lorenz Stein ¹⁾ și cursurile de estetică și de istorie a filosofiei germane contemporane ale herbartianului Robert Zimmermann. Aici trebuie să fi aflat întâia oară ceva mai multe

¹⁾ Vezi articolul d-lui Slavici, «Serbarea de la Putna», în «Convorbiri literare», XXXVII și XXXVIII.

despre filosofia lui Kant, a lui Schopenhauer, a lui Hegel și a lui Herbart, deși, cel puțin pe cei doi dintâi, nu-i aprofundase printr-o citire directă a scrierilor lor.

Pentru vremea studiilor sale din Berlin sântem ceva mai complet informați: ni s'au păstrat carnetele sale oficiale (carnete în care studentul de la o universitate germană trebuie să-și înscrie, pe fie-care semestru, cursurile ce urmează). Sânt două ¹⁾.

Din cel dintâi «Anmeldungs-buch des Studirenden Michael Eminescu, aus Bottuschan in Rumänien» vedem că se înscrisese în facultatea de filosofie a universității din Berlin la 18 Dechemvrie 1872 și urmă cursuri de filosofie, științe naturale și istorie (în deosebi istorie egipteană) ²⁾.

După aceste două semestre, se vede că Eminescu sau se hotărâse să părăsească Berlinul (datele de sfârșire a cursurilor însemnate în carnet — un obicei obligatoriu pentru studenții universităților germane — sânt 15 și 16 Iulie 1873) sau, poate din alte pricini, se exmatriculase — căci la 8 Dechemvrie 1873 se înscrie din nou, cu un nou «Anmeldungsbuch». De astă dată îl vedem alegând, pe lângă cursuri de filosofie și de istorie (între ele iarăși iubita sa istorie egipteană), și cursuri de drept, economie politică, geografie și fiziologie ³⁾.

¹⁾ Vezi Mss. 2255 al Academiei române, f. 281—282 și 286—287.

²⁾ Cursurile ce și le alesese în semestrul întâi erau: 1) Logica și fundamentul filosofiei (la vestitul pe atunci pentru îndrăzneala concepțiilor lui docentul privat Dühring), 2) Istoria generală a filosofiei (la profesorul Zeller), 3) Principiile logice ale științelor experimentale (la prof. Helmholtz), 4) Despre câteva rezultate ale științelor naturale mai nouă (la prof. Du Bois Reymond), 5) Istoria egipteană (la prof. Lepsius), 6) Concepția istoriei a istoricilor vestiți (la Dühring), și 7) Monumente egiptene (la prof. Lepsius). În semestrul al doilea (Aprilie-August 1873) eră înscris la următoarele cursuri: 1) Istoria modernă (prof. Droysen), 2) Moravuri și obiceiuri ale Egiptenilor (prof. Lepsius), 3) Expunerea și critica filosofiei lui Hegel (prof. Althaus), 4) Despre optimism și pesimism filosofic și politic (Dühring).

³⁾ În semestrul de iarnă (1873-74): 1) Istoria filosofiei grece (Dr. Bo-

Deodată, în mijlocul acestor studii în voie, spre sfârșitul semestrului de iarnă, în Ianuarie 1874, îi vine o propunere neașteptată din țară, din partea d-lui Maiorescu.

D-l Maiorescu îl cunoaște pe Eminescu nu numai din cele publicate în «Convorbiri», ci și personal: Eminescu fusese în țară, în vara și în toamna anului 1871 (înainte și după serbarea de la Putna); fusese și în vacanțele cele mari din anul 1872 și probabil și în anul următor; trecuse și pe la Iași, cel puțin odată, dacă nu în mai multe rânduri, și luase parte la adunările literare ale «Junimei». De aceea, cunoscându-l mai de aproape și prețuindu-l și mai mult, d-l Maiorescu, știind acum că d-sa sau vre-un altul dintre prietenii săi va fi numit în curând ministru de culte, îl întreabă pe Eminescu dacă ar primi să vină profesor de filosofie la universitatea din Iași (la catedra ce o avusese însuși d-l Maiorescu: ministrul de culte de atunci, generalul Tell, considerase pe d. Maiorescu demisionat, nevoind să-i acorde concediu pentru exercitarea mandatului de deputat, iar în locul său numisese ca suplinitor, la catedra astfel vacantă, pe C. Leonardescu *). Reieșă însă din scrisoarea d-lui Maiorescu că această propunere era legată neapărat de condiția ca Eminescu să-și fi luat întâi doctoratul în filosofie.

nitz); 2) Instituțiile și 3) Istoria și antichitățile dreptului roman (prof. Dernburg); 5) Istorie egipteană (prof. Lepsius); iar în semestrul următor: 1) Istoria romană (prof. Nitzsch); 2) Economia națională (Dr. Dühring); 3) Geografia fizică (prof. Poggenдорf); și 4) Fiziologia nervilor (prof. Munk). — Data sfârșirii cursurilor, însemnată în carnet: 30 Iulie 1874.

Într'un concept la scrisoarea din 5 Februarie către d. Maiorescu (v. mss. 2258, f. 166), Eminescu lămurește astfel alegerea cursurilor de drept: «Spre a preveni ori-ce eventualitate, m'am înscris în semestrul acesta și la două cursuri de drept și am studiat cu multă neplăcere Instituțiile, ce-i drept în felul meu (cu mai multe glose de cât text)».

*) Vezi amănuntele în «Convorbiri literare», Februarie 1910, pag. XLVII-L; cfr. și «Discursurile parlamentare» ale d-lui Maiorescu, vol. I, 114—123 și II, 449.

La scrisoarea, în românește, a d-lui Maiorescu, Eminescu răspunde cu o lungă scrisoare în nemțește, datată Charlottenburg, 5 Februarie [st. n.] 1874.

De ce în nemțește? Poate, din următoarea pricină:

Eminescu era în acel timp un fel de funcționar la agenția diplomatică română din Berlin — la acea «dependență a ministerului încurcăturilor noastre externe», cum zice el cu spirit în această scrisoare, făcând un joc de cuvinte: «Verlegenheiten» în loc de «Angelegenheiten».

Pentru regularea complicatei afaceri a căilor ferate române (afacerea Stroussberg) fusese trimes la Berlin, ca agent diplomatic al țării, d. Teodor Rosetti (care a stat acolo, în această calitate, din Februarie 1871 până în Dechemvrie 1873)*. Având trebuință de un bun cunosător al limbii germane care să-i servească drept un fel de secretar, mai ales pentru relațiile cu presa, d. Rosetti luase pe lângă sine pe Eminescu, pe care-l știă din țară, din cercul «Junimei». Eminescu păstrase această însărcinare și pe lângă N. Krețulescu, urmașul d-lui Rosetti la Berlin. Fiind dar deprins a scrie zilnic scrisori în nemțește pentru afacerile agenției¹⁾, i-a venit subț condeiu ca ceva firesc să răspundă tot așa și d-lui Maiorescu. Scrie nemțește cu multă îndemânare, vioiu și cu haz; pe unele locuri însă se simte caracterul cam artificial al stilului omului deprins să cugete în altă limbă.

Eminescu spune d-lui Maiorescu că e măgulit de propunerea ce i se face; socotește însă că ea vine prea de vreme pentru conștiința sa, deși i se pare potrivită cu dispozițiile lui firești. Formalitatea doctoratului e o piedică ușor de înlăturat [cât de puțin se cunoșteă Eminescu pe sine, crezând astfel!]; el nu se simte însă

*) Cfr. «Aus dem Leben König Karls von Rumänien», vol. II, Stuttgart 1894, p. 161 și 346.

¹⁾ Cfr., de pildă, în mss. Acad. rom. 2258, f. 189 r., un concept de comunicat cu prilejul morții prințesei Maria († 28 Martie/9 Apr. 1874).

destul de pregătit, la vârsta sa, pentru sarcina de profesor universitar. Una mai ușoară, o docentură, ar fi îndrăznit să o ia îndată, căci s'ar încumeta să facă un curs liber asupra unui subiect mărginit, de pildă despre filosofia lui *Kant* sau a lui *Schopenhauer*, cum e cuprinsă în *scrierile* lor respective: în acest caz ar fi vorba mai mult de o redare limpede și exactă a *textului* uneia sau alteia din scrierile acestor filosofi decât de o elaborare întinsă a întregului lor sistem de gândire. Pentru un curs complet asupra filosofiei lui Schopenhauer [predilecția lui Eminescu pentru Schopenhauer!], se cer însă cunoștințe la care ar trebui să se pregătească în special de aci încolo, mai ales cunoștințe de științe naturale și de antropologie, (mai jos: de anatomie și fiziologie).

Și încă ceva: nu poate pretinde nici măcar că ar cunoaște cum se cuvine pe Kant și pe Schopenhauer; i-a cunoscut «relativ târziu»¹⁾. «Adevărat, îi posed; însă intuitiva naștere din nou a cugetărilor lor în conștiința mea, cu specificul miros de pământ proaspăt al propriului meu suflet, nu e încă desăvârșită». În Viena a stat, prin cursurile lui Zimmermann, «subt influența nefastă a filosofiei lui Herbart, care, prin firea ei, dispensează de studiul lui Kant»: a fost jertfa prea marelui idei despre un profesor de filosofie [în acest ton cu care vorbește despre «profesorii de filosofie» se vede influența unei citiri recente a lui Schopenhauer!].

Eminescu desfășură apoi, în câteva linii mari, planul cursului de filosofie ce ar face. Metafizica lui Schopenhauer ar alcătui, firește, fundamentul, căci acea dublă împărțire a lumii în voință și reprezentare o crede întemeiată. Pe această bază, ar desfășura apoi cursul

¹⁾ Vrea să spună: nu de la începutul studiilor sale universitare, la Viena, ci abia la Berlin. În critica sa în potrivea lui Petrinò și în articolul din «Federațiunea», amândouă din 1870, pomeneste, ce-i drept, de Kant; se vede însă că atunci îl cunoștea numai indirect,

său propriu de filosofie — și Eminescu lasă să se zărească o largă concepție sociologică a unui curs de filosofie [în felul celor audiate de el la Viena și Berlin și despre care sânt atâtea note de la cursuri sau gândiri proprii în caietele sale de însemnări din acea vreme]: o filosofie a dreptului, a statului și a istoriei, un curs deci care să aibă aplicare imediată în activitatea politică de mai târziu a tinerilor ce ies din universitate; «căci nu trebuie să se lase nediscutat tocmai ceea ce are mai mult interes practic». [Această concepție sociologică a unui curs de filosofie la universitate e în legătură cu acea adâncă lature etică a personalității sale, cu preocuparea lui constantă de interesele mari ale neamului, preocupare care-l face încă de la începutul studiilor sale la Viena să ia parte la lupta pentru cultura națională a Românilor din Bucovina și Ungaria și să devină apoi, în țară, marele jurnalist de la «Timpul» și implacabilul poet al «Satirei III»]. Dă apoi o indicație — din nenorocire prea vagă — a principiului fundamental al dezvoltărilor filosofice ce-și propuneă a face în cadrul menționat:

«Cred că am găsit deslegarea problemelor privitoare [la aceste materii], în gruparea opiniunilor și sistemelor de dovedire [de gândire] ce însoțesc fie care fază a evoluției în antinomii împrejurul *intemporalului* în istorie, drept și politică, totuși nu în sensul evoluției Ideei a lui Hegel. Căci la Hegel cugetare și existență sânt identice — aici nu».¹⁾

¹⁾ Cfr. «Convorbiri Literare» XL, pag. 527, nota. Într'un concept al acestei scrisori către d. Maiorescu (mss. 2258 al Acad. rom., f. 106) aflăm o altă formulare a principiului de aici:

«Aceste lanțuri de antinomii apar ca sistemele de dovedire ale intelectului pus în mișcare în serviciul voinței și în formă de stat, drept sau relații între popoare, iar voința de a trăi rămâne însă-și, în fond, singurul lucru real».

Iar între părțile acestui concept, compus tot în nemțește, e scrisă, în românește, următoarea cugetare, care aruncă o mică lumină asupra nebulosului principiu de mai sus:

«Principii generale, conducătoare, cari caracterizează epocile, nu sânt nimic mai puțin de cât conducătoare; ele sânt monogramul, în care se

Și adaogă îndată aceste reflecții (în care se arată un punct de vedere analog cu cel din «Criticele» d-lui Maiorescu, și sânt, par'că, un răspuns la apelul ce i-l adresase d-sa în scrisoare de a-și îndreptă atenția spre «nouvele încercări de viață în patria comună»):

«Interesul practic pentru patria noastră ar sta acum în în-lăturarea teoretică a ori-cărei îndreptățiri pentru importarea nechibzuită a unor instituții streine, care nu sânt altceva de cât organizării speciale ale societății omenești în lupta pentru existență, ce pot fi de bună-seamă primite în principiile lor generale, a căror cazuistică [=îndreptățire specială?] însă trebuie să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fie-cărui popor și ale fie-cărei țări. Nu e locul să mă explic aici mai amănunțit asupra acestui obiect, el însă mi-a ocupat cea mai mare parte din studiile și din propria mea cugetare».

El revine apoi încă odată asupra scrupulelor sale, punându-le în legătură cu întreaga direcție de cultură reprezentată de d. Maiorescu.

«Direcția noastră [adică «direcția critică» a «Junimei», în care se numără și pe sine*] se caracterizează printr'o conștiințiozitate căreia nu-i ajung numai condițiunile externe a ceea ce vrei să reprezinti. Un titlu de doctor m'ar aranjă cu lumea și cu ordinea ei legală, nu însă cu mine însu-mi, care, deocamdată, nu mă satisfac pe mine însu-mi. Tocmai această împrejurare concretă mi-a arătat limpede seriozitatea sarcinei, iar motivul foloaselor ce mi s'ar oferî pe această cale nu birue gândul datoriei.»

De aceea, el cere timp cel puțin încă un semestru, și fiindcă, în lipsa unui ajutor de acasă, e silit să păstreze

presintă aspirațiunile generațiunei dintr'un popor; în sine luate însă [ele sânt numai] mișcarea acelor puteri vii în direcția vieții publice care rămân neocupate sau neocupabile de lucrarea economică a lui.

«Singurul real în aceste lupte este voința vie, care, despăcată în două, în trei patru partide, se luptă ea însăși contra ei însăși. Resumatul tuturor principiilor opuse este, ca să zic [așa], *Cazuistica* sau codul pe care-l urmează pasiunile puse'n mișcare».

* Cfr. «Câteva pagine din tinerețea lui Eminescu», «Convorbiri literare», Aprilie 1903.

ocupația de la Agenție, care îi răpește toată vremea, roagă, în cazul când ar veni într'adevăr la ministerul cultelor «un membru al direcției critice», să i se dea un altfel de ajutor, care să-i lase vreme și liniște pentru studii.

Dintr-o a doua scrisoare a lui Eminescu, scrisă peste trei săptămâni (26 Februarie 1874), vedem că d. Maiorescu i-a dat răspuns îndată la întâia lui scrisoare, întrebându-l cât timp și ce sumă îi trebuie pentru doctorat. Eminescu însă preferă să întoarcă întrebarea, rugând să i se spună cât timp și ce mijloace i se pot pune la dispoziție, ca să știe să se întindă potrivit acestor date; în același timp declară că se obligă a restitui suma ce i se va trimite. Un răspuns precis (cum îi cerea d. Maiorescu, se vede) nu poate da:

«Când e vorba să spun [da sau ba], atunci, de obicei, nu spun nimic, și natura mea primordială se arată pe față — devin *ticăit*.»

La această scrisoare, se vede că d-l Maiorescu i-a răspuns cerându-i o hotărîre precisă și imediată, și punându-l să aleagă între două propuneri. Eminescu răspunde acum (scrisoarea din 28 Martie 1874), că alege alternativa din urmă: de a începe prelegerile la 1 Maiu, ca docent (privat, sau suplinitor al catedrei?). Motivele: va putea întrebuința luna lui Aprilie la schițarea unei scheme a prelegerilor, iar acestea vor arăta dacă e ori nu în stare de a fi profesor de universitate. Va sta în Iași până în Octomvrie, când se va întoarce să-și ia doctoratul.

La câteva săptămâni după acest răspuns, d-l Maiorescu eră numit ministru al instrucțiunii publice. În ziua de 19 Aprilie/1 Maiu, d-sa scrie din nou lui Eminescu (care înțelesese că ar putea fi numit suplinitor și fără doctorat) că trebuie mai întâi să ia doctoratul: în ziua în care-l va vesti că a trecut examenul, îl va numi pro-

fesor suplinitor, rămânând apoi să se prezente la concurs peste un an. Îl roagă apoi să-i răspundă precis, dacă se poate chiar telegrafic, când își va da doctoratul și ce sumă îi trebuie (având a o restitui apoi în rate, din salariul de profesor — «lucrul neavând, în această formă, nimic penibil pentru d-ta»).

La aceasta, Eminescu răspunde printr'o telegramă și o scrisoare (amândouă din 7 Maiu st. n. 1874). A lăsat, de o lună, postul de la Agenție și lucrează singur în Charlottenburg. Speră că-și va da doctoratul la Jena în August. «Adică», adaogă el, «nu sper, căci nu sper nici-odată nimic, ci încerc neapărat» [ceea ce însă nu s'a întâmplat!]. Pentru toate cheltuielile până la doctorat, crede că-i ajung 300 de taleri.

«Suma de 300 de taleri ce am indicat-o e, de altminteri, o sumă maximală și, articol cu articol, de sigur prea mare, însă numai când se face abstracție de curioasa mea individualitate, care se așteaptă pururea la ce e mai rău. De m'oiu duce la fund cândva, asta se va întâmpla neapărat printr'un lucru de nimica, căci acestea sânt cei mai aprigi protivnici ai mei».

Cu această scrisoare se sfârșește corespondența. (Pentru alte amănunte, să se vadă mai departe textul original al scrisorilor și notele de acolo).

Acum, epilogul.

Cu ordonanța nr. 24 din 26 Aprilie (st. v.) 1874, ministrul T. Maiorescu dispune următoarele:

«Din suma de lei 3,776 rămasă disponibilă din pensiunile mensuale prevăzute la art. 51 cap. 3 al bugetului exercițiului 1873, divisia comptabilității se autorisă a emite pe numele agentului financiar al acestui minister un mandat în sumă de 140 galbeni (una sută patru zeci galbeni), din cari 40 galbeni se vor trimite ca ajutor d-lui I. Slavici, student la universitatea din Viena, iar 100 galbeni d-lui Mihail Eminescu, student în fi-

losofie la universitatea din Berlin, pentru depunerea doctoratului și teză, cu condiție ca în urmă să înapoieze ministerului acești una sută galbeni».

Cu firea lui, Eminescu nu s'a putut hotări să treacă examenul de doctorat. D-l Maiorescu nu și-a putut dar realiza gândul ce avusese în privința lui; l-a numit atunci director al bibliotecii din Iași (1 Sept. 1874—1 Iulie 1875), apoi revizor școlar (1 Iulie 1875—1 Iunie 1876).

La căderea guvernului conservator, Eminescu e înlocuit, iar d. Maiorescu dat în judecată de Cameră, dinpreună cu aproape toți miniștrii din fostul guvern. În «raportul prezentat Adunării deputaților în ziua de 10/22 Martie 1877» de către Comisiunea de dare în judecată (Andrei Vizanti, G. Misail, Emil Costinescu, Nicolae Flevea...) se află, în «partea IV», «Descoperirile făcute de comitet în privința prevenitului T. Maiorescu» (vol. I, capitolul II: «Răsipă și deturnare de bani publici»); sub numărul VI (pag. 149) citim următorul titlu:

«Împrumutul făcut d-lui M. Eminescu și ajutorul făcut d-lui I. Slavici, studenți la Universitatea de Viena și Berlin».

După ce se reproduce ordonanța de mai sus «a prevenitului fost ministru de culte și instrucțiune publică T. Maiorescu», se adaugă următoarele:

«S'a văzut mandatul No. 10.734, prin care se constată că acești bani s'au liberat.

«Prin acest fapt, prevenitul Maiorescu a comis uă adevărată risipă de banii Statului, dând cu împrumut banii publici și cu termen nelimitat la favoriți de ai săi.

«Nici uă lege, nici un capitol din budget nu-l autorisă a se constitui în casă de bancă și a face nisce asemenea împrumuturi».

Eminescu n'a ajuns profesor la universitatea din Iași, cum dorise d-l Maiorescu. A pierdut mult universitatea,

dar cultura noastră s'a despăgubit de aceasta pe alte căi.

Nu știm dacă Eminescu ar fi fost un bun profesor. Poate da, poate nu. Ori-cum, munca intelectuală cerută pentru elaborarea unui curs de filosofie la universitate ar fi abătut în altă parte energia și spontaneitatea geniului său și ar fi luat, în viața lui scurtă, locul acelei activități mai libere din care a ieșit cugetarea lui de poet și de jurnalist. Ceea ce ar fi putut face pentru cultura țării ca profesor de filosofie nu știm, și ne putem mângâia cu ideea că în ori-ce caz o asemenea muncă a făcut-o cu strălucire însuși cel ce-i propunea profesura de la Iași.

Ceea ce a produs Eminescu, nefiind profesor, nu s'ar mai fi putut săvârși de altul; și chiar de ne-ar fi fost dat să vină un altul mai târziu cu aceleași daruri, el n'ar mai fi avut aceeași însemnătate istorică în dezvoltarea culturii neamului nostru, pe care o are Eminescu.

Ce-a rămas de pe urma acestui gând ce a atins viața lui Eminescu? A rămas ceva: multe frânturi de cugetări mai întinse în caietele sale — unele, par'că, dispoziții de prelegeri — precum și acel fragment de traducere a *Criticei rațiunii pure*.

Căci acum credem a avea deslegarea acestei lucrări întreprinsă de Eminescu: el trebuie să fi început a traduce opera lui Kant îndată după întâia scrisoare a d-lui Maiorescu, în vederea unui curs la universitatea din Iași.

Motivele acestei presupuneri: În răspunsul ce-l dă d-lui Maiorescu, Eminescu spune că n'ar îndrăzni să facă deocamdată decât un curs restrâns asupra vreunei *scrieri* a lui *Kant* sau a lui *Schopenhauer*, fiindcă în asemenea caz nu e nevoie să se depărteze mult de *text*. Iar în scrisoarea a treia e un pasaj care socotim că se referă de-a-dreptul la această traducere:

*Din spre partea mea, eu m'am apucat de lucru, deși limba-
[română?] îmi înburuenează multe distincțiuni de noțiuni [din

limba germană?]; ea are însă și un bine: că silește pe ori-cine să fie limpede și *intuitiv*¹⁾ și să se ferească de abstracții inutile. Numai de nu mi-ar înăbuși pe 'cele de trebuință!'²⁾.

Traducerea trebuie să o fi început dar după 26 Februarie (st. n.) 1874 și înainte de 28 Martie: cele din-tâi 6 pagini și jumătate sânt scrise cu un scris mai mărunt și cu o cerneală puțin deosebită de rest — scris și cerneală tocmai ca la întâia sa scrisoare către d-l Maiorescu. De aci încolo, până la foaia 151 inclusiv, scrisul e întocmai ca la a doua scrisoare către d-l Maiorescu — slova ceva mai mare, iar cerneala iarăși la fel.

Atât apucase să traducă în lunile cât a mai stat la Berlin.

Gândul de a-și da doctoratul și de a ajunge profesor la universitate trebuie să-l mai fi păstrat încă oarecare vreme și după întoarcerea sa în țară. De aceea, în Martie 1875 (st. v.) continuă lucrarea, dar nu mai traduce decât o pagină și ceva (mss. cit., f. 152 ș. u.). Abia peste doi ani, în August 1877, revine la ea, scriind încă 9 foi (153—162).

De continuat mai departe, nu e probabil să o fi făcut decât, poate, cu câteva pagine: cu căderea guvernului conservator de la putere, cu venirea sa la București și intrarea la «Timpul» (întăiele sale articole din «Timpul» sânt din Dechemvrie 1877), Eminescu trebuie să se fi depărtat cu totul de gândurile de doctorat și de profesură.

Astfel s'a încheiat acest vis de tinerețe al poetului. Cu neîmplinirea lui, cultura noastră a fost lipsită cel

¹⁾ De aceea dar acele traduceri curioase: *pertransspectiv*, *pertraversant*, *înburuenază*, etc.

²⁾ Încă un fapt care ne pare a veni în sprijinul acestei presupunerii: pe foaia a 7-a a manuscrisului [mss. cit., f. 31] e o notă marginală a lui Eminescu (în nemțește), în care e vorba de «sufletul atomistic al lui Z[immermann]» — ca și în întâia sa scrisoare către d-l Maiorescu: e probabil că și nota și scrisoarea au fost scrise cam în același timp, în ori-ce caz curând una după alta.

puțin de traducerea în românește a uneia din operele capitale ale omenirii, dacă nu și de un propriu sistem de filosofie. În schimb însă, ocuparea mai de aproape a lui Eminescu cu filosofia lui Kant și a lui Schopenhauer în vederea unei cariere universitare, a dat celor mai frumoase poezii ce are limba noastră acel reflex tăinic al apelor limpezi și adânci și i-a deschis o poartă nevăzută spre lumea infinită.

Iată acum textul scrisorilor:

București, 17/29, I, [18]74

Domnule Eminescu,

Cum stai cu doctoratul de filosofie? Îl faci în Berlin? Nu vrei mai bine să-l faci altundev? Se 'nțelege, numai în caz, când nu ai avea încă pentru Berlin trienniul cerut, de care la alte Universități mai mici ai fi dispensat.

Fă bine, răspunde-mi la aceste întrebări, adresând scrisoarea la Iassi.

În timpul din urmă mai mulți dintre noi încep a avea oarecare influință asupra direcției lucrurilor în Țară, și se poate ca Ministerul Cultelor în deosebi să fie încredințat vre unuia din noi. În acest caz am dori să ți propunem Dumitale catedra de filosofie la Universitatea din Iassi, căci — după cât te cunosc — gimnaziul nu este pentru D-ta.

Cum știi însă, Doctoratul — în sine o nimica toată — este folositor pentru regularitatea unei asemenea numiri.

Te rog, să nu vezi în această întrebare mai mult decât cuprinde, în privința realizării practice. Sigur nu este încă nimic, deși este foarte cu puțință. În ori-ce caz însă te rog să vezi și în această întrebare un semn de atențiunea și considerarea, ce o avem toți cei din cercul nostru pentru D-ta; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alții, căci ei ar simți de la sine ceea ce se cuprinde în ele; dar pesimiști de felul D-tale trebuie, poate, să fie din când în când deșteptați din visul prea concentrat al microcosmului lor interior și îndreptați în atenția lor spre legăturile intime, ce-i unește cu nouele încercări de viață în patria comună.

Al D-tale ca totdeauna

T. MAIORESCU

Charlottenburg, den 5. Februar 1874.

*Werthester Herr, *)*

Ich danke Ihnen herzlich für die in Aussicht gestellte Eventualität der Ernennung meiner Wenigkeit zum vielsagenden Philosophieprofessor, aber ich glaube, dass obwol mir ein derartiger Antrag nur schmeichelhaft und meiner ganzen natürlichen Anlage zusagend sein kann, dennoch für mein Gewissen zu früh gekommen sein möchte. Die Formalität eines academischen Titels¹⁾ würde nun das kleinste Hinderniss und das am leichtesten zu überwindende sein; aber ist sie auch das einzige? Darf ich ohne einen bestimmten Lehrplan, den ich vollständig verarbeitet hätte, mich in meinen Jahren an eine solche Aufgabe wagen?

Eine freie, also eine Privatdocentur behufs Vorlesungen über ein ganz bestimmtes Gebiet der Philosophie, also z. B. speciell über die Kant'sche oder Schopenhauer'sche, wie sie in den betreffenden Schriften vorliegt, hätte ich gewagt zu übernehmen, weil man wenig über den Text hinausgehen kann und es mehr auf eine treue und klare Wiedergabe des Gewussten ankäme als auf eine Ausarbeitung ins Breite der genannten Systeme. Aber die Schopenhauer'sche Ph[ilosophie] in dem Sinne wiederzugeben, dass sie einen vollständigen Cursus bilden soll, wie es doch der Autor selber vorschreibt, erheischt Kenntnisse, zu denen ich mich speciell vorbereiten müsste, namentlich naturwissenschaftliche, anthropologische.

Es kommt noch eins hinzu. Kant ist mir verhältnissmässig spät in die Hände gekommen, Schopenhauer ebenfalls. Ich habe sie zwar inne, aber die intuitive Wiedergeburt ihrer Gedanken in meinem Innern mit dem specifischen Erdgeruche meines eigenen Gemüthes ist noch nicht vollendet. In Wien stand ich unter dem unsälgigen Einflusse des Herbart'schen Philosophems, welches durch seine Natur vom Studium Kant's dispensirt. In dieser Bearbeitung der Begriffe wurde mein Intellect selbst wie ein Herbart'scher Begriff bis zur Fadenschei-

*) Păstrăm întocmai ortografia originalului.

¹⁾ Nota d-lui Maiorescu la originalul acestei scrisori:

«NB. I-am propus, în cazul de ar fi numit vre-unul din noi ministru de culte (prevedeam că voi fi eu *) să fie numit profesor de filosofie, după ce își va fi făcut doctoratul în filosofie în Germania».

T. M.

*) Am și fost numit ministru la 7 Apr. 1874.

nigkeit bearbeitet. Als aber nach monatelangem Zerren und Winden Zimmermann zum Schlusse kam, dass es zwar eine Seele gäbe, aber dass selbige ein Atom wäre, warf ich ent-rüstet mein Collegienheft zum T[eufel] und kam nicht mehr in die Vorlesungen. Freilich, wäre ich nicht aus der Kümmel-türkei gewesen, so wäre mir genannter Herr wahrscheinlich nicht als Inbegriff aller möglichen Weisheit erschienen. Ich ward das zeitweilige Opfer meiner übertriebenen Vorstellung von einem Universitätsprofessor.

Ich komme auf meinen Gegenstand zurück. Die Schopen-hauer'sche Metaphysik ist in ihrer Zweitheilung der Welt in Wille und Vorstellung richtig. Das Ding an sich, insofern es nicht durch innere noch durch äussere Wahrnehmung erforscht werden kann, muss man auf sich beruhen lassen. Schopen-hauer selbst findet keinen Ausdruck dafür als den des Nicht-ausdrückenkönnens nämlich *Nichts*, ein relatives zwar, aber dennoch nur nichts. Ueber die Grundlage eventueller Vorle-sungen wäre ich also mit mir selbst einig; wenn ich aber an die Ausführung denke, so muss ich gestehen, dass mir das-jenige womit ich hätte anfangen müssen, fehlt, die naturwis-senschaftliche Kenntnisse, speciell Anthropologie. Persönlich ist das gegründet. Ich habe nie an die Möglichkeit einer even-tuellen Ernennung zum Lehrer dieser Wissenschaft gedacht und nicht so begonnen, wie ein künftiger Lehrer hätte be-ginnen müssen, sondern die Sachen besonders dort an dem Punkte in Angriff genommen, an welchem mir das System dem Stoffe nach zu wenig ausgearbeitet erschien. Rechts-, Staats- und Geschichtsphilosophie sind bei Sch[openhauer] nur angedeutet, und dennoch ist der Schlüssel zu einer richtigen Grundlegung derselben in seiner Metaphysik endgültig ent-halten. 'Ο ἀνθρώπος ζῶν πολιτικόν sagte schon Aristoteles und von den Alten war ein jeder wenigstens theoretischer Poli-tiker, denn man darf nicht dasjenige unausgeführt lassen, was am meisten practisches Interesse hat, obwohl keineswegs da-mit gesagt sein soll, dass man diese Disciplinen zur Apotheose der genannten Gegenstände verwende. Ich glaube nun die Lösung der einschlägigen Probleme gefunden zu haben, indem ich die, eine jede Phase der Entwicklung begleitenden An-schauungen und Beweissysteme in Antinomien um das *Zeit-lose* in Geschichte, Recht u[nd] Politik gruppire, jedoch nicht im Sinne der Hegel'schen Entwicklung der Idee. Denn bei Hegel ist Denken u[nd] Sein identisch — hier nicht. Das prac-tische Interesse für unser Vaterland läge nun in der theore-

tischen Beseitigung aller Berechtigung zum unkritischen Import fremder Institutionen, als welche nichts anderes denn specielle Organisationen der menschlichen Gesellschaft im Kampfe ums Dasein sind, welche nun in ihren allgemeinen Principien wohl recipirt werden können, deren Casuistik aber sich aus den Verhältnissen von Volk u[nd] Land empirisch ergeben muss. Ich kann mich nun nicht näher über diesen Gegenstand auslassen, aber er war es, der mir grösstentheils Selbstdenken und Studium in Anspruch genommen hat, so dass ich eine schulgemässe Reihenfolge meiner Aufgabestellung bis jetzt nicht eingehalten habe.

Ich müsste also vorerst Anatomie und Physiologie wenigstens ein Semester lang studiren, um so viel zu wissen als anständigerweise zu Prolegomenis der Philosophie nötig ist.

Diese sind meine Bedenken. Unsere Richtung kennzeichnet sich doch durch eine Gewissenhaftigkeit, der die äussere Bedingungen dessen, was man vorstellen soll, nicht genügen. Ein Doctortitel würde mich zwar mit der Welt und ihrer gesetzlichen Ordnung in's Reine bringen, mit mir selbst, der ich mir vorderhand nicht genüge, nicht. Gerade diese con[cre]te Gelegenheit hat mir den Ernst der Aufgabe klar gelegt und das Motiv der Vortheile, die sich mir auf diese Weise bieten könnten überwindet nicht die Vorstellung der Pflicht. Deswegen würde ich Zeit verlangen. Wie viel, hängt wieder von meinen Verhältnissen ab.

Ich gelange nun zu diesen Verhältnissen, welche nichts weniger als beneidenswerth sind; d. h. unzufrieden mit ihnen bin ich keineswegs, aber sie legen mir manche Beschränkungen auf, und ich könnte es werden. Ich habe von Hause wenig, gegenwärtig so viel wie nichts zu erwarten, und Sie wissen: *primum vivere, deinde philosophari*. Von dem Gesichtspuncte aus und nicht aus eigenen Antriebe hätte ich [im] Laufe dieses oder zu Anfang des künftigen Semesters mein Doctorat ablegen sollen, um eine Winkelstelle, *panem et circenses* von Staatswegen zu erlangen. Es bot sich mir jedoch eine Gelegenheit meinen Studien wenigstens noch auf ein Jahr freizunachhängen, dadurch nämlich, dass ich, freilich sehr indirect, an eine Dependenz des Ministeriums unserer äusser[e]n Verlegenheiten gebunden bin. — Wenn nun wirklich einem Mitgliede der kritischen Richtung die Leitung unseres Unterrichtswesens anvertraut werden sollte, so möchte ich vorläufig um eine andere Art Aushilfe bitten, welche mir Zeit

u[nd] Musse wiedergeben könnte, welche ich unter dem nunmehrigen bürocratenseeligen Titular eingebüsst habe.¹⁾

Das ist die Sachlage. Es hängt nun ab, in wie weit sie geändert werden kann.

Ihr aufrichtig ergebener

EMINESCU

* * *

Charlottenburg 26/2, [1]874.

Geschätzter Herr,

Eine rheumatische Lähmung meiner rechten [Hand] hat mir die unfreiwillige Unhöflichkeit auferlegt, Ihnen nicht schneller antworten zu können.

Auf Anschauung concreter Verhältnisse gegründet, haben Sie mir meine Aufgabe in ein annehmlches Licht gestellt, so dass für mich nur noch die Erfüllung formaler Bedingungen übrig bleibt.

Zum Doctorexamen werden drei Fächer verlangt; — zu zweien müsste ich mich also noch präpariren. Ich weiss kaum wieviel Zeit ich dazu brauchen würde und unter meinen jetzigen Verhältnissen (als Laufer)²⁾ gar nicht. Vor Abreise des

¹⁾ N. Krețulescu, agentul diplomatic al țării la Berlin, numit de curând în locul d-lui Teodor Rosetti.

²⁾ În mss. 2258 al Acad. rom., f. 178 e un concept de scrisoare în nemțește (desigur tot din vremea aceasta) care ne deslușește înțelesul acestui termen de «alergător» și sfârșitul scrisorii de față. Eminescu scrie d-lui Teodor Rosetti, pe cât reiese din text; e de un humor scântecător — cum îl au adesea marii pesimiști. Se plânge de pierderea de vreme ce i-o pricinuește noul titular al Agenției noastre diplomatice (cfr. scrisoarea următoare și sfârșitul de la scrisoarea precedentă către d. Maiorescu) — «bătrâna mea excelență», «eine alte Leder», «un pergamement». Parafrazând vestitele versuri ale lui Goethe, îi face un cântec:

Das unbeschreibliche
Hier ist's gethan
Das ewig-lederne
Riss uns hincin.

Apoi urmează:

«..... De când ați plecat, eu sânt îngrozit, și călătoria d-voastră mă face să alerg [în nemțește, un joc de cuvinte: Seit wann Sie versetzt sind bin ich entsetzt und ihre Reise macht mich laufen]. Am avut atâta alergătură în luna asta și jumătate, ca nici odată.

Herrn Rosetti hatte ich mir zu diesen Behufe eine Frist von 5- 6 Monaten festgesetzt; — aber da ich meinen äussern Plan verschoben hatte, trieb ich wieder was mir gerade einfiel, so dass meine jetzige Lectüre den besten Beleg davon geben könnte, wie entfernt ein Mensch von dem Gedanken an die academischen Bedingungen eines Lehramtes sein kann, denn da ich nichts rechtes hoffte, so war ich auf mein Eintreten in die hochlößliche Bottuschaner Philistergilde gar nicht erpicht und meinte womöglich: je später, je besser. *)

..... Depeși cifrate se trimet zilnic, iar scrisori confidențiale către Măria Sa la fiecare 2 zile. Găsește excelența sa că taxa de birjă e prea mare: depeșă cifrată; îl salută pe excelența sa pe stradă un ovreiu care cum-pără haîne vechi: scrisoare către Măria Sa despre popularitatea câștigată în neamul lui Israel. Fericit muritor eu, care numai duc scrisorile acestea la poștă, nefericit Măria Sa care trebuie să le citească pe toate.

«Încolo, excelența sa m'a redus la 30 de taleri [pe lună: sub d. Rosetti avea 10 napoleoni pe lună], cu parigoria că o să-mi dea o bursă. De-o muri odată excelența asta, lucru de care de altminteri eu mă îndoiesc, atunci să știți că moare *cu onoare, luând în considerațiune sau primind asigurarea preaoșebitei*. Zău, e o *delă șnuruită*, un dosar rămas neluat în seamă, uitat de toată lumea, o dată, o iscălitură indescifrabilă... o antichitate rară, din vremea lui Papură-vodă.

«Vreme n'am acum mai de fel. Fiindcă însă idolul sufletului meu a plecat la Dresda pentru câteva zile, am găsit vreme să vă scriu.

«Am auzit de la Mandrea [unul din frații Nicolae și Mihail Mandrea, care se aflau atunci la Berlin] că sânteți bine, și m'am bucurat foarte. Nădăjduind a fi onorat cu câteva rânduri din partea dumneavoastră, rămân [al d-voastră] prea supus

Eminescu

Charlottenburg b. Berlin, Orangenstrasse, 6.

*) În «Sărmanul Dionis», acea povestire romantică al cărei erou are atâtea din trăsăturile ființei lui Eminescu, e o parte care poate servi ca ilustrație la acest pasaj din scrisoarea de față: «...El eră... determinat prin naștere la nepozitivism [lipsa de simț practic]. În introducerea acestor șiruri am surprins unele din cugetările care-l preocupau în genere—și c'un asemenea cap omul nu ajunge departe, și mai cu seamă cel sărac... ..Ce viață l-așteaptă pe el?... Un copist avizat a se cultivă pe apucate, singur... și această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atât de visătoare. Lucruri mistice, subtilități metafisice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet — e o minune oare, că pentru el visul cră o viață și viața un vis?...»

Wie ein Wetterleuchten vom klaren Himmel kam mir Ihr erstes ehrenwerthes [Schreiben] und belehrte mich eines andern. Aber ibi jacet lepus in pipere. Wie nun aus Berlin entkommen? Hinsichtlich dieser lieben Stadt des heiligen römischen Reiches deutscher Nation habe ich lauter Fehlritte gemacht: erstens dass ich überhaupt [hierher] gekommen, zweitens dass ich nicht schon längst fort bin und unter drittens verlausulire ich alle möglichen et cœtera's und deren gibt es viele — manche unaussprechliche.

Sie fragen mich wie viel Zeit u[nd] Mittel ich brauche? Ich wende lieber die Frage um und meine: wieviel an Zeit und Mittel könnte mir gefälligst zur Verfügung gestellt werden, indem ich mich im Voraus für bereit erkläre, in Ehren alles zu erstatten was mir zur Ins Trockensetzung meines akademischen Schäfchens vorgeschossen werden würde? — Denn es ist besser ich richte mich darnach ein und messe Zeit und Ort mit der Elle des realen und gegebenen. Das ist der Punct des Archimedes, von welchem aus meine Welt (ein wenig versumpft) gehoben werden kann. Wenn ich sagen soll, so sage ich gewöhnlich gar nichts und meine ursprüngliche Natur äussert sich unverhohlen — ich werde *ticăit*.

Von meiner jetzigen Lage rede ich gar nicht. Sie ist nun einmal unleidlich und kann nur radical geändert werden. Mein nunmehriger kleiner Herrgott¹⁾ ist kein Schöpfer, sondern ein Geschöpf — nämlich ein ledernes.

Ich grüsse sie vielmals und verbleibe

in Hochachtung,

EMINESCU

* * *

Charlottenburg, 28/3, [1]874.

Sehr geschätzter Herr,

Nach längerer Ueberlegung, weil mir doch ein jeder Ihrer werthen Briefe andere Anhaltspuncte gibt, könnte ich mich am ehesten für die allerletzte mir gestellte Alternative entscheiden, und zwar aus folgenden Gründen: Der Monat April würde mir nur dazu dienen, um ein Schema der Vorlesungen zu entwerfen und wenigstens mit allgemeinem Inhalte auszufüllen, was bei der Masse des zu behandelnden und Feinheit

¹⁾ Nic. Krezzulescu, agentul politic al României la Berlin. [Nota d-lui. Maiorescu].

des Stoffes unumgänglich nothwendig ist. Ausserdem würden Vorlesungen, schon jetzt versucht, die Befähigung oder Nichtbefähigung zu diesem Geschäfte klarlegen, was nicht zu unterschätzen ist.

Während meines Verweilens in Iassy könnte ich mich mit besagten zwei Nebenfächern des Doctorexamens eingehender beschäftigen und so wäre denn mit dieser Vertheilung von Zeit die Hauptsache im Richtigen.

Wir correspondiren schon seit sechs Wochen. Bedenken Sie nun noch, dass diese sechs [Wochen] für mich zu den verlorenen gehören, wie ich überhaupt die meiste und beste Zeit verliere, während welcher der Titular¹⁾ da ist. Darum begreifen Sie auch wohl, warum ich unter solchen Umständen unmöglich einen endgültigen Entschluss fassen konnte, ohne meine jetzige Stellung, wenn man sie so nennen kann, aufzugeben. Nun aber gäbe ich sie auf, nur um im Mai anständig anfangen zu können. Hernach würde ich alles andere schon in das rechte Geleise bringen. Auch hätte ich Gelegenheit, die Geldmittel zu erübrigen, welche die Reise im October, die Taxen u. a. decken sollten, ohne Jemandes Wohlwollen auch noch auf diese Weise zu belästigen.

Also optire ich für die Alternative der Vorläufigkeit meines Docententhums, damit es vom 1. Mai ab anfangen kann. In einem andern Falle würde mein Entschluss, eben wegen des Nichtlängerseinkönnens einer gegebenen Spanne Zeit, keiner sein.

Meinerseits, habe ich mich auf die Arbeit verlegt, obwohl mir die Sprache manche begriffliche Scheidungen verwächst, freilich hat sie aber auch die Eigenschaft jedermann zu zwingen, klar und anschaulich zu sein und unnöthige Abstracta zu vermeiden. Wenn sie mir nur die nothwendigen nicht überwuchern würde.

Und somit wünsche ich Ihnen Gesundheit und Seelenruhe und verharre als

Ihr ergebenster

M. EMINESCU

¹⁾ Titularul Agenției române la Berlin, N. Krețulescu.

Czernowitz ¹⁾ $\frac{19 \text{ Aprilie}}{1 \text{ Mai}}$ 1874

Lui Mihail Eminescu,
Charlottenburg bei Berlin
Orangenstrasse, 6.

Im Einverständniss mit hiesigen Freunden muss ich Sie doch wieder bitten, Ihr Doctorat vorerst zu machen. Meine Ernennungen müssen *tadellos correct* sein. Das Doctorat beweist zwar fast nichts, aber doch mehr als das Nicht-doctorat.

An dem Tage, wo Sie mir Ihren Doctortitel ankündigen, sind Sie zum supplirenden Professor der Philosophie an der Univ[ersität] Iassy ernannt für 1 Jahr, nach dessen Ablauf Sie Sich zum Concurs melden müssen. Ich erwarte Ihr Doctorat Mitte Juli. Leider muss, wegen Ihrer Zögerung, noch der ungenügende Leonardescu dort belassen werden, während ich den N. Ionescu an Stelle des Florescu reintegriert habe.

Und nun: wie viel Geld brauchen Sie? Als *Vorschuss*, ratenweise abzuziehen von Ihrem künftigen Professorgehalt. Unter dieser Form kann die Sache für Sie nichts Peinliches haben. Also bitte: nicht «*ticăit*», sondern *genaue* Angabe der Geldsumme und der Zeit Ihres Doctorats. Am besten telegraphisch nach Bucarest. Ich bin morgen dort und bleibe
Ihr ergebener

T. MAIORESCU

* * *

Charlottenburg, d. 7 Mai [1]874.

Werthgeschätzer Herr,

Seit einen Monate hatte ich meine Thätigkeit bei unserer Agentie eingestellt und arbeitete vereinsamt in Charlottenburg. Da ich deswegen Ihre Ernennung ²⁾ bei weitem später erfahren, als die übrigen Sterblichen, hat sie mich zeitlich überrascht und erfreut, obwohl an sich dieselbe schon seit vielleicht mehr als zwei Jahren so gut wie gewiss war. Meine herzlichste Gratulation kommt nun ziemlich *post festa*.

¹⁾ Unde se dusec d. Maiorescu, în dată după intrarea sa în minister, spre a lua și a aduce în țară el însuși documentele Hurmuzaki, amenințate de a fi oprite de guvernul austriac.

²⁾ Ca ministru de culte.

Auf Ihr geehrtes Schreiben vom 1-ten d[ieses Monats] habe telegraphisch geantwortet. Die Summe von 300 Th[a]ll[e]rn, die ich angab, ist übrigens eine maximale und postenweise sicher zu hoch gegriffen, aber nur wenn man meiner eigenthümlichen Individualität, die immer das schlechteste als zukünftig voraussetzt, abstrahirt. Gehe ich einmal zu Grunde, so geschieht es sicher durch eine Kleinigkeit, denn dies' sind meine ärgsten Widersacher.

Werde also sobald als möglich nach Jena abreisen und hoffe schon zu Anfang August das Doctorat abzulegen. D[as] h[ei]sst ich hoffe es nicht, denn ich hoffe nie was, sondern versuche es ganz gewiss.

Mir hat die reglementare Uncorrectheit des in meinem letzten Scheiben gemachten Vorschlages eingeleuchtet; war aber auch nur ein Expedient, um Janet unschädlich zu machen,¹⁾ und ein schlechter Rath, da ich momentan keinen besseren wusste.

Ich weiss nicht, ob Ihnen der Titel «Excellenz»²⁾ nicht unlieb ist. Obwohl keine Gefahr vorhanden, dass Sie denselben nur vorstellen, könnte er Ihnen dennoch, schon aus dem Grunde, weil Sie ihn mit Leuten gemein hätten, deren natürliche Gemeinschaft mit Ihnen ursprünglich ausgeschlossen bleibt, unlieb sein. Die Wahrung des hiesigen Usus hat also meinerseits dieser kleinen Notiz bedurft, um nicht für eine in Ihren Augen sicher vulgäre Schmeichelei zu gelten.

Doch genug von mir. Ich erinnere mich, dass irgendwann³⁾ die Rede davon war, Ihnen eine Liste derjenigen wissenschaftlichen Kräfte zu unterbreiten, welche eventuell zur Hebung unseres Culturniveaus gebraucht werden könnten. Demgemäss hatte ich schon damals die paar Namen gesammelt, von denen einige sehr inhaltsvoll (unterstrichen), andere jedoch aus dem Hörensagen unter dem Eindrucke tiefsinniger Beschreibungen ihrer ausserordentlichen Capacität notirt wurden. Folgt das Register mortalium, und zwar:

[Urmarea imediată a scrisorii (cuprinzând acea listă de tineri români pe care Eminescu îi socotea destoinici pentru ridicarea nivelului cul-

¹⁾ Aluzie la Leonardescu? Fraza se referă de sigur la ceva spus de d-l Maiorescu în scrisoarea trimisă lui Eminescu între 26 Februarie și 18 Martie – scrisoare pe care n'o avem.

²⁾ Titlul dat în depeșă expediată înaintea acestei scrisori, în aceeași zi.

³⁾ Într-o scrisoare a d-lui Maiorescu, sau cu prilejul vreuncea din vizitele lui Eminescu la Iași, în 1871 sau 1872.

turii noastre) lipsește; nu s'a păstrat decât o foaie cu un post-scriptum, în care se dau amănunte despre unul din cei cuprinși în acea listă pierdută. Lista trebuie să fi cuprins cel puțin o foaie, dacă nu o întreagă hârtie de scrisoare, fiindcă foaia aceasta cu post-scriptum are însemnat sus, de către Eminescu, numărul de paginație 3, iar hârtia pe care e scrisă scrisoarea numărul 1; între ele trebuie dar să fi fost cel puțin o foaie cu lista pierdută, însemnată cu numărul 2. Iată acum cuprinsul celui post-scriptum:]

*P. S. Hr. Nicolaus Oncu*¹⁾ hat seine Staatsexamina in Wien gemacht, Nationalökonomie in Bruxelles studirt und kennt verschiedentliche neuere Sprachen. Englisch, französisch, italienisch und magyarisch. Weiss sehr viel und studirt unablässig, ist jedoch — *roth*. Wenn nicht roth im eigentlichen Sinne, so halte ich ihn jedoch für ungemein ehrgeizig, und alle ehrgeizigen sind liberal, weil das der einzige Standpunct ist von dem aus sich alles ererbte Vorrecht negiren lässt. Als Professor jedoch (der Gegendstand kann seiner Wahl überlassen bleiben, weil obwohl kein Polyhistor doch vielseitig) wäre er unschätzbar. Gegenwärtig befindet er sich wahrscheinlich in Baia de Crișiu (Körös-Banya). Jedenfalls als belesen und ungemein gewissenhaft sehr zu empfehlen, wenn man von einigen politischen Schrullen absehen will.

Iată textul depeșei de care e vorba în această scrisoare:

Berlin 7/5 187[4].

Excellenz Maioresco

Cultusminister

Buc[arest]

Ziehe Jena vor. Würde für Hinreise, dreimonatlichen Aufenthalts, Taxen und Rückkehren ins Land be[i]läufig dreihundert Thaler brauchen. Examen Anfang August. Viele Grüsse.

EMINESCU

ION A. RĂDULESCU-POGONEANU.

¹⁾ Acum avocat și director de bancă în Arad; fost deputat în parlamentul ungar disolvat luna trecută.

GRÂNARI I

SCENE DIN VIAȚA DE PROVINCIE

(Urmare)

II.

De vre-o două săptămîni „Oborul“ de grîne, al Lehnitei, eră în fierbere. Și, nu fără pricină.

De cînd se întemeiasă „schela Lehniții“, grecii, ca în toate schelele Dunării, puseseră mîna pe întreg negoțul de grîne. Și eră firesc să fie așa.

În acele vremuri de neștiință, ale începutului, cînd Lehnitenii, nu voiau nici măcar să audă „ca ce soi de „jivine“, or mai fi viețuind p'aiurea“; cînd altă „țară“ nu cunoșteau, decît „Turtucaia“: și pe aceea, numai mulțumită împrejurării că se găseau la graniță; cînd se aflau bătrîni, cari se făleau că nu eșiseră nici-odată din „raionul“ comunii—în acele vremuri,—cari, vai! nu's prea departe,—e lesne de bănuît dacă s'ar fi încumetat vre-unul din acei „strânși“ și „fricoși“ lehniteni, ca să-și iea asupra-și, de pildă, încărcarea unui „șlep“ „cu bucate“, pentru „străinătate“.....

Cu totul din potrivă stau lucrurile cu grecii.

Goniți de sărăcia *lucie*, de prin cine știe care insule grecești ale Mediteranii, unde, de veacuri, negoțul înflorește și e indeletnicirea de căpetenie a supușilor; alde Mistocli; Vretos, Barba Leftere, și tot „bataclanul“ lor; aducînd cu ei, acea înclinare firească și acea „deprindere“ către „speculă“, fără de care un negustor „nu se poate ține“ pe piață; luminați de acea cunoștință a lucrurilor și a oamenilor caracteristică pribegilor; și, mai ales, sprijiniți de acea minunată „frăție“ a „tuturor Grecilor“, (τὸ πάντων Ἑλληνικὰ) care le puneă la îndemînă, lor și numai lor, comenzile de marfă, „aurul“ și corăbiile; acești „venetici“, pricepuți, piși-

cheri și insinuanti, erau ursiți să pună mâna pe întreaga viață negustorească a schelei.

Și, așa a fost.

Toate „partidele” de seamă, hotărâte pentru Brăila și Galați, pe atunci singurele porturi de unde grânele, după ce erau vânturate și „prefăcute”, — adică „luate la mână” pentru curățire, — se încărcau în vapoare de mare și se trimiteau în străinătate, — nuse „încheiau” decât de greci. Ei aveau „*cantoarele*”; ei cumpărau recoltele arendașilor, proprietarilor și țăranilor; ei închiriau magaziile; „pe seama lor” se încărcau șlepurile și caicile; ei manevrau „nartul”, ei făceau totul.

„Ai noștri”, — adică, românii și bulgarii trecuți cu vremea „dincoace” și românizați de fapt; fuseseră reduși numai la rolul de samsari, „*misiți*”, cum li se zice în limba obișnuită a oborului, cari cumpărau „în Obor” de pe la țărani, „cu chila”, *pe banii și pe socoteala altora*, fără nici un fel de răspundere.

Cu timpul, însă, lucrurile se schimbă.

Se înțelege, dela sine, că din toate operațiile astea, profitul cel mare era al grecilor, care pe lângă „comisionul” reglementar, de unu, doi și trei la sută, după marfă și cerere, pe care îl încasă dela „comanditari”, mai speculau încă, și asupra cumpărării cu un preț mai scăzut decât acela pentru care priimise ordin să furnizeze. Și, câte altele!...

Cu toate astea nici „ai noștri” nu pierdură. Din potrivă; economi cum erau, adunând picătură cu picătură, strânseseră „*mișună*”; și mulți dintr’înșii ajunseseră să se bucure de un „*căpitălaș*”, cu care se încumetau să cumpere „pe seama lor”, „partide” de câte douăzeci, treizeci și chiar o sută de chile.

Ba încă, mai incoace, se înălțaseră adevărați negustori, ca „Minea” și „Stama”, cari se „aruncau” la câte patru—cinci sute de chile, aveau cinci—șase „*ochiuri* de magazii, și puteau adăsta cu marfă nevândută, un an—doi, până ce se urcau prețurile.

Așa stăteau cu cumpărătura.

Dar, în privința vânzării, „ai noștri” rămăseseră tot „birnicii” grecilor. Căci șlepurile și caicile ce veneau la schelă, având o „încărcătura” de cel puțin câte o mie de chile, nici unul din ei nu se putea „bizui” să-l umple singur. Iar, de unit mai mulți, slabă nădejde; căci, marfă cu marfă nu se potrivește...

— Și, apoi, ca să duci la Brăila „mai va” și altele; Să aibi acolo un „om cunoscut”; să porți grijă caicului; și câte „nămestonii”, toate... Mult mai sfânt e să vândă „pe loc”, „văzut și plăcut”, lui Mistocli, de pildă. Iei câțiva lei mai puțin, dar, știi, că nu mai ai bătae de cap... Nu fac și arendașii la fel? Și, doar ei au mai multă marfă....

Așa judecau grânarii.

Și, așa făceau.

Dar, într-o zi, Stama, nu se știe din ce pricină, se certase furcă, cu Mistocli. Și, în mijlocul „gazinului”, față cu sute de oameni, îi strigase în nas:

— Am să te învăț eu minte, grece re borțos... Ai venit aci, călare p'un păduche și vrei s'o ștergi p'un sac de lire?... Om vedeă...

Mistocli, om mai stăpân pe sine, se mulțumise numai să-i întoarcă spatele.

Insă, chiar din acea zi Stama, mirosi că grecul înghițise; dar nu-i mistuise ocara.

Întăiu, că se văzû „Săltat” cu câțiva lei la chilă, în obor; al doilea, că nici un grec din Lehnită nu mai vrea să cumpere bucate dela dânsul: al treilea, și asta le puneă vârf la toate, că misiții lui Mistocli, se împrăștiaseră pe drumuri și prin sate, aținând calea țăranilor pe cari îi știau credincioși, sau datori, lui Stama, și smomindu-i cu fel de fel de tertipuri, ca să-l părăsească.

Dar, nici Stama, nu eră omul care să se dea, cu una, cu două. În potriua urcării prețului nu aveă ce face, căci nu puteă să-și oprească cumpărarea „în toiul oborului” și să se arate că îi e frică de grec.

Ca să paralizeze tertipurile samsarilor, inhămă pe „Șar-

gul" la poştalion şi trimise pe fiu-so, Dică, să colinde satele să „dea de veste" fiecăruia, ca să se ferească.—şi împănă drumurile cu „oameni de ai lui".

Iar ca să răspundă „boicotului", puse la cale una lată, „da'lată de tot".....: hotări, ca, în tovărăşie cu gineri-so, Mogildea, şi cu Ispas Pitulice, al doilea „mare grănar" al Lehniţei, după Stama, să încarce „pe seama lor" un „caic" pentru Brăila.

— Să vedem: care pe care „caţonilor", îşi zicea dârj Stama. În tot oraşul nu se vorbea decât de vrajba între Stama şi Mistocli şi de hotărîrea, ne mai pomenită, a celui d'întăiu, de a încărcă deadreptul pentru Brăila. Unii ţineau pe faţă partea lui Stama, alţii, fără a-l critica, îl plâneau „că a intrat într'una mare"; alţii pizmaşi, îl ponegreau şi îi băgau vină, că „prea e iute şi îngâmfat din cale afară".

Numai misiţii se bucurau din toată inima. Aşa cătare nu avuseseră ei, de când îi fătase bălaea. Cafenele se goli-seră. Prin toate satele, prin toate hanurile, pe toate drumurile, pe toate cărările, se împrăştiau, alergau, furnicau, aducând cu ei carele de grâu, cum aduc vinele, sângele într'un buboi, al cărui cap era „Oborul".

* * *

De cum trecuse plopul dela cantonul din marnea Lehnicei rurale,—avant-garda celei urbane,—carul lui moş Nedu începuse să fie asaltat de misiţi.

Abia scăpă de unul şi, altul eşiă, ca din pământ. Cum cad omizile din pomi, când treci primăvara pe sub crengile lor şi se lipesc de piele, aşa se lipiau ei de carul uncheaşului.

Şi, cum scuturi omizile, plesnindu-le cu palma, tot aşa moş Nedu, se scăpă de misiţi, plesnindu-i cu câte-o vorbă.

Dar, cum omizile, nu cad decât după ce te-au ciupit, la fel şi misiţii, nu picau de pe carul moşului până ce nu-l pişcau cu câte un pumn de grăunte,.... „de probă.

Iar când trecu de barieră şi intră pe gura Oborului, atunci, chiar că se îngroşase gluma. Nu mai veniau câte u-

nul — unul; ci, zece, douăzeci de odată, misiții d'avalma cu negustorii și se făceau „clădărie“ pe car, cum se fac gândacii noaptea, asupra băligarului de cal.

Moș Nedu, năucit, nu mai știa ce face. Dădea cu codiriștea în dreapta; dădea cu codiriștea în stânga; se apăra ca de câini; dar, în deșert.

Baba, mai cuminte, sta liniștită în vârful carului; ferindu-și dirmeaua; și, plescăind din buze, cu gându-i la „prăștina“ apropiată, îi lăsa pe toți să se „infrupteze“ cu câte o mână de probă, care une-ori era un buzunar doldora.

Moș Nedu, astâmpărat de neputință, se dădă inapoia carului și începă să socotească din gând:

— Asta e Mânta, negustorul; îl cunosc; ăsta, căpățanosul e Țane, bulgarul; bulgarul de colò e Țugui; obraznicul ăsta de pe scară e Carabulea, samsarul lui Mistocli; ca și Vațea, care vără mâna în car; ca și Retevei, care se ceartă cu Ioncu, pe lambă; ăl care vântură grăul în palme e „chir Arhondî, grec, dar cinstit negustor (i-am vândut odată fasolea, când n'a vrut Stama s'o cumpere); ăsta,... ăla,... dracu să-i ia...; că nu-i mai cunosc.... S'au prăsit, ca păduchii.....

Se scărpină pe după ceafă, trecu înaintea boilor, să uită încruntat prin obor, se căinui în gând, de negliobia ce făcuse că nu întrebare unde mai ține magazie jupân Stama, ca să fi tras de-a dreptul acolo, și de odată fața i se insenină:

— Aha, uite și „omul“ lui jupân Stama: roș-codanul cela „costeliv“ și cocârjat ca o cobiliță, care vine incoace....

— Bun găsit „chir Nencule“ Bine că te-aduse sfântul. Credeam că v'a înghițit pământul.. Unde e „jupânul“?

— Păi, mă duc să-l chem.. E colò, la carul ăla... răspunse pripit și afănat Nencu și o porni, clătinându-se din tot corpul, ca și cum ar fi călcat pe catalige... fără ca cei de pe car să fi luat seama la vorba lor.

Moș Nedu rămase iarăși singur. Dar, de data asta, nu mai o clipă.

Chir Arhondî se apropie. Vorbia bine românește.

— De vânzare, bătrânule?

— Păi, cum?... răspunse Nedu, căruia îi venise chef să-și mai alunge uritul pe socoteala negustorilor.

— Cât ceri?...

— Cât dai?...

— Știi oborul?...

Moșul făcù, din cap, semn, că nu știe.

— nouăzeci....

Țane, care auzise, strigă:

— și doi....

Aceasta fu semnalul de alarmă.

Cu toții săriră împrejurul moșului, părăsind carul.

— Nouăzeci și trei și juma'te..., urlă Carabulea, care sta mai la spate, spre a fi auzit.

— Nouăzeci și nouă, cinstit, moșule, cum e prețul „dela Comisie“ zise Mânta negustorul.

Moș Nedu tăcea. Îi lăsa să asude. Îi plăcea să-i auză, să-i vadă mâncându-se între ei, ca lupii.

— O sută, se auzi glasul răgușit al lui Ioncu

— și un sfert, adăose Arhondi; și, se depărtă, resfirând mereu boabele în podul palmei, ca și cum ar fi căutat, acolo, sfatul dacă trebuie să mai urce.

— Și jumătate.... dădù Mânta;

— și trei sferturi.... oftă Arhondi, plivind din palmă un bob „șiștav“ pe care-l azvârli moșului, ca și cum i-ar fi zis:

— Uite, vezi și tu...; nu face mai mult.

— O sută unu; concură Mânta.

Țugui se apropie de uncheaș și îi șopti la ureche:

— Dă-i-l, bătule, că rade „potrivit“ și plătește cinstit...

Moșul tăcea mereu, „pășin“.

Negustorii văzându-l așa tăcut, se încinseseră.

— Al dracului vulpoi bătrân, rânji Ioncu spre Țane; știă târgul.

— ... O sută doi, zise Arhondi hotărit.

— ... „Cinci; cinci... urlă vocea lui Carabulea; „o sută și cinci“...; cine „trage peste cinci...?

Nimeni numai răspunse.

Arhondî, punând palma dreaptă peste cea cu grăunțe, făcî un fel de capace de scoică, pe care le freacă unul de altul; apoi, zvirli grăul, privi în podul palmelor; le mirosi, ca să cerceteze „mălura“, și făcînd din sprâncene un arc de indoeală, porni la pas spre cafenea.

Carabulea se credeă învingător.

Cu glasul lui care sună, ca un clopot de acioae legat de gătul taurului din tamazlic, răcni voios:

— Al meu...

Apoi, către uncheaș:

— Hei, moșule, să tragi la magazia lu „domnu“ Mistocli.

Se făcî o clipă de tăcere în preajma carului. Fiecare se întrebă în gînd:

— A înebunit Carabulea; sau a căpiat Mistocli?...

O sută cinci eră prețul cel mai mare la care se ridicase Oborul.

Apoi, de odată, o voce, a cui nu știă nimeni, ca eșită din fundul carului, se auzi:

— ... Geaba vă frămîntați... Noi adăstăm pe jupân Stama...

Carabulea se făcî Dunăre. Făcî o mutră de broscui înfuriat și punînd mîna în pieptul moșneagului și zgâlîindu-l tună:

— Bine, măi, „boșorogule“, ce ne mai fierbeai „d'a surda“?!
Toți izbucniră în hohote de rîs.

Retevei, însă, un soi de sobol cu glesnele atît de scurte în cît păreau retezate, (de unde și porecla) vru să-și răz-bune tovarășul și azvârli o batjocară:

— E „jurat“, săracu, ... „de baba“.

— Mai bine ai spune lu stăpîn'to, să-ți dreagă „flencu-rile“ dela călcaie, răspunse moș Nedu, în noi hohote de rîs ale negustorilor, cari se depărtară unul câte unul, lă-sându-l singur, ca pe un lucru, ce nu e de nici o ispravă.

(Va urmă).

M. I. CHIRIȚESCU.

SONET

*Amurgul își desfășură vestmântul,
Iar stelele din adâncimi chemate,
Prind, una câte una, să s'arate;
Sfios îngână prin frunzișuri vântul...*

*Și cum în jururi totul nemișcat e,
Socoți că îngeri ș'or începe cântul,
Și însuși ceru — și va rosti cuvântul;
Ș'a firii taină 'n sufletu-ți străbate.*

*Ființa ta se pierde cum în zare
Se pierde-un nour; — simți că-i înfrățită
Cu steaua ce lucește 'n depărtare;*

*Iar spaima morții este alungată,
Căci împlinit e visul de-o clipită:
Ș'n tine veșnicia e 'ntrupată!*

EUG. CIUCHI.

CRIZA POLITICĂ DIN ANGLIA

Cu ocazia controverselor constituționale a devenit un obicei să îndreptăm privirile spre Anglia, țară care a slujit de model pentru așezămintele politice moderne.

Iată însă, că azi, această clasică țară a regimului parlamentar, este atinsă la rândul ei de una din cele mai grele crize. După izbânda unui partid sau a celuilalt se poate ca viitorul Angliei să fie cu totul prefăcut. S'a vorbit chiar de revoluție. Cuvântul acesta, pentru spiritele noastre imbibate de amintirile revoluțiilor ce s'au perindat în Franța, scornește de obicei vedeniile războaielor civile; negreșit de așa ceva nu poate fi vorba în Anglia. Totuși, socotind schimbarea adâncă de sistem, ce poate aduce lupta încinsă în momentul de față, cuvântul nu depășește prea mult greutatea situației.

Deci, nu e fără folos să căutăm a înțelege cauzele acestei crize, din care se pot scoate multe învățăminte prețioase.

*

Mai întâiu reaua stare financiară este pricina izbucnirii acestei lupte, — cum s'a întâmplat mai în toate mișcările, ce au lăsat urmele lor în istoria popoarelor.

În adevăr, nu există stat destul de bogat, care să poată face față sarcinilor zdrobitoare impuse acum de grija apărării naționale și să întreprindă în același timp, pe o scară mare, o legislație de prevedere socială.

Guvernul englez a făcut totuși această experiență; căci cu toate că a ajuns până la cea din urmă margine — unii cred că a trecut-o — în economiile asupra marinei și armatei, rezultatul politicii sale sociale, ce a culminat în votul legii asupra pensiilor pentru bătrânețe, se traduce printr'un deficit de 400 milioane de franci, sumă enormă chiar pentru bogata Anglie.

Astfel, faptul politic care a stărnit d'a dreptul criza, a fost aducerea bugetului pentru anul curgător, de către d. David Lloyd George, cancelarul Eșquierului. — Ce cuprinde

dar acest proiect de budget, spre a exaltă într'atâta indignarea unora și entuziasmul celorlalți?

Mai întâiu, opoziția conservatoare s'a ridicat cu cea mai mare tărie, împotriva principiilor generale ce au însușit redactarea lui, și care după a ei părere, izvorăște din cea mai curată doctrină socialistă; apoi, Ministrul de Finanțe este invinuit că a grămădit în budgetul său o mulțime de dispoziții cu totul străine de *Finance-illul* anual. Vom vedea îndată însemnătatea de căpetenie a acestei critice.

Pe lângă aceste argumente de ordin general, uniuniștii protestează cu vehemență contra unei mulțimi de taxe noi (unele sporite numai) dintre care nu vom însemna decât cele trei principale, acelea al căror scop a stârnit mai cu deosebire mânia opoziției, și cari au împins camera Lorzilor să ia hotărîrea de a respinge budgetul. Aceste trei impozite, sunt privitoare la taxele asupra foncierei, asupra dreptului de moștenire și taxa complimentară (*super-tax*).

Intr'adevăr, d-l Lloyd George a lovit proprietatea funciară cu o creștere de impozite atât de excepțională, în cât seamănă mai mult a niște măsuri tinzând să izbiască cu o pedeapsă, o clasă de inimi ai Statului, decât cu niște măsuri fiscale.

Argumentele de care s'a servit cancelarul Eșiquierului, pentru a întemeia propunerile sale, au ridicat și mai mult strigătele opoziției. Astfel, dânsul a declarat că, proprietatea imobiliară fiind un lucru pipăit, pe care contribuabilii nu-l pot dosi de privighiarea agenților fiscali, creșterea de impozite cu care o încarcă, asigură încasările. Apoi, mai desemnă creșterea considerabilă a valorii terenurilor clădite, din orașele cele mari și revendică pentru stat, dreptul de a lua partea sa din această creștere de bogăție, cu atât mai mult, — și aci este punctul ce a pricinuit cele mai violente discuții, — cu cât această creștere se produce într'un chip automatic, *fără ca munca proprietarului să contribuie într'un fel la ea.*

Întăiu argument, prin invinuirea implicită de nealitate ce cuprindea față de contribuabil, a stârnit o foarte vie nemulțumire, ce și are însemnătatea sa la un popor gelos de renumele său universal de corectitudine. Acesta dealtminteri se folosi peste puțin de o împrejurare, spre a dovedi, cu o oarecare eleganță, cât de puțin meritată eră neîncrederea d-lui Lloyd George; se știe că, din pricina evenimentelor, Anglia rămase fără budget, și prin urmare guvernul fără împuternicire de a putea percepe impozitele: pentru aceasta

a fost de ajuns un simplu consiliu al șefilor opoziției, pentru ca contribuabilii să plătească de bună voie — bine înțeles un titlu provizoriu — taxele pe care le combătuseră cu cea mai mare înverșunare ¹⁾.

Opoziția însă, a atacat mai cu deosebire pe cancelarul Eșquierului, asupra principiilor expuse în al doilea al său argument. Pentru întâia oară un consilier al Regelui, mărturisea o teorie după care Statul ar avea dreptul să pue mâna pe foloasele ce n'ar eși deadreptul din munca contribuabilului, teorie cel puțin stranie, în orice caz nouă, venind de pe banca Miniștrilor și de sigur, întru totul potrivită celui mai desăvârșit socialism. Respingând această teorie din toate puterile lor, adversarii bugetului, au făcut observarea că ea s'ar putea aplica cu mai multă tărie deținătorilor de valori industriale, și mai cu seamă acelor a căror stare constă în fonduri de ale statului, de pildă, în consolidate. Căci, nimeni nu va îndrăzni să susție că, rentierul al cărui lucru nu constă decât în tăierea și incasarea cupoanelor scăzute la plată, îndeplinește o muncă ce contribuie la înflorirea Angliei și astfel la suirea consolidatelor.

Din potrivă, proprietarii de imobile trebuie să veghizeze într-una spre a întreține proprietățile lor și în genere, dacă e bun administrator proprietarul, întrebuițează o mare parte din capitalul său pentru îmbunătățirea imobilelor sale și pentru ținerea lor în curent cu toate cererile progresului.

Opoziția a mai adăugat că, dacă este adevărat, că valoarea proprietății fonciare a crescut în unele orașe mari, s'a întâmplat dimpotrivă în toate celelalte părți; iar pentru susținerea arățărilor sale a citat raportul înfățișat de o comisiune, instituită la 1906 sub președenția Lordului Milner care stabilea că, dela 1879 această valoare a scăzut cu fabuloasa sumă de un miliard de lire sterline.

Dar și din punctul de vedere curat fiscal, impozitul acesta apără deopotrivă condamnabil opoziției, căci, venitul său va fi neînsemnat față de cheltuelile trebuincioase pentru a lui așezare și percepere; și mai presus de toate va avea nevoie de o nouă armată de funcționari: într'adevăr această fericită țară are o instinctivă oroare pentru toți aceia, al căror unic scop în viață nu e altul decât de a încasa lefuri la cassa Statului!

¹⁾ În Anglia impozitele nu sunt percepute după ce au fost votate și promulgate, ci de îndată ce au fost depuse la Camera Comunelor.

Înlăturând astfel, toate argumentele infățișate de Ministrul Finanțelor, uniuniștii s'au apucat să caute gândurile ascunse ce l'au împins să ia niște măsuri atât de draconiane. Ceea ce n'a fost greu de găsit. Căci această revoluție fiscală nu eră mai la urmă, decât o parte din revoluția politică, al cărei scop este naționalizarea solului, unul din punctele de căpetenie ale programului socialist din toate țările, lovind numai pe marii proprietari funciari, cari în Anglia precum se știe, mai toți sunt moștenitorii marilor nume ale aristocrației britanice, proprietari de majorate adesea foarte mari, și susținătorii neclintiți ai partidului unionist; și în acelaș timp se da cea dintâiu lovitură camerei Lorzilor, instituție odioasă aripei înaintate a partidului liberal, fracțiune ai cărei Șefi necontestăți sunt D-nii Lloyd George și Winston Churchill.

Doctrina socialistă în materie de politică fiscală, propovăduște mai cu seamă ridicarea impozitelor, nu asupra veniturilor contribuabililor ci asupra capitalului lor și în această privință are asemănare cu fiul de familie ce se trudește a mănca moștenirea părintească. În spiritul acesta a fost concepută urcarea impunerii asupra dreptului la moștenire, propusă de Cancelarul Esquierului. Ministerul liberal din 1894 fixase maximul acestei impuneri la 8% și Sir. William Harcourt declarase atunci solemn, că aceasta este limita preste care nu se va trece. Odată însă principiul stabilit, sunt prea rari guvernele cari ar putea rezista ispitei de a umple lăzile statului prin adăogire de ceva zecimi; și astfel, în cincisprezece ani impozitul acesta s'a îndoit, dar D-l Lloyd George n'a stat la îndoială de a merge mai departe, căci în unele cazuri, taxele ce propune, ating 25% semănând astfel mai mult cu o confiscare a capitalului, decât cu o simplă măsură fiscală.

Lordul Rosebery în mareața sa cuvântare din Glasgow, a citat exemplul unei afaceri industriale, cu un capital de un milion de franci vărsați de trei tovarăși. Doi dintre ei murind în acelaș an, și al treilea fiind moștenitorul lor, acesta s'a văzut îndatorat a plăti de două ori taxa de 25% către Stat. Cea dintâia oară fiscal a prelevat 250.000 franci și a doua oară 187.000 franci. Și astfel capitalul de un milion fu redus la 562.000 franci, iar „fericitul moștenitor” strâmtorat de faliment, fără să fi avut altă vină decât aceea de a nu fi avut grijă să se asigure mai înainte de starea sănătății tovarășilor săi.

Cât privește taxa complementară, ce urmează să lovească veniturile trecând peste 5.000 lire, caracterul său socialist apare la prima vedere.

După aceste trei exemple, alese dintr'o mulțime de altele, se vede că noul budget eră mai înainte de toate un budget politic ținând o singură categorie de cetățeni: pre cei bogați și dintre aceștia un grup: aristocrația rurală.

Dar loviturile nu ating totdeauna locul ținut, și adesea, chiar când lucrul voit este atins, interesele ce atârnă d'acolo sunt de asemenea atinse, suferind adesea cu mult mai mult.

Astfel, opoziția a căutat să dovedească alegătorilor că dacă noile taxe erau îndreptate în potriva bogaților, ele atingeau mai cu seamă pe cei *săraci*. Unul din miile de afișe electorale, ce sunt una din originalitățile luptelor electorale engleze, zugrăvește, într'un chip destul de glumeț această teorie. D-l Lloyd George e înfățișat pe afiș, ca vânător: el țintește un porumbel, al cărui cap e împodobit cu o coroană ducală, dar iată că se vede căzând un corb, pasăre democratică.

Nu voi discuta aci, din punct de vedere economic, temeinicia acestei critice, dar e sigur că nici într'o țară din lume, aristocrația nu e atât de conștientă de îndatoririle ce-i impune starea sa privilegiată, ca în Anglia. Mai puțin decât ori care alta, ea nu merită să fie tratată cu atâta asprime. E adevărat, că unii dintre Lorzi au averi al căror venituri se urcă la mai multe milioane, dar acestea sunt hotărâte, din tată în fiu, pentru scopuri bine stabilite: ca așezăminte de binefacere și întreținerea castelelor după domeniile lor, unde populații întregi găsesc de lucru, trebuincios pentru întreținerea lor.

În Anglia nu e un spital care să fie întreținut pe cheltuiala statului ori a comunei. Toate, dar absolut toate, trag veniturile lor, adesea foarte mari, din donațiile și subvențiunile anuale, date de aceia care văd, în faptul că au o avere mare, datoria de a fi folositori obștei.

Nu mai încapе îndoială că, impunându-se astfel aceste averi, lovitura va fi greu resimțită de miile de funcționari, lucrători ș. a. ce atârnă de proprietățile land-lorziilor. În cele din urmă măsura aceasta fiscală, se va reduce la încetarea ori-căror lucrări la țară și la falimentul așezămintelor de ajutor și binefacere. Ce va deveni spre pildă, populația din Comitatul de Nottingham, dacă Ducele de Portland, unul dintre aceia pe care D-l Lloyd George l'a

atacat mai cu îndărmire — se va vedea nevoit să închidă castelul său din Welbeck, spre a vărsa la cassa tesaurului acei 875.000 franci pe care-i cheltuiește anual acolo și depe urma cărora trăiesc mai multe sute de familii?

Ce vor deveni nenumăratele spitale și alte așezăminte de ajutoare, pe care le întreține cu cheltuiala sa, dacă veniturile sale nu-i vor mai îngădui să urmeze a le da subvențiile sale?

Bogații se vor vedea firește siliți să restrângă cheltuelile lor, dar săracii vor muri de foame: Porumbelul va urmă zborul său, iar corbul se va prăpădi.

Ziceam mai sus, că a doua învinuire ce se aduce împotriva d-lui Lloyd George, este privitoare la mai multe dispoziții cu totul străine de buget, pe care cu toate acestea le-a grămadit într'insul. Intr'adevăr, se găsesc acolo mai multe articole, ce sunt niște adevărate legi noi; și ceea ce este mai grav, chiar legi ce au fost mai înainte respinse de camera Lorzilor. Se știe că constituția britanică nu dă drept Lorzilor de a amendă budgetul.

Ei nu pot decât a-l primi sau a-l respinge în întregime, și încă, și acest drept este foarte discutat la radicalii din majoritate. Or cum ar fi, tocmai pe această chestie criza din politică cum eră, a devenit constituțională. În urma unor dezbateri devenite istorice, Camera Lorzilor n'a voit să incuviințeze budgetul.

Dar, majoritatea conservatoare a acestei Adunări s'a ferit, într'un chip foarte iscusit, de a respinge pur și simplu budgetul: ea votă moțiunea înfățișată de lordul Lansdowne, prin care declară că legea budgetară cuprinde dispoziții de o prea mare însemnătate spre a putea fi votate, fără ca mai înainte poporul englez să-și fi arătat voința, ceea ce sili guvernul să dizolve camera comunelor: deschizându-se astfel poate cea mai memorabilă campanie electorală din istoria Angliei.

La prima vedere, izbânda pentru opoziție părea cu neputință.

Unioniștii n'aveau în camera dela 1906 decât 168 deputați din 670. Le trebuia deci, să îndoiască numărul lor spre a obține majoritatea absolută și să câștige aproape 200 scaune spre a putea guvernă.

Mai mult, conservatorii nu puteau nădăjdui nici într'o izbândă din Irlanda unde 83 scaune aparțin naționaliștilor, nici în Scoția, țară cu totul cucerită de liberali; vom vedea îndată pentru care cuvânt. Cu toate acestea, aveau asupra

adversarilor lor mai multe avantaje serioase. Mai întâiu aveau un program bine chibzuit, din care mai multe puncte nu puteau să nu afle în popor un răsunet simpatic; apoi deși, din nenorocire pentru dâșii, bărbatul cel mai popular din Anglia, — acela care se cade a fi așezat alături de Căvur și Bismarck, printre marii oameni ai secolului al XIX-lea, dacă Chamberlain, doborât de boală, nu putea să le aducă sprijinul puternic al glasului său, totuși numele lui, ca un strigăt de strângere a rândurilor, lucră cu puterea farmecului asupra maselor populare.

Lupta contra bugetului și contra spiritului ce-l însuflețeă, formă primul punct al programului unionist. În această privință, sarcina partizanilor d-lui Balfour părea foarte grea; căci, aveau să combată pe oratorii ministeriali, de cari erau arătați ca o tovarășie de bogătași ce-și apără averile împotriva miniștrilor poporului, care voiau să împărtășească, mai cu seamă pe săraci din avuția națională. Din fericire pentru opoziție, alegătorul englez se mulțumește cu greu pe vorba goală, și judecata celor dela țară, fu de partea proprietarilor funciari.

Al doilea punct, privea apărarea națională. Opoziția impută cu vioiciune guvernului politica sa navală, prin care se primejduia supremația Angliei asupra mărilor. Odinioară eră un principiu intagibil, asupra căruia erau înțelese toate partidele și pe care, eră o crimă, să-l atingă cineva.

După acest principiu, eră hotărât, că flota engleză, trebuia totdeauna să întrecă cu 10 % cele două flote reunite, ale celor mai puternice puteri de pe suprafața pământului.

Ministerul Asquith a fost cel dintâiu care a călcat acest principiu.

Milioanele trebuincioase flotei, au fost întrebuințate de guvern pentru opera sa de reformă socială; și pe când puterea navală a Angliei stă pe loc, se vedeă cu o îngrijorare crescând, cum se înmulțeau mereu numărul vaselor de războiu al Germaniei. Pentru Anglia, sfârșitul supremației sale necontestate asupra mărilor, însemnează pierderea coloniilor, ruina Metropolei, într'un cuvânt sfârșitul Imperiului Britanic. De unde e lesne de înțeles, marea popularitate a unei campanii întemeiată pe o asemenea temă, ce atinge atât de adânc simțimintele patriotice ale poporului englez.

Al treilea punct al programului conservator, privea camera Lorzilor. Liberalii au avut grija să ponegrească această Adunare ca o piedică la orice propășire și n'au stat la îndoială de a atăta chiar simțimintele de ură ce dormitează tot-

deauna în sufletul săracului împotriva bogatului. Lorzii primă lupta pe acest teren, silindu-se a reaminti poporului serviciile ce au adus patriei și dintre care cel mai de căpetenie era întreita înfrângere ce au impus faimosului Home Rule Bill, votat odinioară de o Cameră a Comunelor, ce era la discreția lui Gladstone. Negreșit că cu desființarea Camerei Lorzilor, va dispărea și cea din urmă piedică pentru întemeierea lui Home Rule, care, chiar după mărturisirea mai multor liberali ar fi deopotrivă cu ruina Angliei.

În sfârșit, marea controversă economică între liber-schimbști și protecționiști, mai era unul din punctele de căpetenie ale luptei electorale.

Nu se poate tăgădui că de 25 de ani prosperitatea comercială și industrială a Angliei este foarte serios amenințată de concurența germană și americană. Piața lumii, peste care odinioară Anglia era stăpână, i-a fost luată; mărfurile germane n-au năvălit numai în colonii, dar chiar și în Metropola; fabricile și manufacturile engleze se închid pe rând, aruncând pe uliță mii de lucrători, în neputință de a-și găsi de lucru. Acesta este un rău îngrozitor de care suferă Anglia și o problemă a cărei deslegare nu poate suferi întârziere. Conservatorii văd, în așezarea unui tarif protecționist leacul acestei boale sociale; iar campania puternică, inaugurată asupra acestei cestiuni de acum zece ani de d-l Chamberlain, a început a da roade. Azi o bună parte a țării este convertită la doctrina protecționistă; și succesul relativ al opoziției la alegeri se datorește fără îndoială, partizanilor lui Tariff-reform.

În toate aceste greutăți, cu care avea să lupte, Ministerul liberal putea să se bizue pe două categorii de alegători: întâiu pe micii burghezi, vrăjmași neînduplecați ai imperialismului d-lui Chamberlain, și formați în mare parte dintre credincioșii numeroaselor secte religioase opuse bisericii Anglicane; acestea sunt mai puternice cu deosebire în Scoția, ceea ce îndreptățește alipirea acestei țări la politica liberală. Apoi, guvernul se mai putea sprijini pe credincioșii liber-schimbști, foarte numeroși încă, în marele orașe industriale din centru, cu deosebire în Lancashire. Aceste două elemente sunt cari au împiedecat să nu se prefacă în dezastru pentru guvern, cele din urmă alegeri.

Se știe că liberalii propriu ziși nu au decât un vot de majoritate asupra partidului unionist—273 de deputați contra 272. Trebuie însă a se socoti în majoritatea ministerială 42 reprezentanți ai lui Labour-Party; dar chiar în cazul acesta

guvernul rămâne la bunul plac al celor 83 deputați naționaliști, cari dacă ar vota contra guvernului, pot transforma minoritatea opoziției în majoritate. S'ar putea dar zice cu drept cuvânt că, din lupta dintre d-nii Asquit și Balfour, a eșit învingător d-l Redmond.

Așa dar, șeful guvernului, este nevoit să se înțeleagă cu Irlandezii spre a se menține la putere; un lucru însă este sigur că, niciodată un englez nu va îngădui că, într-o chestie constituțională ca aceea a desființării lui *veto* al Camerei Lorzilor, cuvântul hotărîtor să-l pronunțe naționaliștii. Astfel, țara se află acum într'un impas, din care nu va putea eși decât prin noi alegeri generale. Ar fi o nechibzuință d'a se prezice de pe acum rezultatul acestora; dar totul face a se crede că, partidul unionist poate privi fără teamă o nouă consultare populară; căci, valurile popularității, care au adus liberalilor triumful fără precedent din 1906, par a se fi întors. Cinci milioane de alegători votaseră atunci, de rândul acesta au fost aproape șase milioane de voturi exprimate, prin urmare cu un milion mai mult. Din acest număr 800.000 s'au pronunțat în favoarea unioniștilor, 180.000 pentru liberali și numai 40.000 voturi s'au adăugat la contingentul lui Labour-Party. Este cu putință dar, ca mișcarea care a ridicat partidul din dezastrul dela 1906, să se mărească și să-i aducă majoritatea, mai cu seamă dacă Șefii săi vor avea îndemnarea de a atrage lupta pe tărâmul lui Home-Rule.

Dar, în cazul cel mai prielnic este indoișor, că vor putea dispune de o majoritate indestulătoare spre a nu ține seamă de grava problemă a Camerei Lorzilor.

Aceasta este o chestiune ce trebuie să fie rezolvată. Deal-minteri mai mulți Pairs sunt de partea reformei și totul face a se crede că, aceasta s'ar putea aduce la îndeplinire, printr'o înțelegere între cele două partide, asupra unui proiect ținând mijlocia între propunerea Lordului Lansdowne și aceea a lui Sir Eduard Grey și prin care s'ar înființa o a doua Cameră pe trei categorii. O parte ar fi formată de Pairs ereditari delegați de Lorzi, constituiți în Colegiu electoral; apoi ar mai fi chemați, un oarecare număr de foarte înalți funcționari pe cari o lungă practică în serviciul Statului i-a pregătit pentru lucrări legiuitoare și în sfârșit, o a treia categorie de membri, formată din Pairs numiți de guvern pentru durata unei legislațiuni sau aleși pentru aceeași perioadă. Aceasta ar ridica însemnătatea Camerei

înalte, ceea ce de sigur n'ar fi pe planul radicalilor înaintați, ar pune însă capăt unei stări de lucruri cel puțin anormale.

Ni s'a părut că, n'ar fi nefolositor să se arate adevăratele cauze ale crizei prin care trece Anglia; căci, tot ce ar putea modifica instituțiile sale, poate avea un răsunet asupra fiecărei țări, în care admirația pentru organismul politic al Angliei a devenit o adevărată dogmă. Adevărul este, cu toate acestea că o cunoștință mai adâncită a acestei țări, ne arată că, instituțiile sale, ca pretutindeni, sunt departe de a fi perfecte; Dar ceea ce este vrednic să îndemne admirația și întrecerea noastră, ceea ce a făcut mărirea acestei țări, cea mai puternică dela Imperiul roman, este spiritul de maturitate, bărbăția și înțelepciunea unei națiuni, care a știut să meargă la avant-garda propășirii lumii, dar păstrând neatins și înconjurat de un respect religios, acel bun prețuit care este tradiția: este mai cu seamă curățenia cugetului, patriotismul, desinteresarea, și caracterul oamenilor care au presidat la evoluția sa politică.

ALEXIS CATARGI.

D-L PHILIPPIDE

ȘI

GRAMATICA D-LUI WEIGAND

Într-o serie de articole, pe care „Viața Românească” de la Iași urmează a le publica din Septemvrie 1909 încocoace, d-l Philippide se ocupă, între altele, și de gramatica românească a d-lui Weigand, apărută în 1903, și arată unele scăderi mărunte, ce s'au strecurat în această operă.

Decât, observațiile d-lui Philippide, interesante de altcât, sânt penibile de cetit, prin faptul că prea adesea se a a a amestecă în ele un ton regretabil de personalități odioase, care am dori să lipsească din cercetări ce se pretind științifice.

Firește, nici d-l Weigand nu va tăgădui, că grammatica d-sale—ca orice altă operă de știință—arată unele liposuri, pe ici pe colo; ele se explică prin însăși fatalitatea scrierilor noastre omenești.

Însă articolele d-lui Philippide fac impresia neplăcută ca și cum ar porni o goană aprigă — până la exterminare dacă se poate—împotriva meritosului învățat german; zelul d-sale excesiv de a descoperi cât de multe greșeli în gramatica d-lui Weigand îl duce în ispită, de i se întâmplă ceea ce zice proverbul: „Cine sapă groapa altuia cade singur într'însa”. Și aceasta vom căuta să arătăm în rândurile ce urmează.

În numărul din Decemvrie 1909 al „Viații Românești”, pag. 366 sqq., d-l Philippide citează locurile din gramatica d-lui Weigand, în care e vorba de conjuncțiile *că*, *căci*, *dacă*, *î*, și-l mustră, cu o emfază cam prolixă, că nu ar ști să deosebească nici măcar propozițiile subordonate de cele prin-

cipale. Iată pasajul d-lui Philippide: „95. pag. 164, 165, 169, 170, *că* are mai multe înțelesuri. 1) Arată motivul înainte de propoziții principale (denn) și subordonate (weil); în cazul din urmă se întrebuințează în limba literară mai mult *pentru*, în cazul dintâi mai mult *fiindcă*, fără ca să se păstreze totdeauna deosebirea între raportul de cauză și cel de motiv... *căci*, denn, arată motivul și se întrebuințează în propoziții principale... *dacă* este 1) de la capul locului conjuncție temporală, und wie, als; de aici s'a dezvoltat 2) înțelesul de motiv, înainte de propoziții principale și subordonate, da doch. Și aceste afirmații le întărește d-l Weigand cu exemple. Pentru *că* dă exemplele: Duceți-vă, *că* mi-ați scos peri albi. Sare de bucurie, *că* i-a venit nepotul. Pentru *căci* dă exemplele: Îi spune toate, *căci* de! care om nu ține la viață? Mai rabdă, *căci* cu răbdarea îi frigi pielea. Pentru *dacă* dă exemplele: Avea învățătură, *mă rog, dacă* era fată de împărat. *Dacă* nu-s și eu un pușor de om, dar tot m'a tras pe șfoară. *Da dacă* nu v'am lăsat să intrați aici înaintea mea, așa mi se cade. Vino cu noi! *Dacă* n'am când. De unde să-i dau de aceștia, *dacă* nici nu sânt pe lume? Vra să zică, după d-l Weigand conjuncțiile (*căci* chiar d-sa așa le numește, Konjunktionen) *că, căci, dacă* formează propoziții principale, iar propozițiile: *că* mi-ați scos peri albi, *căci* care om nu ține la viață?,... *dacă* n'am când... din exemplele de mai sus sânt propoziții principale! Cum, nici ce însemnează o propoziție principală și o propoziție subordonată nu știe d-l Weigand? Da, nici atâta nu știe...". Cam pe acest ton, d-l Philippide argumentează tot înainte în contra d-lui Weigand. Noi însă, care n'avem nici simpatie, decât pentru adevăr, nici antipatie, decât pentru nedreptate, trebuie să susținem: sau că d-l Philippide greșește din cale afară, la analiza propozițiilor de mai sus, sau că d-sa întreprinde a reformă cu desăvârșire concepțiile noastre gramaticale de până acum. Căci de la Grimm încoace până la Curtius, Brugmann și Delbrück, Meyer-Lübke etc., propozițiile începătoare cu *nam* în latinește, cu *γάρ* în grecește,

cu *denn* în nemțește, cu *căci* în românește etc. — oricare ar fi originea etimologică a acestor conjuncții — se consideră ca propoziții principale, sau mai bine coordonate altor propoziții principale, cu care însă au aceeași valoare sintactică.

D-l Philippide se mulțamește a constată, că între propozițiile legate cu *căci* există un raport de cauză, și aceasta-i ajunge, pentru ca să declare, în felul d-sale categoric, că propozițiile introduse cu *căci* sânt subordonate. *Însă autorul „principiilor de limbă“ uită, sau nu știe, că spre a exprima același raport logic, limba dispune de o varietate întreagă de feluri și forme sintactice.*

Iată un exemplu: Propoziția „Deși m'am ostenit mult, n'am putut reuși“ poate să îmbrace și această formă: „M'am ostenit mult, dar tot n'am putut reuși“. În amândouă cazurile, între membrele frazei acesteia există un evident raport *logic* de concesie; însă forma *sintactică*, din subordonată ce eră, poate deveni coordonată. Tot așa, și același raport de cauză poate să fie exprimat într'o proporție coordonată sau într'una subordonată. Deosebirea consistă numai în pauza mai mult sau mai puțin lungă, în acel „tempo“ al gândirii (1) mai mult sau mai puțin grăbit, care intervine între membrele frazei. În frazele acestea din cartea d-lui Weigand: „Duceți-vă, că mi-ați scos peri albi“; „Mai rabdă căci cu răbdarea îi frigi pielea“, propoziția „căci mi-ați scos peri albi“, etc. *nu este o cauză imediată pentru acțiunea viitoare, ce se cuprinde în imperativul „duceți-vă“; ea, cel puțin, nu se prezintă în mintea celui ce vorbește deodată cu propoziția precedentă, ci ne vine numai ca o explicație ulterioară.* Ea este deci o propoziție principală; dovadă și faptul, că această propoziție, ca toate propozițiile începătoare cu *căci*, *nu se poate pune în fruntea frazei întregi*, pe când la *că*, *fiindcă*, *pentru*că, când formează propoziții subordonate, inversiunea e posibilă.

Dl. Philippide continuă pe pag. 369: „Iaca să luăm

(1) Vezi rândurile magistrale ale lui W. Meyer-Lübke în a sa „Romanische Syntax“ § 583.

exemplele unul câte unul: Duceți-vă că mi-ați scos peri albi=Poruncești cuiva să se ducă, *pentru motivul că, din cauză că* ți-a scos peri albi. Duceți-vă este propoziția principală, precum se vede cât de colo și din aceea că n'are conjuncție; (aferim!) Căci mi-ați scos peri albi este propoziție subordonată din cauză, după cum se vede cât decolo și din aceea că are conjuncție... Îi spune toate, căci de! care om nu ține la viață? Pentru ce i spune toate? Pentru motivul că, din cauză că fiecare om ține la viață. Îi spune toate este propoziția principală; căci de! care om nu ține la viață? este propoziție subordonată de cauză."

Aici se vede iarăși, cum pe dl. Philippide îl seduce raportul logic al propozițiilor întreolaltă, fără ca d-sa să ție samă de *forma lor sintactică*. Căci logica și gramatica, deși se completează și se lămuresc reciproc, totuși nu sânt deplin congruente. Însă, la analiza propozițiilor de mai sus, d. Philippide a *mai comis un mic artificiu neiertat*. D-sa întreabă: Pentru ce i spune toate? și apoi răspunde: *Pentru motivul că, din cauză că* fiecare om ține la viață. „Căci care om nu ține la viață?” și „Pentru motivul că fiecare om ține la viață” sânt, ca logică, același lucru; ca sintaxă însă, nici decum! Ca să-i iasă această propoziție taman subordonată, d-sa o deghizează și o deformează cu totul. În loc de *căci*, îi pune un „pentru motivul că” înainte, și apoi, lucru de căpetenie, îi ia *forma interogativă* și-i dă forma pozitivă. Va fi simțit d. Philippide, că la o întrebare nu poți răspunde cu o altă întrebare. D. Philippide ne va aduce aminte, că propoziția „căci de! care om nu ține la viață?” e o întrebare *retorică*, și ca atare nu e decât o afirmație puternică. Noi însă trebuie să-i răspundem: *Întrebarea directă, oricare ar fi funcțiunea ei stilistică, nu poate, în ruptul capului, să fie propoziție subordonată*, pentru motive de ordin logic și gramatical, pe care nu le vom expune aici. D. Philippide însă, ca să scape din această greutate, nu se ține de propoziția: „Căci de! care om nu

ține la viață?" telle quelle, ci d-sa o schimbă în felul cum am văzut mai sus.

Ca să mai aducem o dovadă, că conjuncția *căci* nu poate introduce decât propoziții principale, vom lua această frază cunoscută a lui Eminescu: „Codrule, codruțule, ce mai faci, drăguțule? Că (1) de când nu ne-am văzut, multă vreme a trecut...” Dacă am urmă teoria d-lui Philippide, care pretinde că toate propozițiile introduse cu *căci*, ca și cele cu *fiindcă*, *pentru*că, sânt subordonate, ar trebui să simțim în toată fraza de mai sus un ce întreg, nedespărțit, și întrebarea n'ar trebui să se oprească acolo unde este așezat semnul grafic de întrebare, ci ea ar trebui într'un crescendo continuu să se sfârșească abia la capătul frazei întregi; aceasta însă ar fi tot așa de monstruos și de imposibil, ca și când am vroi să le dăm propozițiilor: „Ai primit scrisoarea mea, pe care ți-am trimis-o din Viena?” sau „Știi tu, când te țineam în brațe?” această formă: „Ai primit scrisoarea mea? pe care ți-am trimis-o din Viena” sau „Știi tu? când te țineam în brațe”. Prin aceasta se dovedește, că propozițiile: „pe care ți-am trimis-o din Viena” și „când te țineam în brațe” sânt intrinsece propozițiilor de care atârnă, sânt așa dar subordonate, pe când fraza: „că de când nu ne-am văzut, multă vreme a trecut” este sintactic independentă, cu toate că cuprinde o explicație, o motivare pentru propoziția precedentă.

Și acuma ni se impune întrebarea: Cum se întâmplă, de *căci*, cu originea lui etimologică de conjuncție subordonantă, introduce numai propoziții principale sau coordonate, și iarăși de ce la *că*, *fiindcă*, deosebirea de coordinație și subordinație—cum o vede foarte just și d. Weigand—a rămas foarte palidă? Vom vedea, că și *dacă*, în anumite condițiuni, a pornit pe calea aceasta, fără să progreseze până acolo unde a ajuns *că* și *fiindcă*..

(1) *Că* are aici, ca mai totdeauna în graiul familiar și în graiul popular, funcțiunea lui *căci*.

Ca să răspundem la aceste întrebări, trebuie să pornim de la niște considerațiuni de principii.

Presupunem, că un timp oarecare graiul primitiv, indogerman cel puțin, nu avea decât propoziții coordinate principale, care se înșirau după o altă fără nici o legătură mai intimă între ele. Cu timpul însă, pe măsură ce gândirea se indeletnicea a fi tot mai abstractă și a stabili raporturi mai strânse în succesiunea temporală sau locală a întâmplărilor percepute, și limba căută mijloace potrivite spre a exprima aceste raporturi mai strâns: Din adverbe se nascură conjuncții, din pronume indefinite (1) pronume relative, și propozițiile, urmând raportul logic al ideilor, luară și forma de subordinație. Însă această schimbare de lucruri, cum e natural, nu se putea deodată și fără fluctuații continue. Chiar în zilele noastre, când mijloacele pentru uniformarea limbei se înmulțesc considerabil, limba variază, mai puțin în privința fonetică, foarte mult în privința sintactică, nu numai de la generație la generație, de la individ la individ, ci chiar la același individ, după actualitatea momentului; limbajul aceluiași om va fi altul când va scrie un tractat de știință, altul când va vorbi într-o adunare, iarăși altul când va vorbi cu servitorul său. Spre a exprima raporturile logice ale frazei graiul familiar și cel popular e adese sprijinit de gest, de modulația vocii etc., pe când limba ce operează cu abstracțiuni, limba scrisă, „literară“, lipsită de aceste accesorii, are nevoie de o legătură, formală, mai strânsă între membrele frazei: *Fendinței de subordinație a limbei scrise i se opune tendința de coordinație a graiului familiar și a celui popular*. Reflexul acestei tendințe de coordinație îl putem constata bunăoară în acest exemplu clasic din „Miorița“ lui Alecsandri: „Ear la cap să-mi pui Flueraș de fag, Mult zice cu drag etc“. Propoziția „mult zice cu drag“ e o parte esențială a propoziției precedente, fiind un atribut al locuțiunii „flueraș de fag“,

(1) Vezi Brugmann-Delbrück, vol. V, §. 389.

și uzul literar ar pretinde aici un pronume relativ ca legătură de subordinație a acestor propoziții. În schimb, limba populară le-a așezat asindetic lângă olaltă, și doar numai locuția „flueraș de fag”, participând deodată la ambele propoziții (1), la cea dintâi ca obiect direct, la a doua ca subiect, și stând la mijloc între ele, simbolizează oarecum legătura intimă ce subsistă între ambele propoziții.

Un caz analog ne prezintă acest exemplu din Ispirescu, *Legende*, București 1892, pag. 211: „O văzură coborându-se și se infipse într'un copaciu nalt”. Aici avem propoziția principală „o văzură”, de care atârnă două membre echivalente întreolaltă și coordonate cu conjucția *și*; însă, pe când partea întâia „coborându-se” e o propoziție subordonată predicativă, redusă la un participiu, a doua, logic subordonată și ea lui „o văzură”, se leapădă deodată de această subordinație, îmbrăcând forma unei propoziții independente: În loc de „O văzură coborându-se și infigându-se într'un copaciu nalt”, fraza are forma mai slobodă, citată mai sus.

Aceste exemple, în care se vedește tendința de coordinație a limbei populare, neindeletnicită în abstracțiuni și având în însăși vioiciunea povestirii, în gest, etc. un element puternic de legătură logică între propoziții, s'ar putea înmulți cu exemple scoase mai cu seamă din domeniul limbilor romanice, care în general preferă a coordina. În răstimpul când limbile romanice s'au continuat din limba latină, numai *ca* *graiu vorbit*, lipsit de sprijinul conservativ al limbei scrise, și când s'au petrecut cele mai esențiale schimbări fonetice, și sintaxa propozițiilor, a cărei logică strânsă o admirăm în latina clasică, a devenit mai slobodă: Propozițiile de cauză, bunăoară, în afară de limba franceză, au șters în privința formală orice deosebire de coordinație și subordinație (2). Astfel reflexele românești ale lat. *quod*

(1) Eu aș suprima virgula pusă în mai toate edițiile după „flueraș de fag”.

(2) Vezi *Meyer-Lübke*, „Roman. Syntax”, I. c.

au o funcțiune subordinantă totodată și coordinantă. Acest lucru e recunoscut și de d-l Weigand, care se sprijinește pe cele spuse, cu mult înainte, de d-l W. Meyer-Lübke. Iară ca să dovedim că d-l Weigand are drept și acolo unde, după teoria d-lui Philippide, s'ar părea că greșește, vom cită acest exemplu din Ispirescu, op. cit. pag. 2: „Boierii și împăratul deteră în genuchi, cu rugăciune să nu părăsească împărăția; fiindcă, ziceau boierii, tatăl tău de aci înainte e bătrân, și o să te ridicăm pe tine în scaun”. Dacă pentru d-l Philippide propozițiile introduse cu *căci* sânt subordonate, d-sa va susține această cu atâta mai mult despre propoziția de mai sus, începătoare cu *fiindcă*. Și totuși avem o dovadă, indirectă, că ea nu poate să fie decât principală: *Trecerea bruscă de la „oratio indirecta” la „oratio directa”*. O așa bruscă schimbare a punctului de vedere, din partea celui ce povestește, se poate constata une-ori, bunăoară la Homer, *însă ea este imposibilă în mijlocul unui complex de gândire, unitar și nedespărțit, cum îl formează câteși o propoziție principală cu propoziția sau propozițiile sale subordonate*.

Ne rămâne să discutăm acele tipuri de propoziții, despre care d-l Philippide susține că sânt din capul locului propoziții principale, însă au îmbrăcat, „prin izolare”, forma de propoziții subordonate. Ce este însă „izolarea” decât un cuvânt, se 'nțelege savant, supt care se ascunde neputința de a explica însași ființa lucrului? D-l Philippide aduce în „Principii”, între altele, aceste exemple, pentru *dacă*: „Dacă doar nu-s harabagiu de ieri de alaltăieri, jupâne Strul”, Creangă, Pov. 115, și pentru *unde*: „Fata unde se puse pe un plâns”, Ispirescu, 329. Credem, că aceste propoziții având originea diferită, trebuie tratate separat. Propoziția de mai sus, introdusă cu *dacă*, trebuie pusă în rând cu cele din cartea d-lui Weigand, aparținând aceleiași categorii (1): „Dacă

(1) Noi credem, mai lesne, că propoziția citată e rău ortografiată, că acest *dacă* de aici nu e un singur cuvânt, ci sânt două: *Da* că doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltăieri, jupâne Strul! *Da* de aici

nu-s și eu un puișor de om, dar tot m'a tras pe șfoară". „Vino cu noi ! Dacă n'am când !", etc.

Eu susțin, că aceste propoziții sânt de pus în seama aceleiași *tendințe de coordinare* a graiului familiar, pe care am văzut o că a operat la propozițiile cu *că* și *fiindcă*. Însă la *dacă*, această tendință a fost favorizată prin *dialogul animat*, în care singuratecele propoziții se repartizează între două persoane, ca la întrebare și răspuns (1). Să purcedem de la un exemplu din limba de toate zilele: „Ia du-te încolo"! „Dacă nu vreu"?! Propoziția: „Dacă nu vreu"?! e spusă în afect, cu atitudinea celui ce provoacă un răspuns amenințător, ca să amenințe și el la rândul său. Sintactic vorbind: Propoz. „dacă nu vreu"?! e începutul unei fraze, care rămâne nesfârșită, ea este, în psihologia celui ce vorbește, subordinată—aceasta o dovedește și modulația vocii—unei propoziții ce ar avea să urmeze ca răspuns, din partea persoanei a doua: „Dacă nu vreu"?! „Te voi sili". Răspunsul acesta suprimându-se, ce se face propoziția „dacă nu vreu"?! Ea se emandipează de subordinație, ea rămâne principală, ca și propoziția „dacă n'am când" din exemplul domnului Weigand; ambele propoziții însă nu intră în subordinație de propozițiile precedente, față de care au doară numai un raport de *coordinație adversativă*.

Sau să vedem acest exemplu interesant din cartea d-lui Weigand: „Dacă nu-s și eu un puișor de om, dar tot m'a tras pe șfoară". Întăiu trebuie să observăm, că aici interpuncția e greșită, ea ar trebui să fie cam aceasta: „Dacă nu-s și eu un puișor de om?!—dar tot m'a tras pe șfoară". Corectura aceasta nu e fără însemnătate, căci cel ce rostește prop. „dacă nu-s și eu un puișor de om?!—“ rădică vocea și o ține un moment suspendată, ca și când ar așteptă, de

ar și putea lipsi: „Că doar nu-s harabagiu...". Cfr. în aceeași poveste, ceva mai sus, fraza: „Îra! *da ce* stai de vorbești, jupâne Strul? unde, tot așa, *da* ar putea lipsi. (Nota red.)

(1) Vezi Meyer-Lübke, „Romanische Syntax" §. 512 sqq.

la un al doile, un răspuns *verificativ*: „Atunci nu mai este altul“. Acest răspuns verificativ, care însă lipsește, e acea propoziție, căreia îi e subordonată, psihologică, propoziția cu *dacă*. Iar față de propoziția: „dar tot m'a tras pe șfoară“, propoziția cu *dacă nu este subordonată*, ci între ele există un raport de concesie numai *supt forma sintactică coordonată*, cum am văzut la fraza de mai sus: „M'am ostenit mult, dar tot n'am reușit“. D-l Philippide însă, comentând fraza din urmă, ca să ajungă la rezultatul dorit de d-sa a priori, că propoziția „dacă nu-s și eu un pușor de om“, e subordonată propoziției: „dar tot m'a tras pe șfoară“, se folosește de același artificiu, pe care l-am regretat mai sus: D-sa îi dă frazei această formă schimbată: Măcar că sânt și eu un pușor de om, dar tot m'a tras pe șfoară. — O explicație analogă vor afla și exemplele citate în „Principii“; numai că acolo nexul logic între propozițiile cu *dacă* și propozițiile lor principale, suprimate în fuga povestirii animate, s'a șters aproape cu totul, și propozițiile cu *dacă* au rămas să fie principale.

Nu putem accepta nici explicația mai nouă, arbitrară și ea și neistorică, a d-lui Philippide (Viața Rom. I. c.). D-sa desface aici pe *dacă* din propozițiile citate în „Principii“ pag. 135 în *da* și *că*, care însă, istoricește, nu sânt elementele constitutive ale lui *dacă*. Ce se atinge însă de propozițiile de tipul acesta: „Fata unde se puse pe un plâns“, d-sa nu se abate de la explicația dată în „Principii“: Aceste propoziții, din capul locului propoziții principale, ar fi luat forma de prop. subordonate, „prin izolare“, cum s'ar zice: din capriciu. Noi credem, că aceste propoziții nici nu sânt, nici n'au fost niciodată subordonate. Originea acestui „unde“ în propoziții ca acestea: „Unde venea, mare vericule, asupra lui năbădăioasa de scorpie“, Ispirescu, op. cit. 138; sau „unde se coborî un călugăr din turnul bisericii“, ibid. 99, sau „Am visat, că unde venise o descântătoreasă“, ibid. 66, originea, zic, a acestui „unde“ nu e relativă, ci *interogativă*.

Dacă în aceste propoziții „unde“ ar fi conjuncție relativă,

după cum pretinde d-l Philippide, atunci în exemplul din urmă din cele citate mai sus am avea fenomenul nemăipomenit, că propoziția „că unde venise o descântătoreasă” ar fi de două ori subordonată, odată prin *că*, care aici nu e cauzal, ci introduce o propoziție subordonată obiectivă, și a doua oară prin conjuncția relativă *unde*. Vom zice, că aceste propoziții, din capul locului, sânt *niște exclamațiuni* (1), *niște întrebări retorice cu funcțiunea stilistică de afirmații puternice, în sens contradictoriu*. Astfel de exclamații retorice avem, bunăoară, în aceste exemple: „Ce nu făcură?! Ce nu dreseră?!” Ispirescu, op. cit. 95. „Ce garduri streșinite cu spini, de mai nici vântul nu putea răzbate prin ele! Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci!” Creangă, Stan Pătitul, 15 (2); sau pentru *unde*: „Unde eră Dumnezeu, să văză bucuria unchiașului când auzi de-o asemenea veste bună!” Ispirescu, op. cit. 97; apoi cu trecerea sensului de la cel local la cel modal: „Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte?! Unde să scoată ea un cuvîntel de pără sau de zăzanie?...—Ferit-a Dumnezeu!” Ispirescu, op. cit. 309. „Și de unde să nu fie așa!” Ispirescu, op. cit. 52. În aceste exemple putem lesne constată, că răspunsul la aceste întrebări retorice, exprimat anume ca în „ferit-a Dumnezeu” de mai sus, sau existând în psihologia celui ce vorbește, e totdeauna contradictoriu.

Așa dară, dacă am reconstrui într'un exemplu ca acesta: „Unde se cobori un călugăr din turnul bisericii” funcțiunea interogativă a lui „unde”, am avea un înțeles tocmai contrar celui ce-l are propoziția de fapt, adică: Nicidecum, nu se cobori nici un călugăr din turnul bisericii. Trebuie însă să purcedem de la niște exemple ca aceste: „Și unde *nu* mai zboară și a treia oară până la soare”, Creangă, Povești, 196 (citată în „Principiile” d-lui Philippide) sau: „Și unde *nu* ți-o înșfacă pe sus și se iau ei ba din tâlcuri, ba

(1) Despre exclamațiune și întrebare, vezi neîntrecuta caracteristică la W. Meyer-Lübke, op. cit. §. 513.

(2) În ed. bibl. p. toți.

din cimitiruri..." Creangă, Stan Pățitul, 28. Aici originea interogativă a lui „unde” se împacă foarte bine cu înțelesul de astăzi al acestor propoziții. Ba ce e mai mult: În toate propozițiile de tipul celor discutate aici se poate introduce negațiunea *nu*, fără să se altereze înțelesul lor cătuși de puțin: „Unde *nu* venea, mare vericule, asupra lui năbădăioasa de scorpie”, „Unde *nu* se coborî un călugăr din turnul bisericii”, „Fata unde *nu* se puse pe un plâns de nu o putură mângăia”, „Am visat, că unde *nu* venise o descântătoreasă” și așa mai departe. Funcțiunea interogativă însă s'a șters din conștiința limbei cu desăvârșire, ceea ce se dovedește și prin faptul, că o propoziție ca cea de mai sus „că unde venise o descântătoreasă”, sau „că unde *nu* venise o descântătoreasă” a putut intra în raport de subordinație față de o altă propoziție.

Iară „unde”, din adverb interogativ ce eră, a rămas să arete, că o acțiune neașteptată, adeseori miraculoasă, ne surprinde în pripă: „unde” sau „unde nu” se și poate substitui cu „deodată”.

DR. ILIE BACINSCHI-MAIDĂNEANU

Viena, Martie 1910.

CRONICA LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

1) FAPTE

BIOLOGIE. — Dacă, după cum spunea într-o conferință, Prof. Caullery dela Sorbona, transformismul — evoluția — apare ca explicarea naturii ce se impune oricărui biolog și este ipoteza, care dă explicarea rațională și plauzibilă a faptelor de orice fel autentice constatate; nu e mai puțin adevărat, că la început în această direcție s'au făcut exagerări și cum zicea același prof. „evoluția devenise terenul de sport al făuritorilor de articole“. Trezirea minților din așa proclamatele axiome ale lui Linné, că speciile sunt imutabile și așa create ab inițiu de către Infinitum Ens, a fost de sigur sguduitoare prin publicarea monumentalei opere „Origina spețelor“. Entuziasmul pentru noua și sugestivă ipoteză a fost prea mare. Și astfel se explică cum naturaliști ca Haeckel, s'au dedat mai mult speculațiilor imaginare căutând să reconstituie arborele genealogic, de când din materia inertă a luat naștere spontan viața și au lăsat pe planul al doilea observațiile și mai ales cercetările experimentale, singure în stare să justifice noua ipoteză; căci „dacă natura actuală este rezultatul evoluției, nu este nici un cuvânt ca această evoluție să se fi oprit, că ea trebuie să continue sub ochii noștri în certe condiții“, rămâne numai ca noi să o surprindem. Când în locul fixității speciei se puse relativitatea și variabilitatea, un studiu amănunțit și întins se impunea, un studiu de experiență care să arate în ce constă această variabilitate față de factorii mediului ambiant și dacă modificarea obținută se transmite ereditar. Lucrul s'a întâmplat. Evoluția experimentală își ia naștere și ultimul deceniu e plin de lucrări făcute în așa zisele laboratoare de biologie sau de evoluție experimentală, cum sunt cele dela Viena, sub direcția prof. Przibram, Amsterdam, Zürich, New-York. Tot în urma unor astfel de cercetări experimentale timp de 15 ani, a ieșit și lucrarea prof. Olandez din Amsterdam, De Vries, explicând evoluția prin „Mutațiuni“, adică variații subite și ereditare, cari sub ochii noștri dau specii noi. Intrucât aceste „Mutațiuni“ corespund celor ce se petrec în natură, viitorul va spune. Rămâne

Însă bine stabilit că, o îndrumare pe terenul experimental a chestiunilor de evoluție, considerate altădată ca speculații metafisice, s'a înfăptuit și speranța într'o probă peremptorie pentru ipoteza evoluției este legitimă, fiindcă, cum zice Przibram, „nu în cabinetul de lucru al filosofului pot fi descurcate problemele de biologie, ci numai în laboratoriile de experiență și printr'o metodică cercetare a biologiștilor“.

L. I. N.

FILOLOGIE. — În *Zeitschrift für Romanische Philologie*, XXXIV, 2, D. Rudolf Habert, în studiul „Beiträge zur romanischen Linguistik“ se ocupă, între altele, și de soarta lui *a* post-tonic în proparoxitone, pentru întreg domeniul romanic. Relevăm de aci, ca interesant pentru noi, faptul că în privința limbei române citează exemple care nu sunt de origine latină.

Astfel pentru formele latine „lampada (it. lampada), monachu, orphanu, sabbatu, sinope, tympanu, organu“ citează — pe lângă cele romane, — formele românești „lampă, monăh (sic), orfan, sâmbătă, timbru, organ“ care toate sunt de origine streină. Nu citează însă formele „oarfan“ și „rapăn“ (< lat. raphanu).

E de mirat că, într'o revistă științifică așa de serioasă, se pot face asemenea greșeli, mai ales acum când sunt dicționare etimologice pentru elementele latine din limba română, dintre care unul—cel al d-lui Pușcariu—chiar în limba autorului.

G.

LITERATURĂ. — Prin moartea lui *Eugène-Melchior de Vogüé* dispare unul din spiritele cele mai interesante ale timpului nostru. El reunește într'insul două idei aproape incompatibile: spiritul modern, științific, care învinge toate prejudecățile; și nevoia de ideal, de credință, preocuparea neconținută cu lucrurile religioase, caracteristică mai ales timpurilor trecute.

Autorul *Romanului Rus* avea un adevărat cult pentru progresele științei. Discipol al doctrinei lui Taine, întrebuițea numai metode pozitive și simțea mai bine decât oricine, ce e nou și măreț în revoluția intelectuală a timpurilor noastre, așa că lucrarea sa asupra expoziției centenare poate fi considerată ca un imn adresat civilizației mândre și triumfătoare, născută din cunoașterea științifică a naturii. Însă preocuparea de căpetenie a lui De Vogüé, eră cea filosofică, de natură morală. Spiritul său eră frământat de problema viitorului moral al omenirii și de multe ori avea actente de revoltă contra neputinței omenești de a pătrunde destinul și cauzalitatea lucrurilor.

De altfel întreg secolul al XIX-lea a fost agitat de conflictul puternic între inteligența care tindea să pătrundă toate și între sufletul

general al omenirii care nu se putea lipsi de hrana lui de iluzie și de speranță.

Și după cum Renan și Taine au fost preocupați către sfârșitul vieții lor de problemele poate imposibil de deslegat ale soartei noastre, tot astfel M. de Vogüe manifestă în opera și în gândurile sale, aceleași străduințe. Dar meritul cel mare al lui M. de Vogüe e că a înțeles mișcarea intelectuală internațională, ce a produs cosmopolitismul secolului trecut.

Crescut la școala romantismului și admirator al tradiției latine, el și-a luat greaua sarcină de pelerin intelectual și a studiat la izvoarele lor capitale, bazele civilizației noastre. Și după ce a povestit călătoria sa în Siria, și după ce a dat la iveală volumul său *Histoires orientales*, a deschis ochii întregii lumi asupra literaturii răsăritului cu opera sa *le roman russe*.

Spiritul poporului rus, simplu dar adânc, e zugrăvit cu măiestrie în această operă, care va rămâne ca un model de psihologie literară.

Acest om care timp de treizeci de ani a privit cu competență orizonturile noastre literare și sociale și a vorbit despre ele în chip frumos și sincer, ne apare în întregimea operii sale ca un gânditor cu vederi largi și sintetice, un critic pătrunzător care vede totul în linii mari și care se arată uneori profet prin prevederile sale, și ca un sociolog religios, aproape mistic în teoriile sale. (La Revue, Aprilie, 1910).

J. L.

PEDAGOGIE. — Starea învățământului din regatul grecesc prezintă multe asemănări cu starea învățământului dela noi și de aceea câteva notițe asupra lui vor fi interesante pentru toată lumea. Învățământul din Grecia este organizat după sistemul unitar: Prima treaptă o formează școala primară, în care copilul intră la vârsta de cinci ani, și care durează patru ani. După ce a absolvit această școală, intră la școala comună numită „școala grecească“, unde mai urmează trei ani și apoi trece pentru alți patru la gimnaziu. Așa că, după 11 ani de pregătire elementară, la vârsta de 16 ani cel ce vrea să dobândească o cultură superioară poate intra la Universitate, Școala militară sau Politehnică.

Învățământul primar este obligatoriu după o lege, care nu se execută decât în parte. Urmează la școală 220.000 de școlari ceea ce înseamnă 8% din numărul locuitorilor, adică pe jumătate cât în Germania. Școlile primare n'au totdeauna localuri igienice; 500 de școli au însă și biblioteci școlare. Înainte institutorii puteau fi mutați sub influența patimilor politice; dela 1905 au căpătat stabilitate. Un defect al învățământului primar e că nu se poate întrebuița decât un singur manual, cel oficial, ceea ce s'a constatat că ține pe loc progresul metodelor de predare din școlile grecești. Învățământul mijlociu, „școala

grecească* și gimnaziul este învățământ clasic. În ele se predă în primul rând, firește, limba greacă veche (vre-o 12 ore pe săptămână), limba franceză, istorie, geografie, literatură. Limba latină (4 ore pe săptămână) se învață în general destul de rău. În aceste școli sunt numiți profesori numai cei cu titluri academice și leașa lor nu e fixă, ci proporțională cu notarea obținută în certificate. Așa, institutorii dela „școala grecească” ce avuseseră în certificat notarea „eminent” primesc 160 de drachme pe lună; cei cu „foarte bine”, 130; cei cu „bine” 100. Un defect principal în organizația învățământului mijlociu este lipsa școlilor reale, așa de necesare la un popor care trăiește mai mult din comerț, ca poporul grecesc. Lipsa școlilor reale, face ca școlile clasice să dea o pletoară de absolvenți lipsiți de cunoștințele vieții practice.

În sfârșit treapta cea mai înaltă a învățământului este „Universitatea”. Intemeiată la 1837 și numită atunci „*Othoneion*”, după detronarea neuitatului monarh grecesc, ea a căpătat numele de „*Universitatea Națională*” și în ultimii 50 de ani a fost singurul focar de cultură al peninsulei grecești. Are 6 catedre pentru teologie, 9 pentru drept, 9 pentru științele fizico-matematice, 14 pentru secția literară a facultății filozofice, 18 pentru medicină. Se primesc în Universitate numai acei absolvenți ai gimnaziilor cari au certificat de capacitate. Timpul de studii e de patru ani și se încheie cu doctoratul. În 1907 era 3500 de studenți înscriși; aproape 700 din țări străine. Mai mult decât jumătate din numărul studenților studiază dreptul și cum sunt mai puține posturi în stat, decât candidați cu titlu, aceasta este cauza deselor turburări politice din Grecia. Pentru a-și câștiga existența oameni cu titluri academice se hotărăsc să primească funcții inferioare până vine partidul lor la putere și isbutesc să ocupe alte funcții mai superioare. Nu e de mirare în Grecia să întâlnești jandarmi rurali cari n’au părăsit totuși speranța unei cariere politice remuneratoare... Faptul că lumea își dă seama de gravitatea acestei stări amenințătoare și nimeni nu ia măsuri eficace de îndreptare e poate unul din semnele caracteristice popoarelor în decadentă. Să sperăm că această scădere a stării învățământului este numai o perioadă de tranziție, căci altminteri, cum se găsesc și la noi multe din simptomele pedagogice și sociale din țara grecească, ar trebui să fim mult mai îngrijorați decât sântem...

ST. ȘT.

STATISTICĂ. — La 1 Ianuarie 1909, lungimea căilor ferate în Europa a fost de 322.037 km., Germania are, la acea dată, 59.034 km., Rusia 58.843 km., Franța 48.123 km., Austro-Ungaria 42.636 km., Anglia 37.263 km., iar România, venind în al 12-lea rând, posedă 3.242 km. linie ferată.

Creșterea cea mai mare în 1908 a avut-o Austro-Ungaria (1.031 km.) pe când cele mai mici Olanda (23 km.) și România (33 km. linie ferată).

Linii ferate raportate la suprafață (la miriametru pătrat) sunt mai dese în Belgia (16,8 km. linie) în Anglia (11,9 km.), deci în țările cele mai industriale, și mai rari în Norvegia (0,9 km.), Rusia (1,1 km.) și România (2,5 km.).

Lungimea liniilor față de locuitori (la 10.000 locuitori raportat km.) ne dă următorul rezultat: în Suedia 26,5 km., în Danemarca 14,5 km. în Elveția 13,6 km., iar țările cele din urmă, sub acest aspect, sunt, Italia (5 km.), România (5,5 km.) și Rusia (5,5)... Cum se vede, țara noastră se prezintă tot la... urmă!

R.

2) RECENZII.

L'INFLUENCE DES ROMANTIQUES FRANÇAIS SUR LA POÉSIE ROUMAINE, par N. I. Apostolescu, docteur ès lettres (cu o prefață de d-l Faguet). — Studiul acesta este din cele mai bogate în fapte.

Afirmarea generală de demonstrat e următoarea: nu este nici un poet român — mare ori mic — care să nu fi suferit influența romantismului francez (introducere IV).

D. Faguet în prefață generalizează și completează, poate nu în spiritul autorului: „toți poeții români sânt elevii romantismului francez și sânt toți patrioți, altruști, optimiști”.

Pentru a dovedi afirmarea sa, autorul alege pe Heliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu, Cârlova, Negruzzi, Stamati, Bălăcescu, Bolintineanu, Nicoleanu, Depărateanu, M. Zamfirescu, N. Scurtescu, V. Alexandri, Tadeu, Bogdan și Iulia Hasdeu, — ca fiind cei mai reprezentativi, adică aceia a căror operă înfățișează mai bine această influență.

Metoda întrebuintată este comparația: poezii ale autorilor români citați sânt puse lângă poezii de V. Hugo, Gauthier, Musset, Ségalas, Anaïs, Volney, etc.

Sânt remarcabile în acest studiu două lucruri: erudiția inteligentă, serioasă și claritatea expunerii faptelor; — în al doilea rând, observațiile personale fără pretenție, dar cu mult adevăr și de o relativă noutate.

Poate chiar că ar dori cititorul o mai puțin timidă relevare a observărilor personale și o metodizare a lor, tocmai pentru a i se face mai ușoară înțelegerea lor.

Interesantă este observația că romantismul francez cu notele lui distincte, dar mai ales iubirea trecutului, a cavalerismului, evului mediu, determină la poeții români iubirea trecutului istoriei naționale, trecutului neamului, — un nou izvor de inspirație (pag. 61).

Apoi observația că Vigny nu a fost cunoscut în România (la începutul secolului XIX) decât de Stamati (printr'o întâmplare) fiindcă Vigny era prea adânc, prea aristocratic.

De asemenea trebuie remarcată frumusețea traducerilor (din limba română în limba franceză), (câteva aparțin d-lui Bengescu); aceste traduceri sânt o adevărată podoabă a studiului.

Opera d-lui Apostolescu este un studiu de istorie literară, — cu multe calități și dă dreptul unei speranțe frumoase.

Un spirit serios, — autorul studiului va întrebuița de sigur în curând deosebitele sale daruri spre a lămuri următorul fapt : ce parte a luat romantismul francez în făurirea sufletului și artei poezilor români de o valoare literară deosebită : Gr. Alexandrescu, Alexandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Goga, etc.

Lirica românească are o originalitate a sa netăgăduită : romantismul francez a influențat-o direct ori indirect ?

În ce măsură și unde se recunoaște această influență ? În sufletul, în fondul poetic ori în artă, în forma poetică ?

O influență nu trăește și nu are valoare dacă nu a produs în totul ori în parte — o operă de valoare.

Care este opera poetică românească cu drepturi la viață îndelungă și adâncime de sentiment ori cugetare, și care să poarte semnul influenței romantismului francez ?

Aceasta este întrebarea. Și la aceasta d-l Apostolescu trebuie să răspundă în viitor.

ION D. ȘTEFĂNESCU.

A. STAVRI. — *Luminișuri* — (Iași, edit. „Viața românească 1910”). — „Luminișuri” se găsesc numai în pădure și pădure fără uscătură nu se poate. Deci, în titlu, d. A. Stavri, ne dă pe scurt cuprinsul volumului său. Trebuie să ne așteptăm la câteva vreascuri și în felul acesta e întreg „Ciobănașul” și părți din multe poezii în care alături de unele imagini și chiar gânduri frumoase, îți pare rău că întâlnești atâtea versuri neînsemnate și uneori nepotrivite. Astfel poezia din fruntea volumului, *Poet*, începe :

Dragul mamei, du-te
Cu ceilalți la joacă;
Bate pe 'ntrecute
Mingea pe toloacă.

cea ce e în prea mare contrast cu frumosul sfârșit :

Nu mă doare, mamă,
Ce pe alți-i dor :
Nourii mă chiamă
Si aş vrea să zbor. (p. 5—6)

Dar cine s'a dus vreodată în pădure și a întârziat numai la vreascuri, acela n'a știut ce e pădure. Și în special d-lui Artur Stavri i s'ar face o nedreptată dacă cineva i-ar căuta numai defectele. Poezii ca: *Două copile, Căprioara, Numai pentru tine, În fâneață, De dorul altei vieți*, etc., sunt cu adevărat frumoase. Prin ele se dovedește că printre scriitorii tineri își mai păstrează un loc larg și cei mai vrâșnici. Predilecția d-lui Stavri — talent înrudit cu Coșbuc — pare a fi pentru transdăfiriul și armonia pastoralelor și idilelor. Pentru realizarea lor multe mijloace îi stau la îndemână: putere de descriere, imagini nouă, limbă dulce și clară, versificație nesilită. Iată sfârșitul din „În răsărit”, în care un păstor urcă cu turma pe munte:

Aci, începea	De cântă păstorul
Cu glasul deschis	Ori cânt ciocărliei;—
Să-și depene dorul;	De cântă păstorul,
Aci ca prin vis	Ori inima sa. (p. 19)
S'aude abea —	
Și bine nu știi	

Dacă d. Stavri nu ar da o prea mare atenție impresiilor fugare, poate lumea basmelor noastre, care îi place, i-ar oferi puțința de a se ridica de la idilă și pastorală la adevărate poeme de o valoare mai înaltă.

ST. O. IOSIF. *Poezii*, București, Socec, 1910. — Volumul de față prezintă laolaltă mai toate poeziile anterior publicate ale d-lui St. O. osif. Străbătând cartea, încă dela început, cititorul va fi atras de limba cea atât de curat românească, precum și de simplitatea stilului; calități cari se regăsesc la fiecare poezie aparte.

Poate că stilul câteodată va da loc la unele rezerve, făcând pe cititor să-și amintească de acel vers al lui Gr. Alexandrescu: „...simplu — fără a cădea”...; căci simplitatea trecută peste margini se întâmplă să devină o scădere a scrisului cuiva. De aceea, de pildă la paginile: 150, 152, 154, 160, 194... multe din versuri nu vor putea mulțumi un simț estetic mai accentuat...

Cine va cunoaște pentru întâia oară poeziile cuprinse în acest volum nu va putea prinde și evoluarea în concepție — caracteristica formei din versurile autorului e aceeași mai în toate —; cititorii mai vechi însă vor avea poate surprinderea să constate că poeziile adunate altădată sub titlul: „Patriarcale” apar și în totalitatea acestui volum ca cele mai expresive pentru personalitatea poetică a d-lui Iosif. Așa se vor citi cu aceeași deosebită mulțumire estetică poeziile: E mult de atunci (p. 3); Fusul (p. 9); admirabila „Doina” (p. 103); Haiducu (p. 197) ș. a... În cele mai noi, din când în când numai, se arată

În întregime cunoscutele calități ale autorului: gingășia care știe să dea valoare une-ori și celor mai neînsemnate situații sufletești; apoi o umbră de vis ce învâluie multe dintre poezii; iar câteodată o voioșie, aproape de umor: Gruia (p. 170); Apa Mortilor (p. 225)...

Totuși, prin strângerea laolaltă a acestor scrieri din timpuri deosebite, cititorul sub impresia frumoasă isvorâtă din lucrările reușite, uită scăderile pe care, ca în atâtea opere poetice, le poate afla în multe din poeziile volumului prezent; și astfel va prețui mai aproape de adevăr însemnătatea poetică a autorului. Fiindcă, față de partea negativă, partea pozitivă din scrisul oricui, trebuie să aibă precădere. Și deoarece d-l Iosif a izbutit să intrupeză desăvârșit în o seamă din aceste poezii, ceea ce caracterizează personalitatea poetică a domniei-sale, se cade ca publicul nostru cititor să-i poarte recunoștință pentru aceasta.

C.

DR. ALEX. CERCEL: *Die Nationalbank von Rumänien*. Ig. 110. Erlangen 1908. — În primele 2 capitole, autorul arată „dezvoltarea generală a gospodăriei naționale românești” (pag. 13) și în special starea etalonului și creditului până la înființarea Băncii Naționale (pg. 13—39) dând unele note fericite și făcând o justă împărțire cu privire la schimbările ce a suferit etalonul, precum și la împrejurările în care se găsește creditul în țara noastră înainte de 1880.

Capitolul al 3-lea (pg. 39—49) ne dă un rezumat asupra modului cum s'a înființat și s'a organizat singura noastră bancă de emisiune.

Fără a intra în amănunte, ne mulțumim să amintim numai că partea finală, analiza critică a operațiunilor Băncii Naționale, e pătrunzătoare, originală, și aruncă priviri asupra rezultatelor resimțite în mersul întregii economii naționale. Teza d-lui Cercel este o lucrare bună.

I. R.

ISTORIA ORAȘULUI SLATINA. G. Poboran, Slatina. — Lucrarea d-lui G. Poboran prezintă destul interes, mai cu seamă din punctul de vedere istoric și geografic. Găsim în ea capitole demne de toată luarea-aminte. Astfel autorul, începând prin a arăta originea orașului Slatina, ne dă relațiuni de climatologie, etnografie, geologie, istorie, sociologie, justiție, într'un cuvânt ne arată importanța și dezvoltarea progresivă a orașului în decursul timpurilor sub diferite aspecte.

Vastul material cuprins în această lucrare, felul cum este redat și alcătuit, lasă să se vadă că autorul a avut de întâmpinat nu puține greutăți în strângerea lui, că a lucrat cu tact și că a depus o muncă demnă de laudă.

„Istoria orașului Slatina”, este o lucrare ce poate fi utilizată cu folos de cei cari ar voi să dea la lumină o scriere de acest gen. N. G.

3) REVISTA

LA REVUE. 15 Aprilie, 1910, st. n. — Chestiunea descoperirii Polului nord e departe de a fi fost sfârșită printr'o dovadă care să hotărască într'un fel sau în altul. Comisiunea însărcinată de Statele-Unite să facă o anchetă asupra afirmărilor celor doi exploatare, a exclus dela început pe Cook, considerându-l de rea credință. Astăzi însă și Peary e întâmpinat cu acelaș scepticism. Un senator din Arkansas, numit Macon, a declarat că povestirile acestuia ca și ale rivalului său sunt prea fanteziste, căci se știe — după propriile declarații ale lui Peary — că Bartlett, însoțitorul său, rămăsese în urmă și aceasta probează că n'a putut face decât etape de câte 14 km. 575 m. pe zi Peary, pentru a putea pretinde că a atins polul, susține că a făcut etape de câte 42 km. la dus și de câte 70 km. la întors. Astfel a trebuit să fi mers în mijlociu de trei ori mai repede ca Bartlett înainte și după ce a ajuns polul.

Însă Shackelton și alți exploratori ai regiunii arctice recunosc ca o mijlocie foarte greu de atins, pentru cel mai încercat călător, cea de 16 km. pe zi, și Peary afirmând că a străbătut chiar 70 km. pe zi spune de sigur lucruri fanteziste. Cu toate acestea are încă mulți partizani și probabil va mai trece multă vreme până când să se stabilească în mod științific, dacă polul a fost atins sau nu. J. L.

REVUE ECONOMIQUE INTERNATIONALE, Martie 1910, are în frunte un frumos articol de Ch. Gide, asupra consecințelor economice ale descreșterii natalității, — un scurt articol, în care profesorul de economie socială dela Universitatea din Paris respingând afirmațiile clasicilor, lui Maltus și Mill în special, arată în mod ingenios că nu există în sine un contrast între aglomerația avuțiilor și creșterea populației, — omul fiind însuși factorul de producție cel mai însemnat. Exemplele lui Gide dovedesc până la evidență ce nefastă influență are descreșterea natalității. Franța e luată și analizată ca pildă clasică. I. R.

JOURNAL DE LA SOCIÉTÉ DE STATISTIQUE DE PARIS, Aprilie 1910, cuprinde un studiu de d-l L. March, asupra influenței variației prețurilor în distribuirea cheltuielilor de gospodărie familială. Studiul e larg, metodic și plin de învățăminte. Se poate socoti ca o anexă a cercetărilor, amintite de noi în acest loc, făcute de Levasseur și tipărite în aceeaș revistă. R.

CRONICA ARTISTICĂ

EXPOZIȚIA TINERIMII ARTISTICE.

Intr-o atmosferă oficială așa de neprielnică artei, nu ne-am fi așteptat să avem vre un eveniment însemnat de înregistrat.

Totuși s'a ivit unul. El este însă cu totul străin de sferele oficiale. Pe când acestea, pentru a satisface cerințele unui Regulament de curând decretat, se opintesc să alcătuiască cu ajutorul bugetului și cu momeli de premii, așa zisul „Salon oficial”, Societatea „Tinerimea artistică” a deschis a noua a sa Expozițiune.

Însăși inaugurarea localului de expoziție constituie desigur un prea frumos succes al Tinerimei. El este cu atât mai îmbucurător cu cât a fost obținut numai prin mijloacele proprii ale Societății, căreia Consiliul comunal al Capitalei a binevoit a-i pune la dispoziție clădirea, așa de frumos prefăcută de Societate în vederea noiei destinații. Avem astfel un local de expoziție demn de acest nume și împlinind cerințele speciale, fără însă a fi lipsit în decorarea panourilor de un caracter propriu românesc. Meritul revine în cea mai mare parte președintelui actual al „Tinerimei”, entusiastului Verona, a cărui energie neclintită a știut singură să învingă toate greutățile pentru atingerea scopului propus.

Tot în calitate sa de președinte, Verona a rostit și discursul de deschidere, enunțând, cu o francheță rară, unele adevăruri pe cari deși mulți le gâdesc, puțini însă au curajul să le afirme mai tare. Accentuând rolul covârșitor pe care arta îl are în educația sufletească a poporului, d sa a insistat asupra nevoei de a se da și la noi o mai vădită atențiune manifestărilor artistice.

D-l Ministru al Instrucțiunei, fiind față, a aprobat tacit enunțările făcute. Sperăm dar că și Statul nostru își va asuma în fine îndatoririle ce are față de arta românească. Iar ca dovadă ne așteptăm ca în cumpărările ce se vor face pentru pinacoteci, să nu se favorizeze numai Salonul oficial, ci să se răsplătească și sfortările într'adevăr demne de sprijin ale „Tinerimei artistice”.

Mai cu seamă că aci sunt reuniți deocamdată toți artiștii noștri cei mai de frunte.

Pictura predomină, iar sculptura este deocamdată așa de puțin reprezentată, încât numai după cele ce sânt expuse, nu ne-am putea face o idee justă de eforturile și rezultatele la cari au ajuns sculptorii noștri. Vina lipsei unor opere mai mari în această specialitate revine, în mare parte, Statului sau diferitelor comitete cari de câte ori au de comandat vre o lucrare mai însemnată se adresează streinătății, desconsiderând astfel pe nedrept pe artiștii noștri. Iar publicul, care deabia începe să simtă nevoia de a și însuși unele picturi, nu a ajuns încă să încurajeze în destul și pe sculptori. Astfel că aceștia sunt constrânși a produce numai lucrări mărunte sau busturi, dese-ori chiar auto-portrete, în lipsa altor comande. Cu regretul constatărei acestor împrejurări defavorabile sculpturii, și cu speranța că în curând vom avea opere mai însemnate de semnalat, am trece asupra acestei secțiuni, dacă una dintre lucrări nu ne-ar opri un moment prin ciudățenia ei. Opera d-lui Brâncuș, pompos intitulată „Cumințenia pământului” și reprezentând un chip schilod de femeie nudă, șezând cu mâinile și picioarele ghemuite, merită desigur să fie relevată și desaprobată. Căci dacă nu e o simplă farsă din partea artistului, — după cum îmi vine a crede — atunci are desigur pretenție de a fi reprezentantul unei direcții nouă, care venindu-ne din străinătate în care locuiește artistul ar putea poate epata pe snobii cari nu lipsesc nici la noi.

Din partea d-lui Brâncuș, cunoscut prin frumoasele sale lucrări anterioare ca posedând perfect toate secretele formei omenestii și ale tehnicii sculpturale, interpretarea de față nu poate fi decât o rătăcire. E negațiunea voită a artei, anume căutată de unele cercuri de preținși artiști, cari se conduc de niște sisteme estetice cu totul personale și în contrazicere fățișă cu toată tradiția artistică. Reîntoarcerea la manifestările primitive ale omului, la primele îngânări de artă, pare a fi idealul lor. Interesul netăgăduit ce operele primitive ale antichității, ale țărânului sau sălbatecului au din punct de vedere al evoluției artei sau al etnografiei se confundă cu valoarea lor relativă numai din punct de vedere curat estetic. Dintr'un entuziasm exagerat pentru lucrările nedibace ale primelor epoce artistice, unii moderni se străduiesc să le imite crezând, poate, că ating astfel prin reducerea formelor o sinceritate mai mare în expresiune. Uită însă că imitarea voită a naivității sincere a operilor arhaice păcătuiește tocmai prin lipsa de sinceritate a in-

spirațiunei omului modern, a cărui mentalitate fiind atât de diferită de a strămoșilor săi îndepărtați, nu mai poate concepe în același spirit.

Și astfel pretinsa lor sinceritate naivă, sau reîntoarcerea la simplitatea omului primitiv, se poate lesne interpreta drept simplu cabotinaj, sub a cărui mască cei mai mulți ascund o reală neputință de a face mai bine. Acesta nefiind însă nici de cum cazul d-lui Brâncuș, îi urăm ca să se desfacă cât mai curând de atari influențe nefaste artei sale. Dacă asemenea curente bolnăvicioase, produse fatale ale unor centre de o exuberanță artistică ca Parisul, pot fi tolerate acolo unde alături de nenumăratele talente reale mai pot găsi loc sub soare și câțiva „ratés”, fără ca bunul mers al artei să fie compromis; la noi însă asemenea produse exotice nu-și au rostul lor. Invăluite în misterul nemotivărei lor, ar putea influența pe spectatorii nedumeriți și ahtiați de senzații nouă, dar dubioase; iar pe pseudo-artiștii începători ar putea să-i încurajeze în nedesăvârșirea lor. Ei ar putea lua drept originalitate și exemple demne de imitat unele glume nereușite, cum trebuie privită încercarea de față a d-lui Brâncuș.

„Tinerimea artistică” ar trebui pe viitor să refuze asemenea încercări, menite să tulbure ideile așa de puțin fixate ale unui public nu încă bine familiarizat cu adevăratele opere de artă. Expozițiile noastre trebuie să fie mai conștiente de influența educativă ce cată să aibă asupra maselor.

Puținele sculpturi expuse în această nouă expoziție a Tinerimei, dacă nu ne dau o măsură mai bună a stărei de dezvoltare la care au ajuns sculptorii noștri, ne liniștesc cel puțin, dovedindu-ne că încercările strării ce am semnalat, sunt cu totul izolate. Fără a fi produs opere mari și de un caracter nou, artiștii se mențin în tradiția cea bună, fiecare din ei păstrând nota sa particulară. Așteptăm să vedem reunite la oaltă mai multe și mai variate lucrări ale lor, pentru a trage unele concluzii în această specialitate.

Pictura este dinpotrivă mult mai bine reprezentată și progresul unora dintre artiști este vădit, după cum ne va convinge o scurtă analiză a lucrărilor.

În fruntea listei expozanților întâlnim și de astă dată pe M. S. Regina, care ține să onoreze cu a Sa participare manifestările Tinerimei.

Cu aceeași pasiune, nutrită de o invențiune veșnic nescată, Carmen Sylva continuă a picta neprețuitele file de

pergament ale unei noi Evanghelii, destinată de astădată bisericii Trei-Erarhi.

Augusta protectoare a Societății, A.S.R. Principesa României expune de asemenea două gingașe aquarele, cari dau nota splendidului simț decorativ cu care Alțeta Sa este inzestrată.

O sală întreagă este rezervată Expozițiunei retrospective a operei pictorului I. Andreescu, decedat acum un sfert de veac. Adunate cam în pripă, lucrările aci expuse nu dau o înfățișare completă a talentului real al acestui pe nedrept ignorat până acum, căruia i se cuvine un loc mai de frunte în desvoltarea picturei românești. E unul dintre primii impresionisti, cari inaugurează arta adevărată în țara noastră.

În afară de membrii și aderenții Tinerimei mai expune și decanul picturei române, d-l *Mirea*, reprezentantul nostru necontestat al artei ajunse la cea mai desăvârșită maturitate. Fiecare din operele sale e caracterizată prin factura robustă a unei picturi largi și sănătoase.

Nu a participat deocamdată decât cu un studiu mai vechiu pentru marea sa operă „Vârful cu dor”. Acest fragment însă este, ca și toată pictura sa, modelat în plină pastă, și tonurile cenușii se îmbină în mod fericit cu cele viorii, dând o înfățișare plăcută și armonioasă. Puțin numeroșii favorizați cari au admirat în atelierul pictorului splendidul portret al D-rei S., menționat și în catalog, vor regreta desigur că maestrul *Mirea* a renunțat a mai expune această ultimă a sa lucrare, inaugurarea Expoziției surprinzându-l înainte de a fi dat retușa definitivă operei sale.

Locul de cinste în sala cea mare îl ocupă d-l *Verona*, cu două pânze mari, cu totul deosebite ca tehnică și culoare. O dovadă a belșugului acestui talent viguros, cu o paletă așa de bogată.

„*La izvor*” mai ales produce o impresie foarte plăcută. Avem în fața lui senzația răcoarei din pădure. Îngrijite mai ales sunt efectele de lumină: razele joacă pe frunzele tremurătoare ale copacilor și pe iia țărâncuței, care se desprinde admirabil pe rețeaua de copaci a pădurei. Totul se ține perfect în gama generală a tabloului.

„*Drum lung*” e proba cum un artist adevărat reușește să rezolve chiar problemele cele mai ingrate. Căci desigur nu e ușor a deșteptă interes pentru un subiect, în fond atât de monoton. Pe câmpul alb, nesfârșit, se detașează petele negre ale figurilor, care desigur ar tranșa mult prea tare, dacă nu ar fi tranșiția atât de reușită a calului prin care

se obține o perfectă armonizare a celor două opoziții dominante. Bine studiată este lumina argintie a zăpezei, cu nuanțările ei cu totul speciale. Pentru a redă mai bine aceste particularități, pictorul a fost nevoit să renunțe la culoarea în ulei prea grasă și deci prea luminoasă, întrebunțând tempera.

Peisagiul e lipsit de caracter prin absența totală a modelărei terenului netezit până la monotonie, sub mantia albă ce se pierde în zarea depărtată.

Tot de d-l Verona mai este și o variantă fermecătoare a *Toamnei*, cu colorația caldă a profuziunii de frunze aurii ce luminează întreaga pânză.

Calitatea principală a d-lui Verona constă în pătrunderea cu care știe să privească natura, pe care ne-o redă cu toată a ei obiectivitate, fără pretenția de a o înfrumuseța. Nu adaogă nimic de la sine, dar printr-o scrutare cinstită și neprevenită a lumii înconjurătoare, ajunge să descopere adevăratele frumuseți ale firei, pe care apoi le prinde pe pânză cu entuziasmul și sinceritatea celui direct inspirat. De aceea picturile lui sunt totdeauna înviorătoare.

Printre fruntașii Tinerimei, alături de Verona, vine d-l *Ștefan Popescu* la care se regăsesc într'altă măsură aceleași calități serioase. Și dânsul exclude cu totul amestecul fan-teziei, lăsând ca numai impresiile vizuale să predominie. Deși pornind dela aceleași principii fundamentale, totuși pictura acestor doi artiști este, în mod firesc, cu totul deosebită. Căci și natura veșnic aceeași se tot preschimbă, după ochiul care o privește. Nu fiecare prinde aceleași din nenumăratele ei aspecte.

Astfel la d-l Popescu predomină mai ales impresia formei; de aceea precumpănește desenul în operele sale. Ochiul său se impresionează mai cu seamă de linie, de conturul obiectelor din natură. De aci siluetele sale atât de interesante și decorativ frumoase. Căci posedă în toate amănuntele ei arta desenului, pe care puțini numai dintre ai noștri o cunosc îndestul. Pe lângă aceasta mai știe bine să compue, adică să limiteze și să așeze motivul în cadrul său, ceea ce nu se poate obține decât printr'un studiu îndelungat și amănunțit.

Toate aceste calități reale însă nu îl scutesc de a neglija, pare-se, că și culoarea are rostul ei preponderant în pictură. Ai crede că anume caută o monotonie a culorii, pentru a face să reiasă și mai bine în relief incontestabilele calități ale desenului.

Deși nu prea colorate, tablourile sale se disting totuși printr'un echilibru al valorilor foarte bine cumpănit, mulțumită căruia se va feri în totdeauna de vre-o notă discordantă.

O armonie binefăcătoare domnește în lucrările sale, și aceasta este cea mai bună dovadă a superiorității lor.

„*Muncitorii la masă*” și admirabilul „*Popas*” sunt imnuri de slăvire ale muncii câmpului. Gama generală în galben, care predomină prea tare, dă acestor picturi o melancolie, care nu e străină subiectului.

În celelalte peisagii el rezolvă cu succes problema grea de a redă în toată puterea ei atmosfera care, atenuând contururile, armonizează totul.

Puternică este mai ales impresia ce ne dă „*Furtuna*” sa, în care linia orizontului este atât de clar determinată.

Deși culoarea gălbue a picturii sale pare în cele mai multe cazuri a fi impusă prin subiectele alese, cum e de pildă „*La Seceră*”, totuși simțim lipsa unor culori mai vii. Am vrea să regăsim mai bine redat cerul luminos al câmpiei românești. Și când va reuși să prindă pe pânză o bucată ruptă din cerul lui Cuptor, întreaga sa pictură se va înveseli. Căci de lumina cerului depinde gama generală a tabloului.

Unind astfel o culoare mai puțin monotona cu celelalte calități măiestre ce posedă, va reuși să ne dea opere desăvârșite din toate privințele.

Un alt adevărat temperament de artist este d-l I. Steriadi. Acesta vede natura sub aspectul ei pictural. În studiile sale direct după natură, mai ales în cele prinse repede (Vânturatul porumbului. Pe malul Dunării) rees și mai bine genul calităților sale.

El vede larg și în mase mari; distinge culoarea; valorile se țin bine; atmosfera e transparentă. Într'un cuvânt, formele și culorile se îmbină într'o armonie fericită.

O oarecare inexperiență însă face ca aceste calități să nu le mai mențină întotdeauna și atunci când se încearcă în tablouri de dimensi mai mari. Astfel în „*Hamalii*” săi, cari rămân totuși o operă de seamă, sunt unele șovăeli cari turbură întru cât va impresia liniștită ce ar trebui să lase. Sunt planuri nu bine determinate, valori cari cad unele într'altel. Astfel figura în picioare din planul al doilea trece în parte peste cea din planul întâi; magazinele din fund covârșesc de asemenea planurile din față. În schimb însă sunt și în această pânză imense calități necontestate, atât în caracterizarea figurilor cât și în distribuirea umbrelor și a

luminelor. Și el redă fără concesii ceea ce vede și printr'aceasta pictura sa e caracteristică, ceea ce-i constituie cel mai frumos titlu de glorie.

Deși unul din cei mai tineri ai Tinerimei, totuși se poate spune de dl. Steriadi că de pe acum posedă calitățile unui pictor mare.

Din expoziția personală a d-lui *Luchian*, de curând închisă la Ateneu, n'au mai rămas cele mai bune bucăți pentru a fi expuse aci. Nu însă numărul face valoarea lor. Din ori care din lucrările sale se învederează personalitatea artistică atât de simpatică a d-lui *Luchian*, a cărui seninătate și nespuse bunătațe sufletească se resfrânge, par'că, și asupra operilor sale. Pictura este pentru dânsul unul din mijloacele de a exprima concepțiile sale asupra lumii în mijlocul căreia e nevoit să trăiască. Filozofează pictând. Astfel se explică idealitatea care caracterizează mai toate picturile sale. E preocupat mai mult de ideea, de senzația ce vrea să exteriorizeze, decât de forma în care se exprimă. De aci și multiplicitatea procedurilor tehnice ce întrebuițează, și mai mult sau mai puțină desăvârșire a lucrărilor, variind după însemnătatea subiectului. În toate însă păstrează o notă particulară, foarte distinctă. E o personalitate ce-și are asigurat un loc de frunte în dezvoltarea noastră artistică.

Din lucrările aci expuse, *Hahamul din Moinești* dă o dovadă bună a viziunii sale largi, a felului simplu în care interpretează portretul: în plină lumină, fără umbre. Pete mari de culoare dau figurei un caracter decorativ, care nu este însă deloc în detrimentul expresiunii. E stilizat, atât e de larg tratat și totuși e natural. Dela portret se ridică până la crearea unui tip.

Tot în sala cea mare se află și panoul decorativ al d-lui *Vermont*, intitulat *Muzele*, care pune în evidență atât marile sale calități, cât și scăderile acestor calități ale talentului său. Buzuindu-se prea mult pe nespuse abilitate, ce necontestat o posedă, d-l *Vermont* ajunge să lucreze fără să se mai controleze. Și astfel i se întâmplă ca cu toată știința desemnului ce are, să lase pe pânză unele amănunte, pe cari, dacă ar cercetă mai de aproape, desigur că nu le-ar lăsa necorectate. Deasemenea și în compoziție. Conștient de enorma facilitate cu care e înzestrat, d-sa lucrează în pripă, fără a mai desăvârși primele sale schițe. E desigur unul din cei mai productivi dintre pictorii noștri, dar tot deodată și dintre aceia cari realizează mai puțin din marile lor concepții. De-

fectele sale sunt rezultatul chiar al calităților sale. În oricare schiță însă se ascunde sub simplele indicații ale penelului lui, o forță latentă, capabilă și de opere mari și desăvârșite.

Inegalitatea felului său de a lucra se vede din comparația lucrărilor expuse. Superficialitatea din panou e contrabalansată prin valorile bine studiate ale portretului de femei. Desigur că mediul așa de puțin favorabil al vremurilor de față a contribuit mult la dezamăgirea momentană a acestui talent cu însușiri atât de serioase. El rămâne un virtuos.

Din nefericire, nu toți membrii Tinerimei se mențin tot atât de bine ca și cei până aci menționați.

Astfel d-l *Strâmbu*, în lucrarea sa „în atelier“, pe lângă părțile bune, mai ales în planurile din fund, are și multe scăderi. Nudul din primul plan nu e lipsit de calități de modelare, dar nu îi lipsesc nici unele disproporții. Culoarea e într-o gamă monochromă puțin plăcută.

Figurile din fund sunt bine prinse în atmosfera inconjuroare, fără însă să compenseze stângăcia generală a compoziției. Numai o perfecțiune a desenului nudului ar fi putut scuza banalitatea lucrării, dar și aceasta nu e vădită.

D-l *Mărculescu*, care se specializează tot mai exclusiv în scene de interior, rămâne însă cu toată firea artistică distinsă, ce nu i se poate contesta, cam anemic. Le lipsește tablourilor sale ceva, pentru a fi complete. Deși păstrează frăgezimea primei impresii, este totuși prea timid pentru a le desăvârși în aceiași bună direcție. N'au destulă vigoare lucrările sale, pentru a ne redă simțul puternic al realității.

La ce rezultate, din ce în ce mai slabe, ajung toți aceia cari, îndepărtându-se de studiul naturii, se mulțumesc cu lucrările anume făcute ca să placă, ne arată clar d-l *Kimon Loghi*.

D-sa se crede încă în epoca romantismului, în care se exploată partea eroică a naturii; dar și în asemenea compoziții ale sale e o mare disproporție între vrerea și puterea artistului. Picturile sale sunt de cele mai multe ori lipsite și de idei și de formă.

Posedă incontestabil simțul culorii, dar e așa preocupat de dorința de a fi agreabil, încât nu se poate desface de anumite game abil combinate, dar lipsite de orice spontaneitate. „*La marginea lacului*“, de pildă, are o tonalitate generală plăcută; peisagiul e însă prea prefăcut, se vede a fi compus în atelier, după anume rețete; pomii n'au individualitate; cerul nu aparține tabloului. Toată pictura sa e moale, nedecisă, fără consistență: se vede lipsa inspirației directe.

Unul dintre membrii Tinerimei a cărui artă e în deplină decadere e *d-l Pătrașcu*. D-sa are pretenția de a fi colorist, dar uită că culoarea nu trebuie să suprimă forma. Lucrările sale toate sunt cu totul lipsite de desen. Dar nici culoarea nu e mai îngrijită. Schițele sale, toate neisprăvite, se prezintă ca niște mozaicuri de pete ce nu se leagă de loc între ele, nu se țin ca valori. Culoarea sa e ternă, iar nudurile sale tare neplăcute.

Față de unele peisagii interesante din trecut, lucrările d-lui Pătrașcu din expoziția actuală sunt cu mult inferioare. A ajuns să se mulțumească cu simple eboșuri, și acestea lipsite de orice calitate.

Surprinzătoare prin aspectul lor cu totul nou, deși nu interesant, sunt lucrările doamnei *Cuțescu-Storck*. E de preferat prima sa manieră, în care ne-a dat acel studiu de und foarte puternic executat, și fără nici o preocupare de a place. Era un studiu foarte serios și care ne da drept să nădăjduim și alte opere tot atât de însemnate.

După acea primă notă sombră, d-sa ne a dat o serie de peisagii clare, impresioniste. Azi predomină lucrările mai mult decorative, ca panourile din cari anume sunt înlăturate și reliefurile și perspectiva. Desenurile de o naivitate voită ne lasă să credem că și d-sa se influențează de anumite direcții ultra-moderne ale Parisului. Să sperăm că va trece și această fază și că revenind la prima sa manieră sănătoasă, d-na Cuțescu-Storck ne va da operele ce avem dreptul să așteptăm dela o artistă atât de puternică ca d-sa.

Dintre cei de curând numai intrați în cercul „Tinerimei”, merită o deosebită atențiune d-nii Ressu, Sion-Teodorescu, Stoenescu, Ioanid, Stoica, Sirato, — fiecare cu nota sa particulară, unele destul de pronunțate și nu lipsite de interes.

Numărul celor cari se indeletnicesc cu pictura crește mereu; ar fi de dorit numai ca și numărul operilor de artă să crească în aceeași proporție. Să ne ferim de a considera drept artă meseria picturii sau sculpturii, cum din nefericire se mai întâmplă azi, mai ales în cercurile oficiale.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

CRONICA ECONOMICĂ

CEA MAI NOUĂ «ANCHETĂ» A CELUI MAI NOU MINISTER

(Urmare).

II.

În „introducere” se asigură solemn, că „ancheta” de față este „foarte amănunțită” și se bazează pe „cercetări amănunțite”, întreprinse de „persoane speciale”, cari au extras din registrele fiecărei corporații, controlându-le, datele trebuincioase, care controlate la Centru, oferă garanția oficială a „exactității desăvârșite”... Acestea sunt afirmări oficiale, care se reduc la adevărata lor valoare, îndată ce compari anchetele asupra meseriașilor din orice altă țară cu „ancheta” de față, amintind că în Austria incomparabil mult mai mult și mai serioase cercetări nu au fost considerate ca îndestulătoare spre a reformă organizația corporativă. Dar să nu anticipăm prea mult, să dăm cuvântul analizei lucrării de față.

În prima parte se oferă o statistică a meseriașilor înscrși în corporații la 1 Aprilie 1908. Erori în minus sunt mai mult în această statistică: 1) Maiștri sustrași dela controlul legii de față; 2) Lucrătorii de aceeași categorie și mai ales aceștia sunt foarte numeroși; 3) Ucenici fără contract. Eroare în plus este numărul meseriașilor încorporați lucrători în fabrici (1). Aci ar fi fost locul să se specifice câți meseriași încorporați lucrând în fabrici, sunt ocupați tot cu meseria lor și câți au ajuns lucrători de fabrici. Ambele categorii fiind cu totul diferite una de alta, extinderea ordinii corporative asupra unora este legitimă, asupra celorlalți contra principiului fabricii: libertatea muncii!

(1) În 3 locuri din cele 2 părți ale „anchetei” se dau asupra acestei grupe importante date diferite. Datele sunt aproximative. În „Introducere” (1) p. IV se spune că sunt 2565 lucrători încorporați făcând parte din 147 fabrici. În partea I p. 158, numărul acestor fabrici este de 150, acel al măștrilor plus lucrătorilor $215 + 1.202 = 1.417$. În sfârșit în partea a II-a tabela IV p. 8 este dat ca bun numărul de 186 maiștri, 1.744 lucrători și 84 ucenici, adică în total 1.219. Comparați cele 3 cifre din cele 3 locuri ale publicației spre a vă convinge de garanția oficială a exactității.

Acestea sunt slăbiciunile neascunse ale statisticii. Afară de acestea mai sunt și altele inerente oricărei statistici industriale asupra căroră a tăcea înseamnă a nu fi în stare să prețuești rezultatele statistice. Werner Sombart le rezumă astfel în liniamente mari (1).

„Unde este vorba de deosebirea minuțioasă a fiecărei forme de întreprindere și de exploatare, totodată de constatarea spiritului ce domină în diferitele sfere ale producției industriale sau de măsurarea forței vitale inerente fiecăruia din purtătorii evoluției industriale, în toate aceste cazuri instrumentul cel mai primitiv al statisticii industriale te lasă prea des în loc”.

Într'adevăr *modul de cercetare* este prea puțin precis, prea puțin intensiv, spre a putea scoate la iveală chiar și cele mai vizibile trăsături caracteristice pentru ochiul economistului observator. Statistica industrială ne arată cărui grup profesional aparține o persoană, și când e mai amănunțită, ne deslușește dacă activitatea persoanei este în profesie principală sau secundară, însă niciodată nu ne spune nimic asupra extinderii activității profesionale. Asă dar nu ne dă niciodată posibilitatea de a judeca *importanța cantitativă* a exploatărilor industriale. Dar mai ales asupra unui alt punct capital nu ne dă statistica lămuririi cât de sumare, și anume dacă industriașul mai este independent economiceste.

Și nu numai atât, dar chiar *modul publicației* este prea sumar, așa că nu poți pătrunde în complexe economice foarte importante. Distincțiunea teritorială este parte neldestulătoare pe regiuni, județe, comune urbane și rurale, căci sub aceste grupe se ascund deosebiri foarte mari. De pildă: un „meseriaș” din București și altul din Pitești! Tot astfel și distincțiunea profesională este foarte puțin precisă, de pildă cismarii de lux și cismarii de târg și. m. d.

Spre învederarea acestei critici generale în cazul nostru special, servesc următoarele exemple de observație proprie a împrejurărilor dela noi, cărora li s'ar putea asocia și altele.

Olarii conform „Anchetei” (p. 113/114) în număr de 490 urbani și 478 rurali, ar fi să crezi că numai cei din urmă sunt *olari-tărani*, că ceilalți ar fi meseriași în toată puterea cuvântului. Te-ai înșelă. Aceasta îți-o dă de bănuț micul număr de „lucrători” și mai micul număr de ucenici. Dar nu numai atât, de pildă cei 70 olari-urbani din Argeș sunt mai toți de categoria celor din „mahalaua olarilor” din Curtea de Argeș, cu toții sunt olari-tărani, meseriași creați artificiali de legea meseriilor (2). Și mai importantă este deosebirea între olarul de oraș

(1) W. Sombart: „Der moderne Kapitalismus”, vol. I, p. 657.

(2) Vezi și articolul meu „Olăria noastră de azi” în Neamul Românesc literar” No. 1/1910.

Observă că olarii din Prahova nu sunt încorporați, căci nu sunt trecuți în statistică!

(nu comună urbană a la Curtea de Argeș!) cu cuptorul lui sistematic — un mic capitalist, având un „maistru-conducător”—și cel de țară, olarul țăran, care este un mic industriaș casnic, dependente de micul capitalist, negustorul de târg.

În statistică și unii și alții se chiamă olari, legea meseriilor îi ocrotește și pe unii și pe alții deopotrivă cu taxe egale.

Alt caz: *Groitorii*. („Ancheta” I pp. 76—81) o grupă foarte mare și însemnată.

Iată și rezumatul statisticei lor:

TOTALUL ȚĂRII	Români	Evrei	Alte naționa- lități	TOTAL
Urbani . . .	8.664	8.205	1.857	18.727
Rurali	1.626	1.053	105	2.784
Bărbați . .	4.104	4.555	992	9.651
Femei	6.186	4.704	970	11.860
Total general.	10.290	9.259	1.926	21.511

De la început fie zis că orice generalizare pe baza acestor cifre, implică falsitatea concluziilor. Așa de pildă *judicata proporțiunilor dintre naționalități e numai o parte de adevăr*. Aceasta este evident pentru rezultatele totale ale statisticei. Iată câteva exemple lămuritoare:

În Curtea de Argeș un cârciumar are „atelier pentru veste și min-tene țărănești”, lucrează comenzi pentru prăvăliași—deci e dependente de mici capitaliști—și pentru țărani cu materialul lor—deci este „me-seriaș”. Are 2 lucrători—tot „maiștrii” cu brevet ca și el însuși. Ace-știa lucrează cu ziua la el, când are de lucru pentru prăvăliași—deci o dependență capitalistă potențată. Când n’au la el de lucru, au la ei acasă de pe la săteni. Câte-și trei au câte un petic de pământ. Fie-care își mai are mașina lui de cusut. Acestea sunt *două tipuri de croitori naționali*. Comun ambelor este înglobarea lor în sistemul capitalist. Ambele sunt *existențe mixte*. Deosebirea e că primul este însuși un *foarte mic capitalist*, el este un „Zwischenmeister” („fac-teur”), pe când ceilalți 2 „maiștri” sunt lucrătorii lui casnici. Aceste două tipuri așa de deosebite în forța lor vitală, se chiamă în sta-

tistică „maîstri” —cu toate că știința economiei politice moderne nici nu-i mai consideră drept meșteșugari.

Când se spune că meseriașii români înscrși în corporații, reprezintă 57, 67 %; meseriașii evrei 19, 70 %, și cei de alte naționalități 22, 63 %, este întrebarea ce se înțelege în fiecare caz prin „meseriaș” oficial, ce unități economice reprezintă unii și alții. Astfel orice încheiere este falsă. Nu numai atât, dar și calculele procentuale din „Anchetă” sunt artificiale, prin faptul că numerile de bază sunt incomplete și deci inexacte, și dat fiind inegalitatea erorilor la cele trei categorii: maistru, lucrător, elev, orice încercare de proporție este o evidentă disproporție. Dar încă să se mai țină seamă de inegalitatea erorilor statistice din diferitele părți ale țării, conform gradului de răspândire a vieții corporative, în care caz conștiința refuză a urmă calculele oficiale.

Acestea sunt constatări valabile pentru judecata generală a rezultatelor din prezenta statistică a meseriașilor, cari îngăduie a nu urmă sistematic operațiunile „Anchetei” în această parte a ei și a ne mărgini să scoatem în relief faptele mai importante, care ne par mai sigure. Ar fi foarte interesant de știut pe județe proporția dintre cele 3 categorii tehnice: maîstri, (inclusiv, maîstri conducători), lucrători și elevi, căci s'ar putea conchide asupra gradului procesului capitalist în diferitele părți ale țării. Intr'adevăr, acolo unde vor fi mai mulți maîstri patroni față cu celelalte categorii, mai dăinuește vechiul sistem al meseriilor, acolo unde proporția va fi inversă față de lucrători și defavorabilă față de maîstri-conducători este un semn de pătrundere a spiritului capitalist în clasa meseriașilor. Această constatare ar fi foarte prețioasă pentru prețuirea vieții corporative în diferitele regiuni ale țării. Păcat că în statistica de față cele patru categorii: maîstri-patroni, maîstri-conducători, lucrători și elevi, sunt redată *inegal* față cu existența lor reală așa că constituirea raporturilor nu poate procura un rezultat sigur.

Orcum să extragem câteva rezultate cu mențiunea că ele arată compoziția mai mult sau mai puțin capitalistă a corporațiilor existente.

În Ilfov sunt concentrați 25. 5 % din totalul „meseriașilor” încorporați ai țării (1). Maîstri patroni 19. 15 %, lucrători 65. 82 %, etc. Aceasta ar indica nuanța capitalistă a „meseriilor” bucureștene. Drept contrast Ialomița, unde sunt numai 1. 88 % din totalul „meseriașilor” încorporați ai țării — maîstri-patroni 60. 16 %, lucrători numai 26. 91 %. Dacă cifra lucrătorilor nu este prea mică față cu realitatea în Ialomița,

(1) De sigur că o statistică a tuturor meseriașilor țării, ar micșora procentul Ilfovului. Azi este tocmai în Ilfov cea mai puternică mișcare corporativă, așa că erorile formulate mai sus, sunt foarte mici.

datele de mai sus arată mica extindere cantitativă a acelor meseriași. Decât parcă'ar fi zis prea mult pe baza acestor proporții șchioape... De aceea nici nu mai continuăm. De altfel îndată după apariția părții I a „Anchetei“, toată presa s'a unit într'un glas cu părerile din „Introducere“, emițându-se tot felul de vederi patriotice pe baza proporției naționalităților, arătată în statistica de față.

III.

Dacă legea pentru organizarea meseriilor, n'a dat rezultate folositoare și a întâmpinat până azi „diferite și numeroase greutăți, acestea își au explicația în faptul că nu s'a cunoscut în destulă precizie și mai în amănunțime, nici numărul, nici exacta condițiune economică, nici toate nevoile reale ale meseriașilor noștri“ (1), așa că întreaga operă n'a fost decât o „adaptare“ a sistemului corporativ austriac, care în treacăt fie zis, n'a dat roadele așteptate de așa numiții „Mittelstandpolitiker“ (2) Eră de așteptat ca conform acestei constatări „Ancheta“ de față s'aducă lumină în vasta chestiune a meseriașilor, spre a se putea păși cu siguranță pe calea reformei actualelor stări de lucruri. Autorul „Introducerii“ este de părere că „ancheta“ este o bază sigură întru reformarea corporațiilor. Rândurile ce urmează au să desvăluie — întrucât cele de mai sus nu s'îndestulătoare să facă loc păreri contrare! — dacă nu cumva este un contrast între materialul oferit de „Ancheta“ și comentariile optimiste ale „Introducerii“.

Aspirațiile clasei meseriașilor, se manifestă în statutele corporațiilor numai în măsura participării lor la viața corporativă oficială. Dispozițiile cu caracter cultural, cele privitoare la ajutorul material, la birourile de plasare, la condițiile pentru exercitarea unei meserii și la desfacerea produselor, la liberarea de brevete și carnete etc., toate acestea în varietatea lor dela o corporație la alta, corespunzând mentalității unei părți a meseriașilor, spre a se valorifica ar fi trebuit a se ancheta deosebit practicarea lor la diferitele corporații.

Credința că din aceste dispoziții statutare se va putea constitui un *statut tip*, mai mult chiar ideea aceasta birocratică de *tipisare* a organizațiilor corporațiilor, chemate a răspunde *intereselor specifice* a diferitelor categorii de meseriași, este falsă în raport cu varietatea împrejurărilor de azi. Așa reorganizată, viața corporativă a clasei meseriașilor va deveni și mai fictivă decât azi.

(1) Ancheta etc. I, p. XI.

(2) Este de mirare că lucrarea documentată a *prof. Waenting „Gewerbliche Mittelstandspolitik“*, Leipzig 1898, apărută deci cu mult înainte de legea noastră a meseriilor, n'a servit legiuitorilor noștri spre a nu se repeta greșeli, cel puțin în privința metodelor de cercetare.

Neajunsurile și dificultățile redade pe scurt în lucrarea de care ne ocupăm, alcătuiesc partea cea mai folositoare a „Anchetei“. A reveni asupra lor, ar însemna să intrăm în studiul legii meseriilor, ceea ce ar depăși cadrul rândurilor de față. În genere este de menționat lipsa formulării varietăților diferitelor cazuri ceea ce împiedică formarea unei idei precise asupra aplicabilității unor părți din această lege. Această lipsă se poate înlătura prin cercetarea arhivelor.

(Va urma).

* * *
VIRGIL MADGEARU.

DE LA ROMÂNII DE PESTE HOTARE

«ROMÂNIA JUNĂ» ȘI D-L T. MAIORESCU

De la societatea academică „România Jună” ne vine știrea că s'a plă-nuit publicarea într'o broșură a tuturor cuvântărilor ținute cu ocazia serbării jubileului de 70 de ani al d-lui Maiorescu. Publicația aceasta va fi de un interes cultural deosebit. E întâiași dată când un reprezentant al neamului nostru a fost obiectul unei manifestări ca cea din Viena. Rectorul Universității, dr. Swoboda, profesorul Meyer-Lübke, membri ai corpului diplomatic, studenți de la Budapesta, Cluj și Viena, colonia română, reprezentată prin oamenii săi cei mai de seamă, se adună în capitala imperiului vecin spre a sărbători un simbol al culturii românești, pe d-l Maiorescu.

Insemnătatea acestei împrejurări nu va scăpa nimănui. Pentru mulți Români, cultura noastră pareă a fi menită să poarte stigmatul unei veșnice minorități. Mulți sânt aplecați încă să creadă că vom fi totdeauna „remorcați”, nu numai ca stat, dar și ca parte culturală, de alte neamuri mai vechi.

Aceasta e însă o păgubitoare iluzie. Neamuri mici, mult mai mici decât al nostru (ca Norvegienii de ex.), printr'o fericită incubație de elemente culturale, au ajuns să dea la iveală o spontaneitate care a impus Europei întregi. Și câți Europeni cunosc limba norvegiană? Prin urmare, după ce am părăsit ridicola naivitate de acum 50 de ani, când îndrăzniau unii și alții să afirme că revoluția franceză a fost copiată după revoluția lui Horia, sau că Goethe putea fi pus în cumpănă de Văcărescu, socotim că a venit vremea să părăsim și scepticismul generației celor ce se temeau de o veșnică inferioritate a culturii românești.

Căci sânt germeni de cultură și între Români. Sânt chiar roade ajunse la maturitate. O dovadă a dat-o sărbătoarea din Viena. Cugetarea d-lui Maiorescu, așa cum s'a manifestat în „Critice”, în „Discursuri”, în caracterizarea istorică a statului român din a doua jumătate a secolului al XIX, sânt opere care, redată în alte limbi, ar face desigur aceeași impresie, pe care o făcuse debutul cu „Einiges philosophische” al tânărului cugetător de acum 50 de ani.

Nu știm nici până azi ce va fi spus romanistul Meyer-Lübke despre activitatea d-lui Maiorescu ca îndreptător al limbei. Disigur însă că a privit această activitate cu mai mult interes decât o duzină de etimologii ale unui scriitor de specialitate filologică. Cine întreabă azi de amănuntele din *Cosmos*? Dar întreabă de ideile generale, de partea estetică și logică a acelei frumoase construcții de acum 50 de ani.

Cei din Viena s'au întrebat de sigur de ideea de cultură cuprinsă în operele d-lui Maiorescu, și în acest sens publicarea vorbirii profesorilor de la Universitatea Vieneză va fi un stimul pentru conștiința Românilor care se ocupă de cultură. După ce d-l Maiorescu a intimidat pe contemporanii d-sale, punându-le înaintea țelul cel înalt al culturii europene, tot d-sale i-a fost dat să ne procure prilejul de a ne înălța din nou curajul.

Din acest punct de vedere, publicarea „României june”, care a fost un fel de cetate înaintată a ideilor „Junimei”, va rănăneă, împreună cu discursurile ținute la Cernăuți, la Arad, la Brașov și aiurea, un document de unitate culturală a tuturor Românilor și un stimul mai mult pentru avântarea noastră spre nivelul unei culturi cu adevărat europene.

VIATOR.

„GENERALA”
SOCIETATE ROMÂNĂ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★
 ★ ★ ★ ★ ★ **DE ASIGURĂRI GENERALE**

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT LEI 3.000.000
 FONDURI DE GARANȚII FESTE LEI 19.000.000

Sediul:
 BUCUREȘTI
 Str. Corăbiei 2
 (Dela Sf. Dumitru 1908 în
 edificiul propriu
 Str. Smârdan
 prelungită)

Agenții:

În toate ora-
 șele țării

ASIGURĂ CONȚRA DAUNELOR
 DE
INCENDIU, GRINDINA
 ȘI
TRANSPORT
(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE:
VIAȚA **ACCIDENTE**

Asigurări după combinațiuni foarte
 favorabile și în condițiunile cele
 mai avantajoase

Asigurări cu bonificare de 3% (trei
 la sută) asupra tuturor primelor
 plătite, etc

Rente imediate și amânate

Asigurările individuale cu și fără
 restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrăto-
 rii industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile

PROSPECTE ȘI ORICE LĂMURIRI LA CERERE

15
73

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMĂ CU UN CAPITAL DE 10.000.000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI — BRĂILA — CONSTANȚA — CALAFAT — GIURGIU
SULINA — TULCEA

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de tranșacțiuni financiare.

Sucursalele din Brăila și Constanța, afară de operațiile de bancă mai sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

D
1P

„CREDIT PETROLIFER“

SOCIETATE PENTRU FAVORIZAREA INDUSTRIEI PETROLIFERE DIN ROMÂNIA

Sediul: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI, No. 10

Adresa telegrafică: CREDIPETRO, București

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT 6 000.000 LEI

CAPITAL EFECTIV 5.000.000 LEI

Case de bancă: Direction der Disconto-Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca Generală Română, București; Max I. Schapira, Plocești

SUCURSALA: PLOEȘTI, AGENȚIA BUȘTENARI

CONDUCT PROPRIU: Buștenari, Grăușor, Bâlcușu Buștenari. Participațiuni la întreprinderi petrolifere. Închirieri de vagoane-cazane, vânzări și cumpărări de petrol brut, precum și de toate derivatele petrolului. Birou tehnic special pentru instalațiuni de ars pă ura, întocmește planuri și devize.

Ritler mecanic Cămpina: Instalațiuni complete de sondagiu, bormanuri de orice sistem, rezervoare, căldări de aburi, tuburi nituite de sondagiu, reparațiuni radicale de mașini cu aburi și pompe. Toate materialele și uneltelē necesare la exploatare petrolifere.

Stațiune de pompe Doftana: Furnizează apă exploatare petrolifere din regiunea Buștenari-Grăușor.

Uzina electrică: Misișoara: Furnizează lumină electrică exploatare petrolifere.

Exportațiunea: de benzină, petrol lampant, ulei de gaz, uleiuri pentru motori, uleiuri lubrifiante și păcură.

Stațiuni de transbordare: BRĂILA și CONSTANȚA

60 1284 40